

MATTHEW

Warefa'aia

Feni rawani'a wareaa Matthew fi warewareaa mei Tela'ana Jesus, mei na fa'unainia mei Haidaa laloo fei rawarawa fi'ugaia, fei hesuwii fei Bu'u Apuna. Feni bu'u na u'u ba fei rawani'a warea abaa manumanuu ei Jew ua, ma'uua minaa ei rama'a. Jesus na wanini, pudugufai, wadu'ai a'a fei manimania, na fatawa ma na asi'aa a'a fei ma'ea.

Jesus nado'o fa'asi'anaa fei bigi'ana yei Galilee ma nene, Jerusalem. Hia pa'aa feroia. Na feroinaa fei haparaiaa mei Haidaa ma ana na pa'i foraforana. Ei feroiana fi warewareaa haipani manumanu: a. fei u'uga pafoo fei maugeni (5-7), b. feroia a'a ei hefua ma helagui wagii fei bigi'aa ro'ou (10), c. warehanunuia wagii fei haparaia i pafea (13), d. ei feroia wagii fei mau nenegia (18), e. ei feroia wagii feni pedupeduu feni ano ma batanai fei haparaia ba i nomai (24-25).

Fei Wawapugee Jesus

(Luke 3:23-38)

¹ Fei wa'afa'aiaa minaa fei wawapuge i nomai wagina Jesus Christ, mei pai David, mei pai Abraham:

² Abraham na fuainaa Isaac, mei amaa Jacob. Jacob na fuainaa Judah mawe ei lofuna,

³ Judah na fuainaa Perez ma Zerah. Inaa lagua, Tamar.

Perez na fuainaa Hezron, mei amaa Ram.
⁴ Ram na fuainaa Amminadab.
 Amminadab na fuainaa Nahshon.
 Nahshon na fuainaa Salmon.
⁵ Salmon na fuainaa Boaz ma mei inaa Boaz,
 Rahab.
 Boaz na fuainaa Obed ma mei inaa Obed, Ruth.
 Obed na fuainaa Jesse
⁶ ma Jesse na fuainaa mei hapara David.

David na fuainaa Solomon. Mei inaa Solomon,
 hia do'o haroo Uriah.
⁷ Solomon na fuainaa Rehoboam.
 Rehoboam na fuainaa Abijah.
 Abijah na fuainaa Asa.
⁸ Asa na fuainaa Jehoshaphat.
 Jehoshaphat na fuainaa Jehoram.
 Jehoram na fuainaa Uzziah.
⁹ Uzziah na fuainaa Jotham.
 Jotham na fuainaa Ahaz.
 Ahaz na fuainaa Hezekiah.
¹⁰ Hezekiah na fuainaa Manasseh.
 Manasseh na fuainaa Amon.
 Amon na fuainaa Josiah.
¹¹ Ma Josiah na fuainaa Jeconiah* mawe ei lo-
 funa a'a fei au rona suganaa ro'ou Babylon.

¹² Nenee fei ro'aa suganaa ro'ou Babylon:
 Jeconiah na fuainaa Shealtiel.
 Shealtiel na fuainaa Zerubbabel.
¹³ Zerubbabel na fuainaa Abiud.
 Abiud na fuainaa Eliakim.
 Eliakim na fuainaa Azor.
¹⁴ Azor na fuainaa Zadok.

---

* **1:11:** **1:11** O, *Jehoiachin*; v. 12 anaa

Zadok na fuainaa Akim.

Akim na fuainaa Eliud.

¹⁵ Eliud na fuainaa Eleazar.

Eleazar na fuainaa Matthan.

Matthan na fuainaa Jacob.

¹⁶ Ma Jacob na fuainaa Joseph mei haroo Mary, mei i wanininaa Jesus, mei rona roroinia Christ.

¹⁷ Si'ei, puduu ei tawe watolaa Abraham ma David, hefua ma obao. Ina pa'i hefua ma obao watolaa David ma fei ba hefi'a na suganaa ro'ou Babylon ma hefua ma obao watolaa fei gutaa ro'ou i Babylon ma fei waniniaa mei Christ.†

Fei Waniniaa Jesus Christ
(*Luke 2:1-7*)

¹⁸ Fei waniniaa Jesus Christ na nomai ale'ei: mei inana Mary na tama'ai'au ba i lalainaa Joseph, ma'uua ana lagutawe hainofipui ma na pa'idii iana a'a fei Spiriti Apuna. ¹⁹ Si'ei ba mei harona, Joseph, hia hemea wanewane rama'a, lomi na nunumiai ba i famamafaia pudaa rama'a, ina nara ba i fi'alagipa'ai a'ana.

²⁰ Ma'uua nenee fei naranarana fei, hemea alo'aloo mei Fasu na fa'arewa a'ana laloo mefina ma na ware, “Joseph, mena na'uu David, apuna ma'au ba o duginaa Mary humumu ale'ei haromu, uaa fei na toro laloo iana, pa'ana a'a fei Spiriti Apuna. ²¹ I wanininaa hemea baduu wawane ma

---

† **1:17:** **1:17** O, *Messiah*. “Mei Christ” (warea Greek) ma “mei Messiah” (warea Hebrew), hanuu guapaloei ba “Mei rona ipinaa tabana pao.”

onei roroinaa harana Jesus,[‡] uaa i fatela'anaa ei rama'aa gufunaa a'a ei hafelo'aa ro'ou.”

²² Ei manumanu ei, pa'afina ba i fafa'uainaa tamanu mei Fasu nadii wareia a'a mei mama'a: ²³ “Mei nanao a'u'uanarai atawe dinaa a'a hemea wawane, i pa'i iana ma i wanininaa hemea baduu wawane ma ro'aa roroinia Immanuel”—hanuna ba “Mei Haidaa i a'a o'ou.”

²⁴ I'a wera Joseph, ina bigi'aa tamanu mei alo'aloo mei Fasu na ware ba inei bigi'ia. Ma ina noduginaa Mary humuna ale'ei harona. ²⁵ Ma'uaa lomi na hainofipui a'ana nopa'aloo fei ba na wanini mei baduu wawane. Ma mei amana na roroinaa fei harana ba Jesus.

2

Fei Noramiaa ei Ano'ano

¹ A'a fei au haparaiaa Herod, Jesus na wanini yei Bethlehem fawelei Judea. Nenee fei waniniana, ei ano'ano,* noramiaa ro'ou pepepe ana halo, rona nomai Jerusalem ² ma i'igai, “Amaia mei ina wanini ba haparaa ei Jew? Hai'ouna fanunupa'aa fei pi'una pepepe ana halo[†] ma ba hai'ou losuinia.”

³ I'a guainaa fei mei hapara Herod, hia ma minaa ei rama'aa Jerusalem, ronamina nara-nara watauda. ⁴ I'a harofigupuinaa minaa ei famamoaa humuu mei Haidaa mawe ei feroiaa law, na i'iginaa ro'odu ba i wanini hitani mei

[‡] **1:21: 1:21** Fei hara *Jesus* (warea Greek) ana ale'ei fei hara *Joshua* (warea Hebrew). Hanuu guapaloei ba *mei Fasu fatela'anaa rama'a*.

* **2:1: 2:1** ei rona pa'i apa'aa ro'ou † **2:2: 2:2** O, *fanunupa'ia ei na asi'aa fei pi'u*.

Christ.‡ 5 Rona ware, “Yei Bethlehem, i fawelei Judea, uaa sifeni, feni ne'iaa mei mamama'a:

6“ ‘Ma'uaa yoi, Bethlehem, yena malalaa Judea, fa'ua ba onamina pusu'oroi ma'uaa, ana ona bauana a'a ei bauaniaa Judah; uaa, i a'amu iwe nomai hemea hapara ma i oma'aa ei maroau, rama'aa Israel ale'ei hemea oma'aa ei sipsipi.’ ”

7 Si'ei, Herod na haro'u'ugainaa ei ano'ano ma i'igifagiginaa ro'ou fei pa'aa au ro'aa fanunupa'aa fei pi'u. 8 Ma ina ware, “Hamonei aunu ma labagifارانinaa mei baduu. Hamona labagipa'ia, mi warefanau ma ana u'aree losuinia.” Ma ina alonaa ro'ou yei Bethlehem.

9 Ro'aa guaidigaa wareaa mei hapara, rona aunulao ma fei pi'u, fei fanunupa'aa ro'ou pepei anaa halo,§ na nolao i ma'aa ro'ou ma no'ulao fawelei i wagina mei baduu. 10 Ro'aa fanunupa'aa fei pi'u, ronamina ni'eni'e. 11 Ro'aa nopa'aloo fei humu, rona ma'apa'aa mei baduu mawe mei inana Mary ma rona fa'unaa du'uu ro'ou ma losuinia. Si'ei, rona gigiaa ei pa ro'ou ma fania ei fanaa ro'ou—ei gold ma ei manumanu dufaa ma hefi'adiai ranuu ei haihai na dufa. 12 Ma si'ei ba rona apa'idigia laloo ei mefii ro'ou ba ronei'aa hadiwe'ainaa a'a Herod, rona tonaa hepalodiai tala ma hadiwe'idinaa gufuu ro'ou.

Ponipa'ainaa Egypt

13 Ro'aa aunudii, hemea alo'aloo mei Fasu na fa'arewa a'a Joseph laloo fei mefi. Ina ware, “Asi'adugaa mei baduu mawe mei inana

---

‡ 2:4: 2:4 O, Messiah § 2:9: 2:9 O, fei fanunupa'aa ro'ou ei fi asi'aa

ma ponipa'ainaa Egypt. Guta yena hawina na warefa'aio, uaa Herod fi labaginaa mei baduu ba i fo'afama'eia.”

¹⁴ Si'ei, i nopoilao Joseph na asi'adugaa mei baduu ma mei inana ma rona aununaa Egypt ¹⁵ ma ina guta yei nopa'aloo fei ma'ea Herod. Ma si'ei, napa'aa fa'uai tamanu inadii wareia mei Fasu a'a mei mamama'a: “Una harofa'asi'anamii mei na'uu, baduu wawane, yei Egypt.”

¹⁶ I'a narapa'ia Herod ba rona sifi'ia ei ano'ano, namina sibafafelo ma na faniwarea ba ronei fo'afama'ea minaa ei baduu wawane yei Bethlehem ma yei a'a ei gufu i malalana, ei rona pa'i guai igisimasi mawe ei rotaa pa'i guai igisimasi, ale'ei fei au i guainia a'a ei ano'ano. ¹⁷ Si'ei ba ei wareaa mamama'a Jeremiah napa'aa fa'uai:

¹⁸ “Rona guainaa hepalo lao yei Ramah,
ai'aiga ma baua faloloa'ia,
Rachel na aigaa ei na'una;
ma lomi na nunuminaa nemea ba i
faloloa'inia,
uaa lomi rona oadiai.”

Rona Hadiwe'idinaa Nazareth

¹⁹ I ma'edii Herod, hemea alo'aloo mei Fasu na fa'arewa a'a Joseph laloo fei mefi yei Egypt ²⁰ ma na warenaa a'ana, “Asi'aa, dugaa mei baduu mawe mei inana ma dinaa fei gufu Israel, uaa ei ba ro'aa fo'afama'ea mei baduu, rona ma'edii.”

²¹ Si'ei, na asi'aa, dugaa mei baduu mawe mei inana ma rona dinaa fei gufu Israel. ²² Ma'uaa i'a guainia ba Archelaus na tonaa fei haparaiaa mei amana Herod yei Judea, ina ma'au ba i dinaa yei. Si'ei ba laloo fei mefina na tonaa hefaa warefa'aia,

na momo'ainaa Galilee ²³ ma naree guta laloo hefaa gufuu, harana Nazareth. Si'ei, nawe pa'aa fa'uai ei wareaa ei mamama'a: "Ro'awe ware ba hia, hemea Nazareth."

3

John, mei Pudugufaia i Ra'a'augaa fei Tala (Mark 1:1-8; Luke 3:1-18; John 1:19-28)

¹ A'a ei arewaa ei, John, mei Pudugufaia na nomai ma na u'u yei Judea faweleei abaa wawawau rama'a ² ma na ware, "Filoginaa naranaraa hamu'ou, uaa fei haparaiaa mei Haidaa na rafi'i." ³ Simeni, meni idii wareia mei mamama'a Isaiah:

"Fei lao hemea i haroharomai faweleei abaa wawawau rama'a,
'Ra'a'augaa fei talaa mei Fasu,
fawanewaneaa ei talana.'"

⁴ Fei susuu John, bigi'aa ro'ou hugoo camel ma fei adii walana, hudii manulelele. Ei hanana, teraupuu ma musilao poduu. ⁵ Ei rama'a noramiaa ro'odu Jerusalem ma minaa ei gufuu i Judea ma faweleei Jordan, rona dinaa a'ana. ⁶ Rona warefania ei hafelo'aa ro'odu ma ina pudugufinaa ro'odu laloo fei Ranu Jordan.

⁷ Ma'uaa i'a fanunupa'aa watauda Pharisee ma Sadducee ba rona nomai faweleei ifi pudugufainaa ei rama'a, ina warefanaa ro'ou, "Hamu'ou ena na'uu wa'awa'a! Hini mei i warefa'aiaa hamu'ou ba hamonei ponipa'ai a'a fei au sibaa, fei ba i nomai? ⁸ Ei maumau hamu'ou nei fama'aia ba hamona filogidigaa naranaraa hamu'ou. ⁹ Apuna naranara ale'ei ba 'amaa hai'ou, Abraham.' U'ei warefanaa hamu'odu ba mei Haidaa na hawia ba

i fa'asi'afani na'uu Abraham a'a ei mugoo. ¹⁰ Fei poa na udedii wagii ei waraa ei haihai ma tamanu haihai lomi na fuafarawani, i reresuminaa hafi.

¹¹ “A pudugufinaa hamu'ou ranu* wagii fei filogiaa naranara. Ma'uaa neneu, iwe nomai hemea na faufaudiai laraa yau ma yau ana lomi na rawani ba a talaitonaa ei hafena pinena. I pudugufinaa hamu'ou Spiriti Apuna fininaa hafi. ¹² Fei nuenuena na udedii i panina ba i famama'aa fei e'ea nuenuena ma i tolafui'augaa ei wheat laloo fei ude'udee ro'ou ma ei meme, i siminaa fei hafi lomi i peretoo.”

Fei Pudugufaiaa Jesus
(Mark 1:9-11; Luke 3:21, 22)

¹³ Jesus noranamai Galilee ma na dinaa yei Jordan ba nei pudugufinia John. ¹⁴ Ma'uaa John ba i pauninia ma na ware, “Yoi nei pudugufinau. Tani o nomai a'au?”

¹⁵ Jesus na ware, “Agunei bigi'ia ale'eni e'eni. Ina wanewane ba agua bigi'aa feni ba i fafa'uainaa ei diware'augaa mei Haidaa.” Ma si'ei, John na ugainia.

¹⁶ I'a pudugufaidii Jesus, ina asi'aa laloo fei ranu ma ana ei ua, na gigi fei gufu pafea ma ina fanunupa'aa fei Spiritii mei Haidaa, fei maumauna ale'ei pune fi falorogio pafona. ¹⁷ Ma hepalo lao na harogio i gufu pafea ma na ware, “Simeni, meni na'uu, meni una haguia ma unamina ni'eni'e a'ana.”

---

* 3:11: 3:11 O, laloo ranu

4

*Fei Manimaniaa Jesus
(Mark 1:12, 13; Luke 4:1-13)*

¹ I dii, fei Spiriti na noduginaa Jesus fawelei abaa wawawau rama'a ba nei manimania mei hani'u. ² Nenee fei i fabao laloo gunaroa pa'aniaa arewaa ma poi, ina bao. ³ Mei manimania na nomai a'ana ma na ware, "Nabaa yoi Na'uu mei Haidaa, ware a'a eni mugoo ba ronei filoginaa faraa pidaua."

⁴ Jesus na ware, "Rona ne'idigia ba: 'Ei rama'a, lomi ro'aa gutalao a'a ei faraa pidaua ua, ma'uaa a'a minaa ei warea noranamai haba'umuu mei Haidaa.'"

⁵ I dii, mei hani'u na noduginaa hia a'a fei baua gufuu na apunai ma na fa'ufalarainia pafuu fei sidesidee fei humuu mei Haidaa. ⁶ Ina ware, "Nabaa yoi Na'uu mei Haidaa, fapasinna yoi pu. Uaa rona ne'idigia:

" 'I ware a'a ei alo'alona
ba ronei hadumio
ma ro'aa poronaa yoi pafea a'a ei panii ro'odu
ba nepalo mugoo nei'aa bi'a'ainaa pinemu.' "

⁷ Jesus na warenaa a'ana, "Ana na ne'idii: 'Apuna manimaniaa mei Fasu, mei Haidaniamu.'"

⁸ I didiai, mei hani'u na noduginaa hia a'a hep-alo tarea maugeni ma fama'aia minaa ei gufuu ei hapara a'a feni ano ma ei fananamaiaa ro'ou. ⁹ Ina ware, "Minna e'eni a fanio nabaa o fa'unaa du'umu ma losuinau."

¹⁰ Jesus na warefania, "Faraua a'au, Satan! Uaa na ne'idii ba 'Losuinnaa mei Fasu, mei Haidaniamu ma biginenegi'uaia.'"

¹¹ I dii, mei hani'u na di'ininia ma ei alo'alo, rona nomai a'ana ma hadumia.

Jesus fipowe Fa'una'anaa fei U'uga
(*Mark 1:14, 15; Luke 4:14, 15*)

¹² I'a guainia Jesus ba rona aunaan John humuu bobo'aia, na hadiwe'inaa Galilee. ¹³ Na di'ininaa Nazareth ma aunu, reguta Capernaum, yei papaa fei ranu fawelei Zebulun ma Naphtali— ¹⁴ ba i fafa'uainaa ei idii wareia mei mamama'a Isaiah:

¹⁵ “Fei malalaa Zebulun ma fei malalaa Naphtali,
fe i tala dinaa agi i papaa Jordan
ma fei gufuu Galilee, fei gufuu ei Gentile—

¹⁶ ei rama'a rona guta laloo fei roromaa,
rona fanunupa'aa hepalo baa we'ai;
ma a'a ei rona guta i malalaa fei hanunuu fei
ma'ea,
fe i we'ai na arewa.”

¹⁷ A'a fei au fei ma nolao, Jesus nawe u'u'u,
“Filoginaa naranaraa hamu'ou, uaa fei haparaiaa
mei Haidaa na rafi'i.”

Fei Harofana ei Rawarawa Otalai Nenera
(*Mark 1:16-20; Luke 5:1-11*)

¹⁸ Ei fi talailao piyee Agii Galilee, Jesus na fanunupa'aa laguei filofui, Simon, mei rona ro-roinia Peter ma mei lofuna Andrew. Lagu'ei sumai lepo laloo fei agi, uaa lagua dia'agi. ¹⁹ Na ware Jesus, “Nomai. Nenerau ma a feroinaa hamugua tonaa rama'a ale'ei hamuna'o to nia.”

²⁰ Ana ei ua, lagunadii augaa ei lepoo lagua ma nenegia.

²¹ I'a nodilao, na fanunupa'aa helaguidiai filofui, James ma John. Lagua, na'uu Zebedee. Lagua laloo fei wa a'a mei amaa lagua Zebedee ma

lagu'ei hinu'aa ei lepoo lagua. Jesus na harofaa lagua ²² ma ana ei ua, laguna di'ininaa fei wa mawe mei amaa lagua ma nenegia.

Jesus na Farawaninaa ei Funua
(Luke 6:17-19)

²³ Jesus na tatalai yei Galilee ma feroi laloo ei synagogue ro'ou, na u'ugaa fei rawani'a warea wagii fei haparaia ma na fapedugaa minaa ei mau funua ma ei hafelo'aa unuu ei rama'a. ²⁴ Fei u'ugana namina talaipedunaa Syria ma ei rama'a, rona duginamii a'ana minaa ei rona funu a'a watauda mau funua, ei naminapa'aa fi'i unuu ro'ou, ei rona wadu'aa ro'ou ei pigea, ei rona'o memeroi mawe ei na ma'e unuu ro'ou ma ina farawaninaa ro'ou. ²⁵ Hefi'a baua gupuu rama'a, noramiaa ro'ou, Galilee, Decapolis,* Jerusalem, Judea ma ei gufufipepei Jordan, rona nenegia.

5

Jesus na U'u Pafoo fei Maugeni

¹ I'a fanunupa'aa ei gupuu rama'a, na fanenaa pafoo fei maugeni ma na guta. Ei otalai nenerana, rona nomai a'ana ² ma ina'aa feroinaa ro'ou ma na ware:

Fei Pa'aa Ni'eni'ea
(Luke 6:20-23)

³ “Ni'eni'ea a'a ei rona fapapanai a'a mei Haidaa, uaa fei haparaia pafea, manumanuu ro'ou.

⁴ Ni'eni'ea a'a ei ronapa'aa faloloa'i, uaa i pa'i nemea ba i farawaninaa ei naranaraa ro'ou.

---

* 4:25: 4:25 Hanuna warea Greek ba Hefua Gufu

- 5 Ni'eni'ea a'a ei rona fafafaaua naranaraa ro'ou,
uaa ro'awe tonaa fei malagufu.
- 6 Ni'eni'ea a'a ei rona bao ma sigigi wagii ei
wanewaneaa manumanu,
uaa ro'awe magu.
- 7 Ni'eni'ea a'a ei rona faloloa'inaa hefi'a,
uaa nemea iwe faloloa'inaa ro'ou.
- 8 Ni'eni'ea a'a ei na fafa'arai ei naranaraa ro'ou,
uaa ro'aa fanunupa'aa mei Haidaa.
- 9 Ni'eni'ea a'a ei rona'o fapedugaa fisibaiaa hefi'a,
uaa nemeadiai iwe roroinaa ro'ou na'uu mei
Haidaa.
- 10 Ni'eni'ea a'a ei rona to fi'ia wagii ei manumanu
na wanewane,
uaa fei haparaia pafea, manumanuu ro'ou.
- 11 “Ni'eni'ea a'a hamu'ou nabaa ena rama'a,
rona warefafeloa hamu'ou, haperararaiaa
hamu'ou ma warefasifi ba hamona bigi'aa ei
maumau hafelo ma rona bigi'aa ei manumanu ei
a'a hamu'ou, uaa yau. 12 Ni'eni'e ma unuwenuwe,
uaa na bauanai fei pono'aa hamu'ou i pafea, uaa
ana rona haperararaiaa ei mamama'a mina.

Fei Agi ma fei We'ai
(Mark 9:50; Luke 14:34, 35)

13 “Hamu'ou ale'ei agii feni malagufu. Ma'uaa
nabaa fei agi na pa'ai fei agi'agiana, batanai
ba i agi'agiadiai? Lomidiai bigi'ana; hepalo ua
bigi'ana ba ro'aa siminaa ano ma ro'aa talaiha-
puninia ei rama'a.

14 “Hamu'ou ale'ei we'ai feni malagufu.
Hepalo baa gufu pafuu maugeni, pa'aa lomi i
ude'opa'aipa'i. 15 Ana lomi ba ei rama'a, ro'aa
ha'inaa ei we'ai ro'ou ma augia haroo hepalo

hagi. Ma'uaa ro'aa augia pafoo fei ude'udena ma i we'ainaa minaa ei rama'a laloo fei humu. ¹⁶ Ana ale'ei, fawe'ainaa ei we'ai hamu'odu i pudaai ei rama'a ba ro'aa fanunupa'aa ei rawani'a bigi'aa hamu'ou ma uduginaa mei Amaa hamu'ou pafea.

Fei Fafa'uaiaa fei Law

¹⁷ “Apuna nara ba eni a nomai ba a fapedugaa fei Law o ei Mamama'a; abaa eni a nomai ba a fapedugaa ro'ou, ma'uaa ba a bigi'aa tamanu ronadii wareia. ¹⁸ A warefa'uai a'a hamu'ou ba, i apa'ai fei haroo pafea ma feni malagufu, ma'uaa lomi ba i pa'ai ma'ida ne'ia, o hepalo dibaa nene'i wagii fei Law hawina ba minaa ei manumanu lalona na nodigimai. ¹⁹ Hini i barafeaa ma'ida ei warea lalona ma feroinaa hefi'a ba ronei bigi'ia ale'ei, hia, lomi ba i pa'i harana a'a fei haparaia pafea, ma'uaa hini i feroi ma neneraa eni warea eni, iwe pa'i baua harana a'a fei haparaia pafea. ²⁰ Uaa u'ei warefanaa hamu'ou ba nabaa ei wanewaneaa hamu'ou lomi i muainaa ei wanewaneaa ei Pharisee mawe ei feroiaa law, pa'aa lomi ba hamo'aa wadu'ainaa laloo fei haparaia pafea.

Fo'afama'e

²¹ “Hamona aida ba ei rama'aa mina, rona guainia ba, ‘Apuna fo'afama'e, ma hini i fo'afama'e, i oa a'a fei dududua.’ ²² Ma'uaa u'ei warefanaa hamu'ou ba hini i siba a'a mei lofuna,* ana i oa a'a fei dududua. Hepalodiai, hini i ware ‘Raca’† a'a mei lofuna, hia, i u i pudaai ei Sanhedrin.

---

* 5:22: 5:22 Hefi'a ne'ia ba mei lofuna ma lomi pa'afina † 5:22: 5:22 Warea Aramea ba yoi poapoa

Ma'uua hini i ware ba, 'Yoi pa'aa lomi apa'amu!' i fagiana a'a fei hafi lomi i peretoo.

²³ "Si'ei, nabaa o'aa augaa ei fanamu a'a fei tawahafi na apunai yei humuu mei Haidaa ma yei ona nonominia ba mei lofumu na pa'i awatana a'amu, ²⁴ di'augaa fena fanamu yena i ma'aa fena tawahafi na apunai. Ma do'o aunu ma fawanewaneia a'a mei lofumu. Nene, hadiwe'imai ma fanaa fei fanamu.

²⁵ "Fawanewanebatafainia a'a mei i bidi ununa a'amu, mei ba i dududuio. Bigi'ia ei hamu'eifi talailao i ma'aa tala. Nabaa lomi, i aunaa yoi i panii mei fadududua ma mei fadududua i aunaa yoi panii mei ba ipowe aunaa yoi humuu bobo'aia.

²⁶ A warefa'uai a'amu, lomi o asi'aa hawina ona hodipedugaa ei mugoo po'ina.‡

Fiharoharoipa'aia

²⁷ "Hamona aida ba ei rama'aa mina, rona guainia ba, 'Onei'aa fiharoharoipa'ai.' ²⁸ Ma'uua u'ei warefanaa hamu'ou ba hini i nanamainaa nemea pifine, ina fiharoharoipa'aidii a'ana laloo fei naranarana. ²⁹ Nabaa fei pudamu pepepe ma'au i fafeloio, walesiminia. Ina rawani ba hepalo ua manumanuu unumu na pa'ai laraa fei ba minaa ei unumu i barorona waduhero. ³⁰ Ma nabaa fei panimu pepepe ma'au i fafeloio, famosuia ma siminia. Ina rawani ba hepalo ua manumanuu unumu na pa'ai laraa fei ba minaa ei unumu i barorona waduhero.

Fi'alagia

(Matthew 19:9; Mark 10:11, 12; Luke 16:18)

---

‡ 5:26: 5:26 Warea Greek *kodrantēs*

³¹ “Ina udedii fei warea ba, ‘Hini mei i di'ininaa mei harona pifine, inei fania hepalo ne'ifa'aia ba lagu'aa fi'alagii.’ ³² Ma'uaa u'ei warefanaa hamu'ou ba hini i fi'alagii a'a mei harona pifine, nabaa mei pifine mei lomi na fiharoharoipa'ai, i fapasiaa mei pifine mei, ale'ei ba hia na fiharoharoipa'ai ma hini nemea i lalainaa mei pifine, mei i fi'alagii a'a mei harona, hia, na fiharoharoipa'ai.

Ei Fa'unaia

³³ “Hamona aida ba ei rama'a mina, rona guaidigia ale'ei ba, ‘Onei'aa madi'inaa ei fa'unaiamu; ma'uaa bigi'aa tamanu ona warefa'uanainia a'a mei Fasu.’ ³⁴ Ma'uaa a warefanaa hamu'ou ba, apunawe fa'unainaa hepalo manumanu: ale'ei fei gufu pafea, uaa fei, gutanaa mei Haidaa; ³⁵ o feni malagufu, uaa feni, labenaa pinena; o fa'unainaa Jerusalem, uaa fei, gufuu mei Baua Hapara. ³⁶ Apuna fa'unainaa fei tabamu, uaa lomi ba owe fafilogipa'aa hepalo hugoo taba ba i po'i o hararapa'o. ³⁷ Ma nabaa hamo'aa ware ba ‘Hi'i' wagii hepalo manumanu, ware ua ba ‘Hi'i' ma nabaa hamo'aa ware ba ‘Lo'e', ware ua ba ‘Lo'e', nabaa na pa'idilao warea, fei, noranamai a'a mei hafelo'a.

Nabaa O Waleaa Puda, A Waleaa Pudamu (Luke 6:29, 30)

³⁸ “Hamona guaidigia ba, ‘Nabaa nemea i waleaa puda nemea, ana i waleaa pudana ma nabaa nemea i fa'aguguaa difoo nemea, ana i fa'aguguaa difona.’ ³⁹ Ma'uaa u'ei warefanaa hamu'ou ba onei'aa fadugeaa nemea hafelo'a

rama'a. Nabaa nemea i laparaa manufimu pepepe ma'au, momo'aifania pepepe anaa. ⁴⁰ Ma nabaa nemea i dududuio ba i tonaa fei lawalawamu, fania fei hawaa ugumu anaa. ⁴¹ Nabaa nemea forafora i fatalainio ale'ena heai kilometre, talaifipui a'ana ale'ena guai kilometre. ⁴² Fani a'a hini i i'igainio ma apuna ofadugaa mei ba ido'o to a'amu ma nene, i hodi'ia.

Haguaa ei Bidibidii Unuu Hamu'ou
(*Luke 6:27, 28, 32-36*)

⁴³ “Hamona aida ba rona ware ale'ei mina ba, ‘Haguaa mei gufumu ma fahafelo a'a mei bidibidii unumu.’ ⁴⁴ Ma'uaa u'ei warefanaa hamu'ou: Haguaa ei bidibidii unuu hamu'ou§ ma lafulafunaa ei rona haperararaiaa hamu'ou ⁴⁵ ba hamowe oa ale'ei na'uu mei Amaa hamu'ou pafea. Ina fa'asi'anaa fei halo a'a ei hafelo'a mawe ei rawani'a ma faropanaa fei maunu a'a ei rona wanewane mawe ei lomi rona wanewane. ⁴⁶ Nabaa hamona haguaa ena rona haguaa hamu'ou, tamanu pono'a ba hamo'aa tonia? Haa, ei otonaa mugoo po'ii gavaman, lomi rona'o bigi'ia ale'ei? ⁴⁷ Ma nabaa hamu'ou farawani ua a'a ei lofuu hamu'ou, batanai ei ba ei maumau hamu'ou i muainaa hefi'a? Haa, ei roromaa, lomi rona'o bigi'ia ale'ei? ⁴⁸ Ei maumau hamu'ou neiminapa'aa fafa'arai ua ana ale'ei ei maumau mei Amaa hamu'ou pafea.

---

§ 5:44: 5:44 Hefi'a ne'ia ba, unuu hamu'ou ma haweginaa ena rona umuio, farawaninaa ena na bidibidi unuu ro'ou a'amu

6

Fani a'a ei Lomi Rona Pa'i

¹ “Hamonei'aa bigi'aa ei rawani'a bigi'aa hamu'ou i puda'a rama'a ba ro fanunuia. Nabaa hamona bigi'ia, lomi ba hamo'aa pa'i pono'aa hamu'ou a'a mei Amaa hamu'ou pafea.

² “Si'ei, nabaa ona fani a'a ei lomi rona pa'i, apuna warefa'aiaa ei rama'a a'a ei maniwa, ale'ei rona'o bigi'ia ei ware'oni laloo ei synagogue ma yei ma'aa tala ba ei rama'a ronei fani ma'aua a'a ro'ou. A warefa'uai a'a hamu'ou ba rona todigaa minaa ei pono'aa ro'ou ena rona tenaa ro'ou ei rama'a. ³ Ma'uaa ena ona fani a'a ei lomi rona pa'i, apuna fa'aiaa fei panimu pepe'i mauwi ba tamanu ei bigi'aa fei panimu pepe'i ma'au ⁴ ma ei fanamu i ude'opa'ai. Ma mei Amamu, mei i fanunupa'aa ei bigi'opaiamu, iwe fani pono'amu.

Lafulafua

(Luke 11:2-4)

⁵ “Ena hamona lafulafu, apuna bigi'ia ale'ei ena ware'oni, uaa rona nunuminia ba ro'aa ufalarai ma lafulafu laloo fei synagogue ma i ma'aa tala ba ei rama'a, ro'aa fanunupa'aa ro'ou. A warefa'uai a'a hamu'ou ba rona todigaa minaa ei pono'aa ro'ou. ⁶ Ma'uaa ena hamona'o lafulafu, wadu'inaa humuu hamu'ou, fare'aa fei gigei ma lafulafu-naa a'a mei Amaa hamu'ou, mei lomi hamo'aa fanunupa'ia. Ma mei Amaa hamu'ou, mei i fanunupa'aa ei bigi'opa'aiaa hamu'ou, iwe fani pono'aa hamu'ou. ⁷ Ma ena hamona'o lafulafu, apuna bababau'u ua ale'ei ei rama'aa roromaa, uaa rona nara ba i guaipa'aa ro'ou a'a ei watauda

wareaa ro'ou. ⁸ Apuna neneraa ei maumau ro'ou, uaa hamotawe i'iginia ma mei Amaa hamu'ou na apa'idigaa ei nunumiaa hamu'ou.

⁹ “Si'ei ba ei mau lafulafuaa hamu'ou nei ale'eni feni ba:

“ Mena Amaa hai'ou pafea,
fei haramu na honua,

¹⁰ fei haparaiamu nei nomai,
ei nunumiamu, hai'ou bigi'ia yeni malagufu,
ana ale'ei rona'o bigi'ia yena gufu pafea.

¹¹ Fani hanaa hai'ou wagieni
ma laloo minaa ena hepapalo arewaa.

¹² Futoaa ei hafelo'aa hai'ou,
ana ale'ei hai'ouna'o futoaa hafelo'aa ei rona
fahafelo a'a hai'ou.

¹³ Onei'aa duginaa hai'ou a'a ei manimania,
ma'uaa dugitata'ainaa hai'ou a'a mei
hafelo'a.*

¹⁴ Uaa, nabaa hamu'ou futoaa ei hafelo'a ena rama'a, ena rona bigifahafelo a'a hamu'ou, mei Amaa hamu'ou pafea, ana i futoaa ei hafelo'aa hamu'ou. ¹⁵ Ma'uaa, nabaa lomi hamo'aa futoaa ei hafelo'aa ena rama'a, ei rona bigifahafelo a'a hamu'ou, mei Amaa hamu'ou pafea, ana lomi i futoaa ei hafelo'aa hamu'ou.

Fabaoa

¹⁶ “Ena hamona fabao, apuna fanunufaloloa'i ale'ei fei mau bigi'aa ena ware'oni, uaa rona'o fanunufaloloa'i ba ei rama'a, ronei fanunu'apa'ia ba ro'ei fabao ei. A warefa'uai a'a hamu'ou ba rona todigaa minaa ei pono'aa ro'ou. ¹⁷ Ma'uaa

---

* **6:13:** 6:13 O, hai'ou a'a ei hafelo'a; hefi'a ne'ia ba / uaa ona pa'i fei haparaia ma fei faufau ma fei hawera ranimai ranimai. Amen.

ena hamona fabao, igi pao tabaa hamu'ou ma rapu'aa puda hamu'ou ¹⁸ba ei rama'a, lomi ro'aa fanunu'apa'ia ba hamo'ei fabao ma'uaa, unaa mei Amaa hamu'ou, mei lomi hamona fanunupa'ia; ma mei Amaa hamu'ou, mei na fanunupa'aa ei bigi'opa'aiaa hamu'ou, iwe fani pono'aa hamu'ou.

Ei Pa'aa Rawani'a Manumanu i Pafea
(Luke 12:33, 34)

¹⁹ “Apuna auma'aa ei pa'aa rawani'a manumanumu yeni malagufu, yeni na pa'i pugo'a ma po'ai i fafeloia ma ei fafanao ro'aa wadu'ai ma topa'ainia. ²⁰ Ma'uaa auma'aiaa ei pa'aa rawani'a manumanumu yei gufu pafea, uaa lomi na pa'i pugo'a ma po'ai i fafeloia ma lomi na pa'i fafanao ba ro'aa wadu'ai ma topa'ai. ²¹ Uaa hitani ei augamu ei pa'aa rawani'a manumanumu, ana na ude yena fena naranaramu.

Fei We'ai fei Unu
(Luke 11:34-36)

²² “Fei puda, we'ai fei unu. Nabaa fei pudamu na rawani, minaa fei unumu, ana imina we'a. ²³ Ma'uaa, nabaa fei pudamu na hafelo, minaa fei unumu, ana imina roroma. Si'ei ba, nabaa fei we'ai a'amu na roro, iminapa'aa rorofafelo!

Mei Haidaa ma ei Manumanu
(Luke 16:13)

²⁴ “Lomi nemea i nafii a'a helagui fasu. Nabaa ale'ei, i fabidibidinaa ununa nemea ma haguaa nemea, o i bigifawe'i a'a nemea ma narafafelo a'a nemea. Lomi na hawia ba o nafii a'a minaa lagua—mei Haidaa ma fei Mugoo Po'i.

*Apuna Naranara Watauda
(Luke 12:22-31)*

²⁵ “Si'ei, u'ei warefanaa hamu'ou, apuna naranara watauda a'a fei gutanaa hamu'ou ale'ei ba hamo'aa hana o hunumaa tamanu; o, a'a ei unuu hamu'ou ba hamo'aa rafe tamanu. Haa, fei gutanaa hamu'ou, manumanuu du'ua ua? Ma ei unuu hamu'ou, manumanuu lawalawa ua? ²⁶ Fanununaa ei manufifidau; lomi rona faro, o hufu, o auma'a i laloo leaa ro'ou, ma'uaa mei Amaa hamu'ou pafea na faguaa ro'ou. A'a ba fei gutanaa hamu'ou baua manumanu laraa fei gutanaa ro'ou? ²⁷ Nemea hamu'ou ana i famalapa'ia gutanana wagii fei ba i naranara watauda?†

²⁸ “Hamatani hamomina naranara watauda a'a ei lawalawaa hamu'ou? Fanununaa ei lily fei ano ba batanai ro'ei habe. Lomi rona bigifatemu o tawitawi. ²⁹ Ma'uaa u'ei warefanaa hamu'ou ba Solomon a'a ei watauda rawani'a hawerana, lomi na lawalawai ale'ei ei manumanu ei. ³⁰ Nabaa mei Haidaa na fani hawera a'a ei guanaa feni ano, ei yeni wagiene ma narani hanaa fei hafi, haa, lomi ba i fanidiai hawera a'a hamu'ou ena lomi na we'i naranaraa hamu'ou? ³¹ Hee, apuna naranara watauda ma ware ale'ei ba, ‘O'aa hana-iaa tamanu?’, o ‘O'aa hunumaa tamanu?’, o ‘O'aa haweginaa tamanu?’ ³² Uaa ei rama'aa roromaa, rona ponineneraa minaa ei manumanu ei ma mei Amaa hamu'ou pafea na aidadii ba hamonei pa'i ei manumanu ei. ³³ Ma'uaa do'o labarainaa fei haparaiana ma fei wanewaneana ma minaa ei

---

† 6:27: 6:27 O, ana i famalaa anaia ale'ei hepalodiai cubit

manumanu i pafaimai a'a hamu'ou. ³⁴ Si'ei, apuna naranara wataudanaa fei narani, uaa ei awataa fei narani, manumanuu narani. Ei awataa laloo hepalo arewaa, ana hawii fei arewaa fei.

7

Fanunufarapa a'a Hefi'a (Luke 6:37, 38, 41, 42)

¹ “Apuna fanunufarapa a'a hefi'a, o mei Haidaa ana i fanunufarapa a'amu. ² Uaa batanai fafanunuamu a'a hefi'a, ana owe tonia ale'ei ei mau bigi'amu—nabaa puduu fanamu watauda o ma'ida, ana watauda o ma'ida i hadiwe'imai a'amu.

³ “Tani o fanunuaa ei bareuaa pudaa mei lofumu ma lomi ona narapa'aa fei hewagu i pudamu? ⁴ Tani o ware a'a mei lofumu ale'ei ba, ‘Yau, ba a suagisuminaa ei bareuaa pudamu,’ ma ana ona pa'i hewagu i pudamu? ⁵ Yoi, mena ware'oni, oneido'o tosiminaa fei baua haihai pudamu ma owe fanunufarawani ba o'aa huguaa pudaa mei lofumu.

⁶ “Apuna fanaa ei ponoto ei manumanu na apunai, uaa ro'aa momo'imai ma tadudigedigeo; ma apuna siminaa ei hapemu pearl a'a ei moimoi, uaa, ona bigi'ia ale'ei, ro'aa hapuninia haroo pinee ro'ou.

I'igai, Labarai, Faba'aba'a a'a fei Gigei (Luke 11:9-13)

⁷ “I'igai ma hamowe to; labarai ma hamowe labagipa'i; faba'aba'a a'a fei gigei ma iwe gigi a'a hamu'ou. ⁸ Uaa hini i i'igai, i to; mei i labarai, i pa'i; ma mei i faba'aba'a a'a fei gigei, i gigi a'ana.

⁹ “Nabaa mei na'u i i'igainaa fei faraa pidaua, hini hamu'ou i fania hepalo mugoo? ¹⁰ O nabaa i i'igainaa hepalo nia, i fania hepalo wa'a? ¹¹ Fa'ua ba hamona hafelo ma'uaa, hamona'aida fani rawani'a manumanu a'a ei na'uu hamu'ou. Ma nabaa ale'ei, mei Amaa hamu'ou pafea imina fanidiai watauda rawani'a manumanu a'a ei rona i'iginia! ¹² Si'ei, wagii minaa ei manumanu, hamonei bigi'ia a'a ei rama'a ana ale'ei hamona nun-uminia ba ronei bigi'ia a'a hamu'ou, uaa hefeni, feni pa'aa hanuu fei Law ma ei Mamama'a.

Guapaloei Pusu'o ma Lareaa Gigei
(Luke 13:24)

¹³ “Wadu'ai a'a fei pusu'o gigei. Uaa, na lare fei gigei wagii fei baua tala i dinaa ma'ea ma watauda, rona wadu'ai lalona. ¹⁴ Ma'uaa na pusu'oroi fei gigei wagii fei migigii tala i dinaa fawelei na pa'i harenuu ma hefi'a ua na labagipa'ia.

Fei Haihai ma ei Fuana
(Luke 6:43, 44)

¹⁵ “Wagi'inaa hamu'ou a'a ei mamama'a sifisifi. Uaa, rona nomai a'a hamu'ou, maumau ro'ou ale'ei sipsipi ma'uaa, pa'aa maumau ro'ou ale'ei ponotoo podu. ¹⁶ A'a ei fuua ro'ou, hamo'aa fanunu'apa'aa ro'ou. Ei rama'a, rona'o hufu'aa ei hanamoo, o ei nasi dupuaa ei wowo'ii na hogia ununa? ¹⁷ Ana ale'ei, minaa ei rawani'a haihai na pa'i rawani'a fuua ro'ou ma'uaa, ei hafelo'a haihai, lomi na pa'i rawani'a fuua ro'ou. ¹⁸ Hepalo rawani'a haihai, lomi ba i pa'i hafelo'a fuana ma hepalo hafelo'a haihai, lomi ba i pa'i rawani'a fuana. ¹⁹ Tamanu fei haihai lomi na pa'i rawani'a

fuana, rowe reresiminaa hafi. ²⁰ Si'ei ba a'a ei fuua ro'ou, hamowe fanunu'apa'aa ro'ou.

Lomi Una u Apa'io
(*Luke 13:25-27*)

²¹ “A'a ba minaa ei rona ware a'au ba, ‘Mena Fasu, mena Fasu,’ ba ro'aa wadu'ainaa laloo fei haparaia pafea ma'uaa, ana uniaa mei i bigi'aa fei nunumiaa mei Amau i pafea. ²² A'a fei arewaa fei, watauda ro'aa warenaa a'au ba, ‘Mena Fasu, mena Fasu, haa, lomi hai'ouna'odii ware'au a'a fei haramu ale'ei ei mamama'a ma abaa hai'ouna'o fawala'anaa watauda pigea ma bigi'aa watauda foigia a'a fei haramu?’ ²³ Ma a warefa'arewa a'a ro'ou ba, ‘Lomi una apa'aa hamu'ou. Di'ininau, hamu'ou ena hamona'u bigi'aa ei hafelo'a!’

Laguei Poapoa ma Ano'ano Fadufadua
(*Luke 6:47-49*)

²⁴ “Si'ei, hini i guainaa eni wareau ma biginene-gia, tawi'ana ale'ei mei rama'a na pa'i apa'ana, mei na faduaa fei humuna pafoo na'a. ²⁵ Na ropa fei maunu, na mere fei lamalamana ma fei lalarena na agifanima'aiaa fei humu; ma'uaa lomi na worosi uaa fei fasu'ufufugoina na ude pafoo na'a. ²⁶ Ma'uaa hini i guainaa eni wareau ma lomi na biginene-gia, tawi'ana ale'ei mei lomi na pa'i apa'ana, mei na faduaa fei humuna pafoo piye. ²⁷ Na ropa fei maunu, na mere fei lamalamana, fei lalarena na agifanima'aiaa fei humu ma na pasimeme'ainaa pu.”

²⁸ I'a warepedugaa ei manumanu ei Jesus, fei gupuu rama'a, namina nanawala puda'a ro'ou a'a

ei feroiana ²⁹ uaa, ina feroi ale'ei hemea na pa'i foraforana ma abaa ale'ei ei feroiaa law.

8

Mei Rama'a na Watawatai Ununa (Mark 1:40-45; Luke 5:12-16)

¹ I'a upugio a'a fei maugeni, hefi'a baua gupuu rama'a, rona nenegia. ² Hemea na watawatai ununa* na nomai ma fa'unaa du'una i ma'ana ma na ware, “Mena Fasu, nabaa ina rawani a'amu, fafafa'arainau.”

³ Jesus na roainalao fei panina ma idooa mei rama'a mei. Ina ware, “Na rawani a'au. Inei fafa'arai ena unumu!” Ana ei ua, ina pedu† ei watawataa ununa. ⁴ Ma Jesus na warefania, “Apuna warefanaa nemea. Ma'uaa aunu ma fama'aa ena unumu a'a mei bauaniaa humuu mei Haidaa ma fanaa tamanu Moses nadii wareia ba onei fani ma fei, ale'ei u'ugamu a'a ro'ou.”

Fei We'iaa Naranaraa mei Centurion (Luke 7:1-10)

⁵ I'a nopa'aloo fei gufu Capernaum, hemea centurion na nomai a'ana ma na i'iginia ba inei hadumia. ⁶ Ina ware, “Mena Fasu, mei nafiu na haino i humu, uaa na ma'e ununa ma namina tonaa fi'ina.”

⁷ Jesus na warenaa a'ana, “Yau, a dii ma re farawaninia.”

⁸ Mei centurion mei, na ware, “Mena Fasu, yau abaa rawani'a rama'a ba o wadu'aimai humuu. Ma'uaa onei ware ua ma i rawanidiai mei nafiu. ⁹ Uaa ana yau na pa'i hemea bauaniau ma yau

* **8:2: 8:2** Warea Greek ba hefi'a mau funuaa hudi unu—aba unaa watawata ua. † **8:3: 8:3** Warea Greek—ina fafa'arai

hemea bauaniaa hefi'a rama'aa fo'aa. A ware a'a hemea ba 'Nowau,' ma i nolao ma hemeadiai ba, 'Nomai,' ma i nomai. A warenaa a'a mei nafiu ba, 'Bigi'aa feni,' ma i bigi'ia."

¹⁰ I'a guainaa fei Jesus, na madufofo ma na warenaa a'a ei ro nenegia ba, "A warefa'uai a'a hamu'ou ba lomi una apa'aa hemea Israel napa'aa we'i naranarana ale'eni meni. ¹¹ U'ei ware a'a hamu'ou ba watauda, rowe nomai i pepe'i anaa halo ma i pepe'i pasiaa halo ma to gutaa ro'ou i a'a fei baa hananaa a'a Abraham, Isaac ma Jacob i a'a fei haparaia pafea. ¹² Ma'uaa hefi'a na'uu fei gufu haparaiaa, rowe oanaa ano laloo fei roromaa fawe'i na pa'i ai'aiga ma fi'u'uaiaa difo."

¹³ Nawe ware Jesus a'a mei centurion mei, "Nowau! A pa'aa bigi'ia, ana ale'ei ona nara ba a bigi'ia." Ma mei nafina na rawani ana a'a fei au fei.

*Jesus na Fapedugaa Funuaa Watauda
(Mark 1:29-34; Luke 4:38-41)*

¹⁴ I'a wadu'imai i laloo fei humuu Peter Jesus, na fanunupa'aa mei inaa haroo Peter na babai ununa ma na haino pafoo tawa. ¹⁵ Ina idooa panina ma na pedu fei babaiaa ununa ma ina asi'aa ma fipowe hasufani hanana.

¹⁶ I nopoilao, rona noduginaa a'ana watauda na wadu'aa ro'ou pigea ma ina fawala'anaa ei spiriti a'a ei wareana ma fapedugaa minaa ei funuaa ro'ou. ¹⁷ Ei bigi'ana ei, na fafa'uainaa tamanu nadii wareia mei mamama'a Isaiah:
"Ina harenaa ei hafelo'a unuu o'ou
ma tonaa ei funuaa o'ou."

*Fei Pono'a Ona Neneraa Jesus
(Luke 9:57-62)*

¹⁸ I fanunupa'aa ei gupuu rama'a papana, ina warenaa a'a ei maroana ba hia ma ro'ou, ronei dinaa pepe'i adii fei ranu. ¹⁹ Ma hemea feroiaa law na nomai a'ana ma na ware, "Mena feroia, ona dinaa hitani, a nenegio."

²⁰ Jesus na ware, "Ei ponotoo podu, rona pa'i waduu ro'ou ma ei manufidau rona pa'i hofaa ro'ou, ma'uaa mei Na'uu Rama'a, lomi nopana ba i haino."

²¹ Hemeadiai ei otalai nenerana na warenaa a'ana, "Mena Fasu, yau ba ado'o aunu ma agifinaa mei amau."

²² Ma'uaa Jesus na warenaa a'ana, "Nenerau. Ei ma'ea ronei i'ifinaa ana ro'ou."

*Jesus na Famadinoaa fei Lalarena ma fei Lama
(Mark 4:35-41; Luke 8:22-25)*

²³ I dii, na hugi pafoo fei wa ma ei otalai nenerana, rona nenegia. ²⁴ Lomi rona fanunupa'ia ma'uaa, na asi'aa fei baua lalarena ma ina towetafafelo fei agi ma na fuama'i'inaa laloo fei wa. Ma'uaa Jesus na ma'igu. ²⁵ Ei otalai nenerana, ronaree funifunia ma ware, "Mena Fasu, fatela'anaa o'ou! O'aa wawau'u!"

²⁶ Ina ware, "Hamu'ou ena lomi namina we'i naranaraa hamu'ou, tani hamomina ma'au ale'ei?" I dii, ina asi'aa ma na warefamadinoaa fei lalarena ma fei lama. Ma namina madino fei lama.

²⁷ Ei rama'a, namina nanawala pudaa ro'ou ma rona i'igai, "Rama'a bata meni rama'a meni? Te fei lalarena ma fei lama, ana laguna guaipa'aa wareana!"

Na Fawala'anaa ei Spiriti Hafelo a'a Helagui Rama'a

(Mark 5:1-20; Luke 8:26-39)

²⁸ I'a nopa'aloa fawelei i pepe'i Gadara,‡ na nobapa'amii helagui rama'a, noramiaa lagua a'a ei huapu ma rona wadu'aa lagua ei pigea. Si'ei ba laguna'aida panarofa'aa ei rama'a, lomi ba hemea i talailao fawelei. ²⁹ Laguna iwa ba, “Tamanu ei nunumiamu a'a haigua, mena Na'uu mei Haidaa? Atawe pa'aa fei au haigua ma ba o'amii haper-araraiaa haigua?”

³⁰ Raualao ma'ida na pa'i hefaa baua gupuu ei moimoi ro'ei hanana. ³¹ Ei pigea, rona i'igaifawe'i a'a Jesus, “Nabaa o'aa fawala'anaa hai'ou, alonaa hai'ou a'a ei moimoi ba hai'ou'aa wadu'aa ro'ou.”

³² Ina warenaa a'a ro'ou, “Nowau!” Si'ei, rona wala'aa ma wadu'aa ei moimoi ma minaa fei gupuu ro'ou, rona poni'upunaa fei adii fei ranu fawelei namina faro'ai ma pasima'e lalona. ³³ Ei oma'ama'aa ei moimoi, rona ponibaguanaa fei baua gufu ma u'ugaa minaa ei manumanu ei fininaa tamanu ina bigi'ia a'a laguei na wadu'aa lagua pigea. ³⁴ Si'ei, minaa ei rama'a fei baua gufu, rona aunu ba ro'aa ma'a Jesus. Ma ro'aa ma'apa'ia, rona i'igifawe'i a'ana ba nei di'ininaa malalaa gufuu ro'ou.

9

Jesus na Fawanewaneaa Mei i Ma'e Ununa
(Mark 2:1-12; Luke 5:17-26)

---

‡ 8:28: 8:28 Hefi'a ne'ia ba *Gergesenes*; ma hefi'a ba *Gerasenes*. Haraa fei gufu, *Gerasa*.

¹ Jesus na hugi pafoo hepalo wa, dinaa pepei ma suafatetena a yei piye gufuna. ² Hefi'a rama'a, rona notabeamii a'ana hemea na ma'e ununa, na haino pafoo fei hafena ununa. I'a fanunupa'aa fei we'iaa naranaraa ro'ou Jesus, na warenaa a'a mei na ma'e ununa, "Guta farawani mena na'uu; ena hafelo'amu una futoia."

³ A'a fei, hefi'a ei feroiaa law rona'u fiwarewarei, "Mei rama'a mei, ina warefafeloa mei Haidaa!"

⁴ Jesus na aidadii ei naranaraa ro'ou ma na ware, "Tani hamu'ou narafafelo? ⁵ Afaia na maduta: fei ba una ware, 'Na futo ei hafelo'amu,' o, fei ba, 'Asi'aa ma talai?' ⁶ Ma'uaa, si'ei ba hamonei aida ba mei Na'uu Rama'a na pa'i faufauna yeni malagufu ba i futoaa ei hafelo'a. . . ." ina warenaa a'a mei na ma'e ununa ba, "Asi'aa, tonaa fei hafena unumu ma dinaa humumu." ⁷ Ma mei rama'a na asi'aa ma aununaa humuna. ⁸ Fei gupuu rama'a, ro'aa fanunupa'aa fei, ronamina hawainaa poaa ro'ou ma rona uduginaa mei Haidaa, mei i fani faufau a'a ei rama'a ale'ei.

Jesus na Dugaa Matthew
(Mark 2:13-17; Luke 5:27-32)

⁹ Ei i talaidi'ininaa yei, ina ma'apa'aa hemea rama'a, harana Matthew, hemea otonaa mugoo po'ii gavaman na guta wagii fei palee fei bigi'ana. Ina warenaa a'ana, "Nenerau," ma Matthew na asi'aa ma nenegia.

¹⁰ Ei fi hanana i humuu Matthew Jesus, watauda otonaa mugoo po'ii gavaman mawe ei "rama'a hafelo", rona nomai ma hananafipui a'ana ma ei otalai nenerana. ¹¹ Ro'aa fanunupa'aa fei ei Pharisee, rona i'iginaa ei otalai nenerana, "Tani

i hananafipui a'a ei otonaa mugoo po'ii gavaman mawe ei 'hafelo'a rama'a' mei feroiaa hamu'ou?"

¹² I'a guainaa fei Jesus, ina ware, "A'a ba ei rona rawani ei rona nunuminaa hemea lo'otaa uaa ei rona funu. ¹³ Ma'uaa nowau ma labarainia ba tamanu hanuu feni: 'Una nunuminaa faloloa'ia laraa ei fana.' Uaa eni a nomai, a'a ba u'amii dugaa ei wanewanea rama'a, ma'uaa ei rama'a hafelo."

Rona Haninaa Jesus a'a fei Fabaoa
(Mark 2:18-22; Luke 5:33-39)

¹⁴ Si'ei, ei otalai neneraa John, rona nomai ma i'iginia, "Tani ipo'o biyei ba hai'ou mawe ei Pharisee, hai'ouna fabao ma ei otalai neneramu, lomi rona'o fabao?"

¹⁵ Na ware Jesus, "Batanai ba ei maroaa mei wawane lalaia, ro'aa faloloa'i ei ifi gutafipui a'a ro'ou? Iwe nomai fei au ba mei lalaia, hefi'a, rowe dugipa'ainia a'a ei maroana; ma a'a fei au fei, ro'awe fabao.

¹⁶ "Lomi hemea i tawi'aa hepalo maninii manufau lawalawa a'a hepalo watanai lawalawa, uaa fei manufau maninii lawalawa i rapudigeaa fei lawalawa ma fawara'a'apoidinia. ¹⁷ Ana lomi ba ei rama'a, ro'aa igiaa ei manufau wine a'a ei watanai pe'ii wine. Nabaa ro'aa bigi'ia ale'ei, ei pe'ii wine ei bigi'aa ro'ou hudii manulelele i ba'awara'a, ei wine i wigibeu ma ei pe'ina ana i hafelo. Agia, rona'o igiaa ei manufau wine a'a ei manufau pe'ii wine ma minaa lagua, lagu'aa udefarawani."

Mei Baduu Pifine na Ma'e ma Hemea Pifine na Funu
(Mark 5:21-43; Luke 8:40-56)

¹⁸ Ei ifi wareaa fei, hemea bauaniaa ei Jew na nomai ma fa'unaa du'una i ma'ana ma na ware, “Mei na'uu, baduu pifine, ma'eana e'eni ua. Ma'uaa mi augaa panimu pafona ma i fawenaidiai.” ¹⁹ Jesus mawe ei otalai nenerana, rona asi'aa ma nenegia.

²⁰ Ana ei ua, hemea pifine, mei na udewigiwigii namona ale'ena hefua ma guai igisimasi na nomai nenena ma idooa fei supuu fei hawaa uguna.

²¹ Ma ina nara ale'ei ba, “Nabaa a ido'uaiaa fei hawaa uguna, a rawani.”

²² Na diarai Jesus, na ma'apa'ia ma na ware, “Gutafarawani, mena na'uu. Fei we'iaa naranaramu na farawaninio.” Ma ana ei ua, ina rawani mei pifine.

²³ I'a wadu'ailao laloo fei humuu mei bauana Jesus ma ma'apa'aa ei rona hugufaa ei flute ma ba fei gupuu rama'a, rona wawaigi, ²⁴ ina ware, “Hamu'ou aunu. Lomi na ma'e mei baduu pifine. Na ma'igu ua.” Ma'uaa rona fadinia. ²⁵ Ei ro'aa aunudiginaa ano fei gupuu rama'a, ina wadu'ai, tauaa panii mei baduu pifine ma ina asi'aa. ²⁶ Fei u'uga fei na talepedunaa minaa ei gufu fawelei.

Jesus na Fawanewaneaa Laguei Pudawerai ma mei Umuloo

²⁷ Ei i talaidi'ininaa yei, helagui pudawerai, laguna nenegia ma laguna haroharo, “Faloloa'inaa haigua, mena Na'uu David!”

²⁸ Ei i wadu'ailao laloo humu, laguei pudawerai, laguna nomai a'ana ma ina i'iginaa lagua, “Hamunapa'aa nara ba a bigipa'ia?”

Laguna ware, “Hi'i, mena Fasu.”

²⁹ Ina idooa pudaa lagua ma na ware, “Ana ale'ei fei we'iaa naranaraa hamugua, yau a bigi'ia” ³⁰ ma laguna fanunupa'i. Ma Jesus na warefawe'i a'a lagua, “Apuna u'u a'a nemea.” ³¹ Ma'uaa laguna aunu ma fatalainaa fei u'ugana i malalaa fei gufufei.

³² Ei roi asi'alao, hefi'a, rona duginamii a'a Jesus hemea na wadu'ia pigea ma ana umuloo. ³³ I'a fawala'adigaa fei pigea a'ana, nawe wareware mei umuloo. Namina nanawala pudaa fei gupuu rama'a ma rona ware, “Pa'aa lomi ba ona fanunupa'aa he'a manumanu ale'eni yeni Israel.”

³⁴ Ma'uaa rona ware ei Pharisee ba, “A'a fei faufau mei haparaa ei pigea, ina fawala'anaa ei pigea.”

Ma'ida Ua Rama'aa Bigi'a

³⁵ Jesus na aunulao a'a minaa ei bauanai ma pusu'o gufufei ma feferoi laloo ei synagoge ro'ou, wareaa fei rawani'a wareaa fei haparaia ma na fapedugaa minaa ei hafelo'aa unuu ei rama'a ma minaa ei funua. ³⁶ I'a fanunupa'aa ei gupuu rama'a, ina faloloa'inaa ro'ou, uaa hefi'a, rona fagutafafeloaa ro'ou ma lomi na pa'i haduma a'a ro'ou, ale'ei ei sipsipi lomi oma'ama'aa ro'ou. ³⁷ I dui, na warenaa a'a ei otalai nenerana ba, “Na we'idui ei du'ua laloo fei pe'ihape ma'uaa, ma'ida ua ei rama'aa hufu'a. ³⁸ I'iginaa mei Fasuu fei pe'ihape ba inei aloaa ei rama'aa bigi'a i pe'ihapena.”

10

Jesus na Aloaa ei Hefua ma Helagui (Mark 3:13-19; Luke 6:12-16)

¹ Jesus na haronaa a'ana ei hefua ma helagui otalai nenerana ma na fanaa ro'ou fei forafora ba ronei fawala'anaa ei spiriti hafelo* ma farawani-naa minaa ei hafelo'aa unu ma minaa ei funua.

² Si'eni, eni haraa ei hefua ma helagui apostle: rawarawa, Simon (rona roroinia Peter) ma mei lofuna, Andrew; James, mei na'uu Zebedee ma mei lofuna John; ³ Philip ma Bartholomew; Thomas ma Matthew, mei otonaa mugoo po'ii gavaman; James, mei na'uu Alphaeus ma Thad-daeus; ⁴ Simon mei Zealot ma Judas Iscariot, mei ba i aloia.

Fei ba Ronei Bigi'ia ei Hefua ma Helagui (Mark 6:7-13; Luke 9:1-6)

⁵ Eni hefua ma helagui eni, Jesus na aloaa ro'ou ma fanaa eni warea eni: “Apuna aununaa a'a ei Gentile, o dinaa hepalo gufuyei Samaria. ⁶ Ma'uaa hamonei dinaa a'a ei madidiaa sipsipii Israel. ⁷ Ena hamona nowau, u'ugaa feni u'uga feni: ‘Fei haparaia pafea na rafi'i.’ ⁸ Farawaninaa ei funua, fa'asi'anaa ei ma'ea, farawaninaa ei watawatai,† fawala'anaa ei pigea. Hamona to ua, te, hamonei fani ua. ⁹ Apuna notoo gold, o silver, o copper i a'a ena adii hamu'ou. ¹⁰ Hamonei'aa notoo raba a'a fei tatalaia fei, o pafuaa lawalawa, o hafenaa pinai, o hepalo o, uaa ei rama'a, ronei fani gutanaa mei bigi'a.

---

* **10:1: 10:1** Warea Greek ba *spiriti lolooa* † **10:8: 10:8** Warea Greek ba hefi'a mau funuaa hudi unu—aba unaa watawata ua.

11 “Tamanu ena bauana o pusu'o gufu hamona dinaa lalona, labaginaa nemea rama'a na honua yena ma guta i humuna hawina hamona aunu. 12 Ena hamona wadu'inaa fei humuna, hamonei haweginia. 13 Nabaa na rawani ua fei humuna, fei rawani'aa hamu'ou nei ude lalona ma nabaa lomi, hamonei tohadiwe'inia. 14 Nabaa nemea, lomi i taufagutanaa hamu'ou, o guainaa ei wareaa hamu'ou, difoifoinaa ei piyee pinee hamu'ou ena hamona di'ininaa fena gufu fena. 15 A warefa'uai a'a hamu'ou ba a'a fei arewaa dududua, na bauanaidiai fagianaa fena gufu fena laraa Sodom ma Gomorrah.

Ei Haperararaia

(Mark 13:9-13; Luke 21:12-17)

16 “A aloaa hamu'ou ale'ei sipsipi dupuaa ei ponotoo podu. Si'ei, hamonei ano'anoi ale'ei wa'a ma inei rawani maumau hamu'ou ale'ei ei padu.

17 “Oma'ama'aa hamu'ou a'a ena rama'a; ro'aa aunaa hamu'ou panii ei bauaniaa gufu ma hafugaa hamu'ou laloo ei synagogue ro'ou. 18 I a'au, rowe fa'ufalarainaa hamu'ou i ma'aa ei bauaniaa gavaman mawe ei hapara ba ale'ei umuu a'a ro'ou mawe ei Gentile. 19 Ma'uaa ena rona panaroro'inaa hamu'ou, apuna naranara watauda ba hamu'ou wareaa tamanu, o batanai hamona ware. A'a fena au fena, hamowe narapa'aa tamanu ba hamo'aa wareia 20 uaa abaa hamu'ou ena hamu'ou fi wareware, ma'uaa hamu'ou fi umuinaa fei Spiritii mei Amaa hamu'ou.

21 “Ei filofui, ana ro'aa aloaa ei lofuu ro'ou ma'ea ma nemea ama, ana i aloaa mei na'una; ei baduu, ro'aa barafeaa wareaa ei ama ma inaa

ro'ou ma alonaa ro'ou ma'ea. ²² Minaa ei rama'a ro'aa fabidibidinaa unuu ro'ou hamu'ou uaa yau ma'uaa, hini i ofafaufau nopa'aloo fei pedupe-duna, i tela. ²³ Ena rona haperararaiaa hamu'ou i a'a hepalo gufu, poninaa a'a hepalodiai. A warefa'uai a'a hamu'ou, atawe pedu fei tatalaiaa hamu'ou a'a ei baa gufuu Israel ma i nomai mei Na'uu Rama'a.

²⁴ “Hemei baduu feferoi, lomi i muainaa mei feroiana ma hemei nafi lomi i muainaa mei fasuna. ²⁵ Na rawanidii nabaa mei baduu ale'ei mei feroiana ma mei nafi ale'ei mei fasuna. Nabaa hefi'a, rona ware ba mei bauaniaa fei humu, hia, Beelzebub,‡ ei maroaa humuna anaa!

Ma'auaa mei Hidaa
(*Luke 12:2-7*)

²⁶ “Si'ei, apuna ma'auaa ro'ou. Tamanu na ude'opa'ai, rowe u'ugia nefarani ma tamanu na opa'ai iwe ude'are'are ua. ²⁷ Tamanu una wareia a'a hamu'ou poi, hamonei wareia na asi'aa fei halo; tamanu ro'aa warefagigii adiaa hamu'ou, hamonei warefagipeia i pupuaa ei humu. ²⁸ Apuna ma'au a'a ei rona fo'afama'ea fei unu ma lomi ba ro'aa fo'afama'epa'aa ei na ude laloo ei naranara. Ma'uaa hamonei ma'auaa Mei ba i fo'afama'epa'aa minaa lagua yei wagii fei gufu hafelo. ²⁹ Haa, abaa pono'aa guapaloei pusu'o manufidau ale'ei hepalo pusu'o mugoo po'i?§ Ma'uaa lomi hepalo i pasinaa pu nabaa lomi i ugainia mei Amaa hamu'ou. ³⁰ Ma ana, hepapalo hugoo tabaa hamu'ou, ina wareidigia.

---

‡ 10:25: 10:25 Warea Greek *Beezeboul* o *Beelzeboul* § 10:29: 10:29 Warea Greek *assarion*

³¹ Si'ei, apuna ma'au, uaa na awatana hamu'ou laraa watauda pusu'o manufifidau.

Mei i Ware ba Lomi na Apa'aa Christ
(Luke 12:8, 9)

³² “Hini i ware ba ina apa'au i pudaa rama'a, ana a ware ba una apa'ia i pudaa mei Amau i pafea.

³³ Ma'uaa hini i ofadugau i pudaa rama'a, ana a ofadugia i pudaa mei Amau i pafea.

Abaa fei Gutafarawania, ma'uaa fei Wadu
(Luke 12:51-53; 14:26, 27)

³⁴ “Hamonei'aa nara ba ena a nomai ba a fagutafarawaninaa ei rama'a yeni malagufu. Ena a nomai, a'a ba a fagutafarawaninaa ei rama'a, uaa una notomai fei wadu. ³⁵ Uaa ei a nomai ba u'a fafisibainaa

“ ‘nemea rama'a a'a mei amana,
nemea baduu pifine a'a mei inana,
nemea pifine a'a mei inaa mei harona—

³⁶ ana ei maroaa hemei i humuua fei humu,
i bidibidi unuu ro'ou a'ana.’

³⁷ “Hini na mua fei haguana amana ma inana laraa fei haguana yau, lomi i raraba a'au; hini na mua fei haguana mei na'una baduu wawane o pifine laraa fei haguana yau, lomi i raraba a'au; ³⁸ ma hini lomi na harenaa fei hawafolona ma nenerau, lomi i raraba a'au. ³⁹ Hini ba i urofaa fei harenuana, iwe pa'ai a'ana ma hini ba i fapa'ainaa fei harenuana a'au, iwe tohadiwe'idinia.

Ei Pono'a
(Mark 9:41)

⁴⁰ “Hini i fagutanaa hamu'ou, ina fagutanau ma hini i fagutanau, na fagutanaa mei i aloamiau.

⁴¹ Hini i fagutanaa nemea mamama'a uaa hia

mamama'a, iwe tonaa fei pono'aa mei mamama'a ma hini i fagutanaa nemea wanewanea uaa ina wanewane, iwe tonaa fei pono'aa mei wanewanea. ⁴² Ma nabaa nemea i fani hefaa baraa ranu a'a nemea eni pusu'o otalai nenerau, u'ei warefa'uai a'a hamu'ou ba lomi i pa'ai ei pono'ana.”

11

Jesus mawe John, mei Pudugufaia (Luke 7:18-35)

¹ I'a feroidigaa ei hefua ma helagui otalai nenerana Jesus, ina di'ininaa fawelei ma aunulao ba i feroi ma u'u a'a ei gufu yei Galilee.*

² John, i laloo humuu bobo'aia ma i'a guainaa tamanu ei bigi'aa Christ, ina alonaa ei otalai nenerana a'ana ³ba roneiree i'iginia, “Haa, yoi mei ba i nomai, o hai'ou oma'aa hemeadiai?”

⁴ Jesus na ware, “Nowau ma u'ufanaa John tamanu hamona guainia ma fanunuia: ⁵ ei pudawerai, rona fanunudia, ei afetoo, rona talaidiai, ei watawatai,† rona rawanidiai, ei lotoo adia, rona guaidiai, ei ma'ea, rona asi'aa ma ina u'ugaa fei rawani'a warea a'a ei lomi manumanu.

⁶ Ina pa'i hawegiana mei lomi na pasi uaa yau.”

⁷ Ro'aa asi'aa ba ro aunuu ei otalai neneraa John, Jesus nawe warefanaa fei gupuu rama'a fei u'ugaa John, “Tamanu fei ba hamo'aa fanunuia fawelei abaa wawawau rama'a? Ba hamo'aa fanunuaa fei tarea guana na gufifababaia fei lalarena? ⁸ Nabaa

---

* **11:1: 11:1** Warea Greek *u'u laloo ei gufuu ro'ou* † **11:5: 11:5** Warea Greek ba hefi'a mau funuaa hudi unu—aba unaa watawata ua.

lomi, tamanu fei hamoree fanunuia? Hemea na susuinaa ei rawani'a susu? Lo'e, ei rona rafeaa ei rawani'a susu, rona guta i laloo ei humuu ei hapara. ⁹ Pa'aa tamanu fei hamo'aree fanunuia? Hemea mamama'a? U'ei warefanaa hamu'ou ba hi'i. Ma'uaa hia, abaa mamama'a ua. ¹⁰ Sime'i, mei ro'adii ne'i'u'ugia:

“ ‘Awe aloaa mei talaitonaa wareau i ma'amū,
mei ba i pagipagi'augaa fei tala i ma'amū.’

¹¹ A warefa'uai a'a hamu'ou ba: a'a minaa ei waniniaa ei pifine, lomi hemea na muainaa John, mei pudugufaia; ma'uaa, mei hia abaa mau rama'a ma na oa laloo fei haparaia pafea, ina muainaa John. ¹² A'a fei au John, mei Pudugufaia, nopa'amii wagieni, fei haparaia pafea, ifimina fagipelao, lomi hepalo manumanu i lawagia ma ei didigii rama'a, rona urofia. ¹³ Uaa minaa ei mamama'a ma fei Law, nadii ware'augia, nopa'amii fei au John. ¹⁴ Ma nabaa na rawani a'a ei naranaraa hamu'ou, a warefanaa hamu'ou ba hia, Elijah, mei ba i nomai. ¹⁵ Hini na pa'i adiana, inei guai.

¹⁶ “U'a hawawaginaa hamu'ou taweni a'a tamanu? Ro'ou, ale'ei ei baduu rona guta i fawelei rona alo'alo ma rona haroharonaa a'a hefi'a ba,

¹⁷ “ ‘Hai'ouna hugufaa fei flute
ma hamu'ou, lomi hamona palapala;
hai'ouna laugaa hepalo laugaa faloloa'ia
ma lomi hamona faloloa'i.’

¹⁸ Uaa John na nomai ma lomi na hanana o hunu ma rona ware ba, ‘Ina tauia pigea.’ ¹⁹ Ina no-hunumai ma hananamai mei Na'uu Rama'a ma rona ware ba, ‘Ina puguai ma hunupoapoi ma

hia, tafii ei otonaa mugoo po'ii gavaman mawe ei “rama'a hafelo.” ’ Ma'uaa fei apa'a, ana na fama'aiaa o'ou tamanu na wanewane wagii fei bigi'ana.”

Rona Fagiana ei Baua Gufu Lomi Rona Filoginaa Naranaraa Ro'ou
(Luke 10:13-15)

²⁰ I dii, si'ei ba lomi rona filoginaa naranaraa ro'ou, Jesus fipowe wareaa ei tataa ei baua gufu, ei gufu ina bigi'aa watauda foigia a'a ro'ou laraa hefi'adiai gufu. ²¹ “Ona fagiana yoi, Korazin! Ona fagiana yoi, Bethsaida! Ei foigia una bigidigia a'a hamugua, nabaa una bigi'ia yei Tyre ma Sidon, laguna filogidigaa minaa ei naranaraa lagua a'a ei madigee lawalawa ma ei maduhafi. ²² Ma'uaa u'ei warefanaa hamugua ba a'a fei arewaa dududua, na bauanadiai fei aree hamugua laraa Tyre ma Sidon. ²³ Ma yoi, Capernaum, i poronaa yoi pafea? Lo'e, yoi o momogunaa fei walaloo.‡ Ei foigia una bigidigia a'amu, nabaa una bigi'ia a'a Sodom, ana ifi udemai wagiene. ²⁴ Ma'uaa u'ei warefanio ba a'a fei arewaa dududua, na bauanadiai fei lagimu laraa Sodom.”

Guta Fawenaiaa ei Rona Temu
(Luke 10:21, 22)

²⁵ A'a fei au fei, Jesus na ware, “Una uduginio, O'ama, mena Fasuu fena pafea ma feni malagufu, uaa ona opa'ainaa ei manumanu ei a'a ei ano'ano mawe ei rona tonaa baua feroia ma'uaa, ona fa'arewaia a'a ei pusu'o baduu. ²⁶ Hi'i, O'ama, onapa'aa nunuminia ba inei ale'ei.

---

‡ 11:23: 11:23 Warea Greek *Hades*

²⁷ “Minaa ei manumanu ei, inadii aunaa paniu mei Amau. Lomi hemea na apa'aa mei Na'u, ana unaa mei Ama; ma lomi hemea na apa'aa mei Ama, ana unaa mei Na'u mawe ei ina nunuminia mei Na'u ba i fa'arewaia a'a ro'ou.

²⁸ “Nomai a'au minaa hamu'ou, ena hamona temu ma na pa'i rarabaa hamu'ou ma a fagutafawenainaa hamu'ou. ²⁹ Hupu'aifipui a'au ma to apa'aa hamu'ou a'au uaa fei maumauu namina rawani ua ma lomi una mamagugu ma hamu'ou, hamowe gutafawenainaa ena naranaraa hamu'ou. ³⁰ Uaa, nabaa hamo'aa hupu'aifipui a'au, lomi ba hamo'aa temu ma lomi hamo'aa harenaa hefi'a awataa manumanu a'au.”

12

Fasuu fei Sabbath

(Mark 2:23-28; Luke 6:1-5)

¹ A'a fei au fei, Jesus na tatalai dupuaa ei pe'ihape hefaa Sabbath. Ei otalai nenerana, rona bao ma rona hufu'aa hefi'a lau wheat ma hanaia. ² Ro'aa fanunuia ale'ei ei Pharisee, rona warenaa a'ana ba, “Ma'a! Ei otalai neneramu, wagii fei law rona bigi'aa tamanu na hafelo a'a fei Sabbath.”

³ Ina warenaa a'a ro'ou, “Haa, lomi hamona igoaa tamanu David mawe ei maroana rona bigi'ia ei ro'aa bao? ⁴ Ina wadu'ainaa fei humuu mei Haidaa ma fipui a'a ei maroana, rona hanaiaa fei faraa pidaua na apunai, fei au'u'ugaiaa ro'ou, fei ba wagii fei law ronei'aa hanaia, ma'uaa, unaa ei bauaniaa humuu mei Haidaa ronei hanaia. ⁵ Ma ana lomi hamona igoia laloo fei Law ba a'a fei Sabbath, ei bauania laloo fei humuu mei Haidaa, rona'aida bigi ma si'ei rona fafeloa fei arewaa

ma'uaa, ana lomi rona tata. ⁶ U'ei warefanaa hamu'ou ba mei* na muainaa fei humuu mei Haidaa, hia yeni. ⁷ Lomi ba hamo'aa ware ba rona bigifatata ei rawani'a rama'a nabaa hamona aidadii hanuu feni warea feni, 'Una nunuminaa faloloa'ia, abaa ei fana.' ⁸ Uaa mei Na'uu Rama'a, Fasuu fei Sabbath.”

*Mei Rama'a i Ma'e Hepapa Panina
(Mark 3:1-6; Luke 6:6-11)*

⁹ I'a di'ininaa fei gufu fei, na wadu'ainaa laloo fei synagogue ro'ou ¹⁰ ma hemea rama'a na ma'e hepapa panina, ana hia yei. Si'ei ba ro'aa labarai talawareaa ro'ou ba na tata Jesus, rona i'igainia, “Ina rawani a'a fei law ba o'aa farawaninaa ei funua a'a fei Sabbath?”

¹¹ Ina warenaa a'a ro'ou, “Nabaa nemea hamu'ou na pa'i hapena sipsipi ma ina pasinaa hepalo huapu a'a fei Sabbath, lomi o'aa taufa'asi'ania? ¹² Hemea rama'a na awatadiai laraa hepalo sipsipi! Si'ei, ina rawani a'a fei law ba o'aa bigi'aa ei rawani'a manumanu a'a fei Sabbath.”

¹³ Si'ei, ina warenaa a'a mei i ma'e hepapa panina, “Roainalao fei panimu.” Hee, ina roainia ma namina rawanidiai, ana ale'ei raudei i rawani. ¹⁴ Ma'uaa ei Pharisee, rona aunu ma fiwarewarei ba batanai ro'aa fo'afama'ea Jesus.

Mei Rafeiaa mei Haidaa Nafina

¹⁵ Jesus na aida fei ma na di'ininaa fei gufu fei. Watauda, rona nenegia ma ina farawaninaa minaa ei funuaa ro'ou ¹⁶ ma na warefawe'i a'a ro'ou ba ronei'aa u'u ba hia hini. ¹⁷ Hefei, ba

* 12:6: 12:6 O, ba hepalo manumanu; vv. 41 ma 42 anaa

i fafa'uainaa tamanu nadii wareia Isaiah, mei mamama'a:

¹⁸ “Simeni, meni nafiu, meni unadii rafeinia,
mei una haguia, mei una ni'eni'e a'ana;

u'a fania fei Spiritiu,

ma iwe wareaa tamanu na wanewane a'a ei
baua gufu.

¹⁹ Lomi ba i fiharei a'a nemea o i haropararai;

lomi nemea ba i guaipa'aa fei laona i ma'aa
tala.

²⁰ Lomi ba i winisuminaa fei pa'apa'aa sipawa, fei
na malou ua ma lomi na adige,

ma lomi ba i pereaa fei ramai, fei anaa ba i
pere,

nopa'aloo fei ba ina mua fei fawanewaneana.

²¹ Ei baua gufu, rona pa'i o'onaia unuu ro'ou
wagii fei harana.”

Jesus ma Beelzebub

(Mark 3:20-30; Luke 11:14-23)

²² I dii, rona noduginamii a'ana hemea rama'a
na wadu'ia pigea, mei na pudawerai ma umuloo
ma Jesus na fawanewaneia ale'ei ba inei warepa'i
ma fanunupa'i. ²³ Minaa ei rama'a, ronamina
ba'arofa ma rona ware, “Haa, simeni, meni Na'uu
David?”

²⁴ Ma'uaa ro'aa guainia ei Pharisee, rona ware,
“A'a fei faufau Beelzebub,† mei haparaa ei pigea,
meni rama'a meni, na fawala'anaa ei pigea.”

²⁵ Jesus na apa'aa ei naranaraa ro'ou ma na
ware, “Minaa ei gufuu ei hapara, nabaa ro'aa
fifalagii, ro'aa borosi ma minaa ei baua gufu, o
humu, nabaa ro'aa fifalagii, lomi ro'aa ufalarai.

---

† 12:24: 12:24 Warea Greek *Beezeboul* o *Beelzeboul*; v. 27 anaa

²⁶ Nabaa Satan na fawala'anaa ana Satan, ina fifalagii anaia. Ma batanai ba fei haparaiana i ufalarai? ²⁷ Ma nabaa fa'ua ba una fawala'anaa ei pigea a'a fei faufau Beelzebub, ei rama'a gu-fuu hamu'ou, ro'aa fawala'anaa ei pigea a'a fei faufau hini? Si'ei, ana ro'ou ua, ro'aa ware ba ei wareaa hamu'ou na tata. ²⁸ Ma'uaa, nabaa una fawala'anaa ei pigea a'a fei Spiritii mei Haidaa, te, fei haparaiaa mei Haidaa na nodigimai a'a hamu'ou.

²⁹ “Ma hepalodiai, batanai ba hemea i wadu'aiporopa'ainaa ei manumanu humuu hemea faufau rama'a nabaa lomi nado'o roro'ai mei faufaua? Ma'uaa, nabaa i roro'inia, ipowe topa'ainaa ei manumanuu humuna.

³⁰ “Hini lomi na oa a'au, ana lomi na nun-uminau ma hini lomi na haufipui a'au, ina laro-sumai. ³¹ Si'ei, u'ei warefanaa hamu'ou ba minaa ei hafelo'a ma ei rona warefafeloa mei Haidaa, mei Haidaa i futoia ma'uaa, lomi ba i futoia nabaa rona warefafeloa fei Spiriti. ³² Hini i warefafeloa mei Na'uu Rama'a, mei Haidaa, i futoia, ma'uaa hini i warefafeloa fei Spiriti Apuna, lomi ba i futoia a'a feni au feni, o fena au ataa nomai.

Fei Haihai ma ei Fuana
(Luke 6:43-45)

³³ “Farawaninaa fei haihai ma ei fuana i rawani, o fafeloa fei haihai ma ei fuana i hafelo, uaa o'aa fanunu'apa'aa fei haihai a'a ei fuana. ³⁴ Hamu'ou ena na'uu wa'a hafelo, batanai ba hamu'ou ena hafelo'a, hamo'aa wareaa ei rawani'a warea? Uaa, tamanu na pepesu laloo ei naranara, fei poa i wareia. ³⁵ Mei rawani'a rama'a i wareaa ei rawani'a, ei na ude laloo naranarana ma mei

hafelo'a i wareaa ei hafelo'a, ei na ude i laloo naranarana. ³⁶ Ma'uaa u'ei warefanaa hamu'ou ba a'a fei arewaa dududua, ei rama'a, ro'aa to aree ro'ou a'a minaa ei warefalaraa ro'ou. ³⁷ Uaa wagii ei paolaa wareaa hamu'ou, hamo'aa to aree hamu'ou, o lo'e.”

Fei Hilalaa Jonah

(Mark 8:11, 12; Luke 11:29-32)

³⁸ I dii, hefi'a ei Pharisee mawe ei feroiaa law, rona warenaa a'ana, “Feroia, hai'ouna nunuminia ba onei bigi'aa hepalo hilalaa foigia i pudaai hai'ou.”

³⁹ Ina ware, “Hamu'ou ena rama'a hafelo, ena lomi na oafagugu a'a feni au feni, hamona i'iginau ba unei bigi'aa hepalo hilalaa foigia! Lomi ba a fama'aia, ma'uaa, sifeni ua ba a fama'aia, fei hilalaa mei mamama'a Jonah. ⁴⁰ Uaa ana ale'ei ba Jonah na oa odu'ai arewaa ma odu'ai poi i laloo iaa fei baua nia ma ana ale'ei, mei Na'uu Rama'a, iwe oa odu'ai arewaa ma odu'ai poi i laloo feni malagufu. ⁴¹ A'a fei arewaa dududua, ei Nineeveh, ro'awe ufipui a'a taweni ma ro'aa dududua ro'ou; uaa rona filoginaa naranaraa ro'ou a'a ei u'ugaa Jonah ma e'eni na pa'i hemea‡ yeni na muainaa Jonah. ⁴² A'a fei arewaa dududua, mei Pifine Hapara noramiana Hara'uu, i asi'afipui a'a taweni ma dududuaa ro'ou; uaa noranamai susuwe'ii gufufu ba i guainaa fei apa'aa Solomon ma e'eni ina pa'i hemea yeni na muainaa Solomon.

Fei Hadiwe'iaa fei Spiriti Hafelo

(Luke 11:24-26)

---

‡ 12:41: 12:41 O, na pa'i hepalo manumanu; v. 42 anaa

⁴³ “Nabaa hepalo spiriti hafelo§ i wala'aa a'a nemea rama'a, i dinaa a'a ei gufu na hapera ba i labarainaa gutafawenaiana, lomi na labagipa'i. ⁴⁴ I dii, ipowe ware, ‘Yau, a hadiwe'inaa a'a fei humu una di'ininia.’ I'a hadiwe'imai, na fanunupa'ia ba lomi hemea na guta lalona ma na apagidii fei humu ma minaa ei manumanu lalona na udelafui. ⁴⁵ I dii, ina dugamai olorompalodiai spiriti rona hafelodiai lara hia ma rona wadu'aiguta yei. Ma fei gutanaa mei rama'a mei, namina hafelo'apoi laraa fei gutanana fama'a. Ana ale'ei hinene a'a feni hafelo'a taweni.”

Mei Ina mawe ei Lofuu Jesus
(*Mark 3:31-35; Luke 8:19-21*)

⁴⁶ Ei ifi warewarelao a'a fei gupuu rama'a Jesus, mei inana mawe ei lofuna, rona u ano ba ro'aa wareware a'ana. ⁴⁷ Hemea na warefania, “Mei inamu mawe ei lofumu, rona u ano ba ro'aa wareware a'amu.”*

⁴⁸ Ina warefania, “Hini mei inau ma ei lofuu?”
⁴⁹ Ina uninaa fei panina a'a ei otalai nenerana ma na ware, “Si'eni, eni inau mawe eni lofuu. ⁵⁰ Uaa hini i bigi'aa ei nunumiaa mei Amau pafea, hia, lofuu, agiu ma inau.”

13

Fei Warea Hanunuu mei Faroa
(*Mark 4:1-9; Luke 8:4-8*)

¹ Ana fei arewaa fei, Jesus na asi'aa a'a fei humu ma naree guta yei piye. ² Abaa po'o gupuu rama'a rona hoaninia ma si'ei, ina hugi pafoo

---

§ 12:43: 12:43 Warea Greek ba *spiriti loloaa* * 12:47: 12:47 Hefi'a ne'ia lomi na pa'i v. 47.

hepalo wa ma guta lalona ma ei rama'a, rona u yei piye. ³ Ma ina warehanunuinaa watauda manu-manu a'a ro'ou, ale'eni, "Hemea faroa na dinaa pe'ihapena ba i faroaa ei lau. ⁴ Ei ifi larofinaa ei lau, hefi'a rona pasi i ma'aa tala ma rona fidumai ei manufifidau ma rona hanaia. ⁵ Hefi'a, rona pasi pafoo ei na'ana'a, yei lomi na pi'odua ei piye. Na nusu batafa a'a ei piye lomi na pi'odua. ⁶ Ma'uaa i'a asi'arai fei halo, na sodefaholeaa nusuu ei lau, uaa ataa gugu waraa ro'ou. ⁷ Hefi'adiai lau, rona pasi i dupuaa ei wowo'ii na hogia ma ei wowo'ii, rona ffigaa nusuu ei lau. ⁸ Ma hefi'adiai lau, rona pasi pafoo ei rawani'a piye ma rona fuua ale'ei hefa pu'u, o oloroa pa'ania, o odufua pa'aniadiai a'a figa ei ina faroia. ⁹ Hini na pa'i adiana nei guainia."

*Tani i Warehanunui Jesus
(Mark 4:10-12; Luke 8:9, 10)*

¹⁰ Ei otalai nenerana, rona nomai a'ana ma i'igai, "Tani o warehanunui a'a ei rama'a?"

¹¹ Ina ware, "Fei apa'a a'a ei maumau opa'aiaa fei haparaia pafea, hamona todigia, ma'uaa a'a ro'ou, lomi. ¹² Hini na pa'i iwe todiai ma iwe pa'i watauda. Hini lomi na pa'i, tamanu ma'ida ina pa'i, iwe pa'ai a'ana. ¹³ Sifeni, feni pa'afina a warehanunui a'a ro'ou:

"Rona fanunu, ma'uaa lomi rona fanunupa'i;
rona guai, ma'uaa lomi rona guaipa'i, o apa'ia.

¹⁴ Tamanu nadii wareia mei mamama'a Isaiah, inawe fa'uai a'a ro'ou:

" 'Ranimai hamo'aa guai ua, ma'uaa lomi hamo'aa apa'ia;

hamo'aa fanunu ua, ma'uaa lomi hamo'aa fanunupa'i.

¹⁵ Uaa ei naranaraa eni rama'a eni, nawe waiwai; lomi rona guaifarawani a'a ei adiaa ro'ou, ma rona ma'igunaa ei puda a ro'ou.

Nabaa lomi, woro ro'aa fanunupa'i a'a ei puda a ro'ou,

guaipa'i a'a ei adiaa ro'ou,

ma i pa'i apa'aa ei naranaraa ro'ou

ma ro'awe filogii ma a farawaninaa ro'ou.'

¹⁶ Ma'uaa na pa'i hawegiana ei puda a hamu'ou, uaa rona fanunupa'i mawe ei adiaa hamu'ou, uaa rona guaipa'i. ¹⁷ Uaa, a warefa'uai a'a hamu'ou ba watauda mamama'a ma wanewaneaa rama'a, rona nunuminia ba ro'aa fanunuaa tamanu hamona fanunuia, ma'uaa lomi; ma rona nunuminia ba ro'aa guainaa tamanu hamona guainia, ma'uaa lomi.

Jesus na Piguaa Hanuu fei Warea Hanunuu mei Faroa

(Mark 4:13-20; Luke 8:11-15)

¹⁸ "Hamonei guainaa fei hanuu fei warea hanunuu mei faroa: ¹⁹ Nabaa nemea i guainaa fei u'ugaa fei haparaia ma lomi na apa'ia, mei hafelo'a, i nomai ma tarafaa tamanu mei faroa na faroia i naranarana. Ma fei, ale'ei ei lau rona pasi i ma'aa tala. ²⁰ Ei lau rona pasi pafoo ei na'ana'a, tawi'ana ale'ei mei na guainaa fei warea ma nado'o ni'eni'e. ²¹ Ma'uaa, si'ei ba lomi na gugu warana, lomi na madii fei habeana. I'a nomai ei hafelo'a o ei haperararaia uaa fei rawani'a warea, ina pasi batafa ua. ²² Ei lau rona pasi dupuaa ei wowo'ii na hogia, tawi'ana ale'ei mei na

guainaa fei warea, ma'uaa na ffigaa naranarana a'a watauda manumanuu feni ano ma ei sifisifi ei mugoo po'i ma lomi na pa'i fuana. ²³ Ma'uaa ei lau rona pasi pafoo ei rawani'a piye, tawi'ana ale'ei mei na guainaa fei warea ma na apa'ia. Ina fuua ma ei fuana ale'ena hefa pu'u, o oloroa pa'ania, o odufua pa'aniadi ai a'a figa ei ina faroia.”

Fei Warea Hanunuu ei Guana

²⁴ Jesus na warefanaa ro'ou hepalodiai warea hanunu: “Fei haparaia pafea, tawi'ana ale'ei mei na faroaa ei rawani'a lau i pe'ihapena. ²⁵ Ma'uaa ro'aa ma'igu minaa ei rama'a, mei bidibidii unu na nomai ma faroaa ei guana maumauna ana i dinaa maumau fei wheat dupuaa ei wheat ma ina aunupa'ai. ²⁶ Laguna nusufipui fei wheat ma fei guana ma laguna pa'i obaa lagua.

²⁷ “Ei nafii mei amaa fei pe'ihape rona dinaa a'ana ma ware, ‘Hagu'u, a'a ba ona faroaa ei rawani'a lau i pe'ihapemu? Ma noramiaa ro'ou hitani ei guana?’

²⁸ “Ina ware, ‘Bigi'aa hemea na bidibidi ununa a'au.’

“Rona i'iginia ei nafina ba, ‘Ona nunuminia ba hai'ouree fufusiminaa ei guana?’

²⁹ “Ina ware ba, ‘Lomi, uaa ena hamona fufu'aa ei guana ana hamo'aa fufufininaa ei wheat. ³⁰ Lagunei habefipui nopa'aloo fena au hufu'a. A'a fena au fena, a ware a'a ei hufu'a: Hamoneido'o hiteporaa ei guana ma faroro'inaa ro'ou ma fagu'aia; nenee fei, hamonei hiteporaa ei wheat ma re augia i laloo fei paleu.’ ”

*Fei Warea Hanunuu fei Lau Mustard
(Mark 4:30-32; Luke 13:18, 19)*

³¹ Ina warefanaa ro'ou hepalodiai warea hanunu: “Fei haparaia pafea, tawi'ana ale'ei fei lau mustard na tonia hemea ma faroia laloo pe'ihapena. ³² Fa'ua ba namina pusu'oroi a'a minaa ei lau, ma'uaa ei i habe, namina baua-naidi'ininaa minaa ei manumanu i pe'ihape ma na gipenaa haihai ma ei manuffidau i haroo pafea, ronamii guta a'a ei rarana.”

*Fei Warea Hanunuu fei Fafuafua
(Luke 13:20, 21)*

³³ Ina warefanaa ro'ou hepalodiai warea hanunu: “Fei haparaia pafea, tawi'ana ale'ei ei fafuafua na tonia hemea pifine ma fihafuinia a'a watauda* paluaa hawina na fihafuipedugia ma na fua.”

*Ina'aida Warehanunui a'a ei Rama'a
(Mark 4:33, 34)*

³⁴ Jesus na warehanunuinaa minaa ei manumanu ei a'a ei gupuu rama'a; lomi na wareaa hepalo abaa warea hanunu. ³⁵ Si'ei, nawe fa'uai tamanu nadii wareia mei mamama'a: “U'a gigiaa fei umuu ma wareaa ei warea hanunu, a wareaa ei manumanu na ude'opa'ai ei i mamara feni ano nopa'amii wagienu.”

Ina Piguaa Hanuu fei Warea Hanunuu ei Guana

³⁶ I dii, inawe di'ininaa fei gupuu rama'a ma wadu'inaa fei humu. Ei otalai nenerana, rona

---

* **13:33:** **13:33** Greek *odumanu sata* (ale'ei hesuwi bushel o 22 litres)

nomai a'ana ma ware, “Warefa'arewaia a'a hai'ou fei hanuu fei warea hanunuu ei guana i pe'ihape.”

³⁷ Ina ware, “Mei na larofinaa ei rawani'a lau, hia mei Na'uu Rama'a. ³⁸ Fei pe'ihape, ale'eni feni ano ma ei rawani'a lau, ale'ei ei na'uu fei haparaia. Ei guana, ale'ei ei na'uu mei hafelo'a ³⁹ ma mei bidibidii unu, mei na faroaa ro'ou, hia, mei hani'u. Fei au hufu'a, fei au pedugaa feni ano ma ei hufu'a, ei alo'aloo mei Fasu.

⁴⁰ “Hanuu fei fufu'aa ro'ou ei guana ma fagu'aia a'a fei hafi, ana ale'ei fei au pedugaa feni ano. ⁴¹ Mei Na'uu Rama'a i aloaa ei alo'alona ma ale'ei ei guana laloo fei haparaiana, rowe fufusiminaa minaa ei manumanu na fafeloaa ei rama'a mawe ei rona bigi'aa ei hafelo'a. ⁴² Rowe siminaa ro'ou hafi, fei na pa'i ai'aiga ma fi'u'uiiaa difo. ⁴³ Si'ei, ei wanewanea, ro'awe we'a ale'ei fei halo i laloo fei haparaiaa mei Amaa ro'ou. Mei na pa'i adiana nei guai.

Ei Warea Hanunuu ei Mugoo Po'i na Ude Opa'ai ma fei Pearl

⁴⁴ “Fei haparaia pafea, tawi'ana ale'ei ei gold rona opa'ainia i podu. I'a pa'ia hemea, ina opa'aidinia ma wagii fei ni'eni'eana na aunu ma re aloaa minaa ei manumanuna ma na pono'aa fei podu fei.

⁴⁵ “Ma hepalodiai, fei haparaia pafea, tawi'ana ale'ei hemea alo'aloa fi labaginaa ei rawani'a pearl. ⁴⁶ I'a labagipa'aa hepalo na bauanai pono'ana, ina aunu ma re aloaa minaa ei manumanuna ma na pono'ia.

Fei Warea Hanunuu fei Lepo

⁴⁷ “Hepalodiai, fei haparaia pafea, tawi'ana ale'ei hepalo lepo rona pudinaa agi ma tonaa watauda mau nia. ⁴⁸ I'a pepesu ei udiaa ro'ou nia, rona forafa'aununaa piye. Ma rona guta ma to'augaa ei rawani'a nia laloo ei pa ma ei hafelo'a, rona siminia. ⁴⁹ Ana ale'ei a'a fei au pedugaa feni ano. Ei alo'aloo mei Fasu, rowe nomai ma fi'alaginaa ei hafelo'a a'a ei wanewanea ⁵⁰ ma ei hafelo'a, ro siminaa hafi, fei na pa'i ai'aiga ma fi'u'uiaa difo.”

⁵¹ Jesus na i'igai, “Hamona apa'aa minaa ei manumanu ei?”

Rona ware ba, “Hi'i.”

⁵² Ina warenaa a'a ro'ou, “Si'ei, nabaa hemea na fa'arewaiaa fei haparaia pafea a'a hemea feroiaa law, mei feroiaa law, hia ale'ei mei amaa hepalo humu, mei na fa'asi'anamai ei manufau mawe ei watanai rawani'a manumanu a'a fei leana.”

*Mei Mamama'a Lomi Rona Ma'auia
(Mark 6:1-6; Luke 4:16-30)*

⁵³ I'a warepedugaa ei warea hanunu Jesus, ina di'ininaa fei gufu fei. ⁵⁴ I'a dinamii a'a fei pa'aa gufuna ma na'aa feroinaa ei rama'a i laloo fei synagogue ro'ou ma ronamina malefa. Rona i'igai, “Tonana hitani meni rama'a meni, fei apa'a ma fei faufau ba i bigi'aa ei foigia? ⁵⁵ Haa, simeni, meni na'uu mei fadufadua? Haa, mei inana Mary ma ei lofuna James, Joseph, Simon ma Judas? ⁵⁶ A'a ba minaa ei agina a'a o'ou yeni? Nabaa ale'ei, tonana hitani minaa ei manumanu ei, meni rama'a meni?” ⁵⁷ Ma rona faraa a'ana.

Ma'uaa Jesus na warenaa a'a ro'ou, “Ana uniaa a'a fei pa'aa gufuna ma fei pa'aa humuna, hemea mamama'a lomi i honua.”

⁵⁸ Ma lomi ina bigi'aa watauda foigia yei, uaa lomi na we'i naranaraa ro'ou.

14

*Na Mosu fei Huaa John, mei Pudugufaia
(Mark 6:14-29; Luke 9:7-9)*

¹ A'a fei au fei, Herod, mei haparaa obao gufu na guainaa ei u'ugaa Jesus ² ma na warenaa a'a ei paniaa panina, “Hia John, mei Pudugufaia. Na ma'elele'aa! Si'ei i pa'i faufauna ba i bigi'aa ei foigia.”

³ Herod na panarofaa John ma bobo'inia, uaa ba ina ware watauda a'a fei bigi'aa lagua Herodias, mei haroo mei lofuna Philip. ⁴ Hamatee John na'aida warefanaa Herod ba, “Lomi na rawani a'a fei law ba yoi, o haroinia.” ⁵ Herod, ba i fo'afama'ea John, ma'uaa ina ma'au a'a ei rama'a, uaa rona nara ba hia hemea mamama'a.

⁶ A'a fei arewaa waniniaa Herod, mei na'uu Herodias na ufa'ufa i pudaa ro'ou ma si'ei ba namina fani'eni'ea Herod, ⁷ Herod na fa'unai a'ana ba tamanu nunumiana, inei i'iginia ma i fania. ⁸ Si'ei ba ina u'ugainia mei inana, ina ware, “Fanau yeni i pafoo hefaa tabetabe fei tabaa John, mei Pudugufaia.” ⁹ Mei hapara na naranara watauda, ma'uaa si'ei ba na fa'unai pudaa ei rama'a, ei ro'ei guta hananafipui a'ana, ina ware ba fei i'igiana, ronei bigi'ia. ¹⁰ Ma rona moro'aa huaa John yei humuu bobo'aia. ¹¹ Rona tabeamii fei tabana pafoo fei tabetabe ma fanaa mei nanao ma ina

notabena a'a mei inana. ¹² Ei otalai neneraa John, rona nomai ma tonaa fei ununa ma agifinia ma ronaree warefanaa Jesus.

Jesus na Faguaa Haipani Pufaba'a
(Mark 6:30-44; Luke 9:10-17; John 6:1-14)

¹³ I'a guainia Jesus, na hugi pafoo wa ma aununaa fawelei lomi rama'a. Ro'aa guainaa fei, ei gupuu rama'a, noramiaa ro'ou a'a ei gufu, rona talai'uanaa pinee ro'ou ma nenegia. ¹⁴ I'a nofatetelao Jesus, na fanunuaa hepalo baua gupuu rama'a ma na faloloa'inaa ro'ou ma na farawaninaa ei funuaa ro'ou.

¹⁵ I nofafilao, ei otalai nenerana, rona nomai a'ana ma ware, "Ina raua faweleni ma na fafidii. Aloaa ei gupuu rama'a ba ronei aununaa ei gufu ma pono hanaa ro'ou."

¹⁶ Jesus na ware, "Lomi na rawani ba ronei aunu. Hamu'ou fani hanaa ro'ou."

¹⁷ Rona ware, "Hai'ouna pa'i haipani ua faraa pidaa ma guapalo nia."

¹⁸ Ina ware, "Tonamai a'au." ¹⁹ Ma ina warenaa a'a ei rama'a ba ronei guta pafoo ei guana. Ina tonaa haipaniei faraa pidaa ma guapaloei nia, na aranaa pafea, na ware 'ta' ma na digeaa ei faraa pidaa. Na fanaa ei otalai nenerana ba ronei fanaa ei rama'a. ²⁰ Minaa ro'ou, ronamina hanana magu ma ei otalai nenerana, rona paiaa hefua ma guapalo pa masii du'ua. ²¹ Pudu e rona hanana, haipani pufaba'a wawane ma na pa'idiai pifine ma baduu.

Jesus na Talai Pafoo Agi
(Mark 6:45-52; John 6:15-21)

²² Ana ei ua, Jesus na fahuginaa ei otalai nenerana pafoo fei wa ma alonaa ro'ou ma'ana ba ronei dinaa pepepe ma hia, i do'o aloaa fei gupuu rama'a. ²³ I alodigaa ro'ou, na fanea hepalo maugeni, ana unaia ba i lafulafu. I nopoilao, ana unaia yei, ²⁴ ma'uaa fei wa na rauadii piye ma na hasuroforofu ua, uaa fei lalarena na agisuafia.

²⁵ Mafufuo badu, Jesus na talainaa a'a ro'ou pafoo agi. ²⁶ Ro'aa fanunupa'ia ei otalai nenerana fi talaimai pafoo agi, ronamina ma'aufafelo. Rona ware ba, "Hani'u, mena!" ma rona ma'au'iwa'iwa.

²⁷ Ma'uaa Jesus na warebatafalao a'a ro'ou, "Guta farawani! Yau meni. Apuna ma'au."

²⁸ Peter na ware, "Mena Fasu, nabaa pa'aa yoi, waremai a'au ba unei talaiwau a'amu pafoo agi."

²⁹ Ina ware, "Nomai."

Si'ei, Peter na upu pafoo fei wa ma talainaa a'a Jesus pafoo agi. ³⁰ Ma'uaa i fanunupa'aa fei lalarena, na ma'aumomogu ma ina haroharo, "Mena Fasu, hadumau!"

³¹ Ana ei ua, Jesus na roainaa panina ma panarofia. Ina ware, "Yoi mena pusu'o we'iaa naranaramu, tani omina hamamagua?"

³² Ma lagu'aa hugi pafoo fei wa, fei lalarena na rere. ³³ Ma ei ro'ou laloo fei wa, rona losuinia ma ware ba, "Pa'aa fa'ua ba yoi, Na'uu mei Haidaa."

*Jesus na Farawaninaa Funuaa ei Rama'a Yei Gennesaret
(Mark 6:53-56)*

³⁴ Ro'aa dinaa pepepe, rona fatetena Gennesaret. ³⁵ Ma ei rama'aa fei gufu fei, ro'aa fanunu'apa'aa Jesus, rona alo warea a'a minaa ei

gufu fawelei. Ma ei rama'a, rona duginamii a'a Jesus minaa ei funuaa gufuu ro'ou. ³⁶ Ma rona i'igifawe'i a'ana ba nei ugainaa ei funua ba ronei idoa'uaiaa fei supuu hawaa uguna ma minaa ei rona idoia, ronawe rawani.

15

Ei Feroia Noranamai a'a ei Upu Mina

(Mark 7:1-13)

¹ I dii, hefi'a ei Pharisee mawe ei feroiaa law rona dinaa a'a Jesus, noramiaa ro'ou, Jerusalem ma rona i'igai, ² “Tani ro'aa barafeaa ei maumau ei upuu o'ou ei otalai neneramu? Lomi ronado'o huwe panii ro'ou nabaa ro'aa hanana!”

³ Jesus na ware, “Hamatani hamu'ou barafeaa ei wareaa mei Haidaa uaa ei maumau ei upuu hamu'ou? ⁴ Uaa mei Haidaa na ware, ‘Ma'auaa mei amamu ma inamu’ ma ‘Hini i umuaa mei amana o inana, ronei fo'afama'eia.’* ⁵ Ma'uaa hamona ware ba nabaa nemea na warenaa a'a mei amana o inana ba, ‘Fei ba a fanio, a fanaa mei Haidaa.’ ⁶ Si'ei, lomi ina ma'auaa amana† a'a fei fanana. Si'ei, hamu'ou barafeaa fei wareaa mei Haidaa uaa fei maumau hamu'ou. ⁷ Hamu'ou ena ware'oni! Pa'aa fa'ua ei wareaa Isaiah:

⁸ “ ‘Eni rama'a eni, rona ma'auau a'a ei haba'umuu ro'ou,

ma'uaa ei naranaraa ro'ou, na raua a'au.

⁹ Lomi hanuu ei losuiaa ro'ou yau;

ei feroiaa ro'ou, naranaraa rama'a ua.’ ”

Ei Fafa'araia ma Loloa Manumanu

(Mark 7:14-23)

---

* 15:4: 15:4 Leviticus 20:9 † 15:6: 15:6 Hefi'a ne'ia ba ma'auaa ama o inana

¹⁰ Jesus na haronamii a'ana fei gupuu rama'a ma na ware, “Guainia ma apa'ia. ¹¹ Tamanu ina wadu'aa poaa hemea rama'a, lomi i ‘faloloaia’, ma'uaa tamanu na lele'aa i poana, sifei, fei na ‘faloloaia’ pudaa mei Haidaa.”

¹² I dii, ei otalai nenerana rona nomai a'ana ma i'igainia, “Ona aida ba ei Pharisee, rona ra ei ro'aa guainaa fei?”

¹³ Ina ware, “Minaa ei fudaa, ei abaa farooa mei Amau pafea, iwe fufufininaa ei waraa ro'ou. ¹⁴ Di'ininaa ro'ou, uaa rona pudawerai ma rona'aida talaidugaa ei rama'a.‡ Nabaa hemea pudawerai na talaidugaa hemeadiai pudawerai, lagu'amina pasifipuinaa laloo fei huapu.”

¹⁵ Peter na ware, “Italalafuifanaa hai'ou fei warea hanunu.”

¹⁶ Jesus na i'iginaa ro'ou, “Haa, ana fi wai-wai tabaa hamu'ou? ¹⁷ Lomi hamona aida ba tamanu na wadu'ainaa fei haba'umu, i dinaa pahanana ma i lele'alao? ¹⁸ Ma'uaa tamanu na lele'aa a'a fei haba'umu, norai a'a ei naranara ma na ‘faloloaa’ mei rama'a. ¹⁹ Uaa laloo fei naranara, ina nomai ei hafelo'a naranara, fo'afama'ea, fiharoharoipa'aia, fitatafipa'aia, fafanaoa, ware-fasifi ma ei wiwitoia. ²⁰ Si'ei, ei na ‘faloloaa’ hemea rama'a; ma'uaa, nabaa nemea lomi na huwenaa panina ma hanana, abaa na ‘faloloaia’.”

*Fei Narafawe'iaa mei Pifinee Canaan
(Mark 7:24-30)*

²¹ I'a di'ininaa fei gufufu fei, Jesus na dinaa fawelei Tyre ma Sidon. ²² Hemea pifinee Canaan, humuna

---

‡ 15:14: 15:14 Hefi'a ne'ia ba pudawerai ma ro'ou talaidugaa ei pudawerai

na rafi'inaa Tyre ma Sidon, ina nomai a'ana ma na haroharona a'ana, “Mena Fasu, mena Na'uu David, faloloa'inau! Mei na'uu, baduu pifine namina nanamuinia uaa na wadu'ia pigea.”

²³ Lomi na wareaa hepalo warea Jesus. Si'ei, ei otalai nenerana rona nomai a'ana ma na i'igifawe'i a'ana, “Aloia, uaa ifimina aiharoharomai a'a o'ou.”

²⁴ Ina ware, “Ina aloamiaua a'a ei pa'aiaa sipsipi Israel ua.”

²⁵ Mei pifine na nomai ma fa'unaa du'una i ma'ana ma ware, “Mena Fasu, hadumau!”

²⁶ Ina ware, “Lomi na wanewane ba a tonaa ei faraa pidaua, ei hanaa ei baduu ma faguaa ei hapee ro'ou, ponoto.”

²⁷ Ina ware ba, “Fa'ua, mena Fasu, ma'uaa ei ponoto ana rona hanaiaa ei memee faraa pidaua, ei na pasinaa haroo tawaa ei fasuu ro'ou.”

²⁸ Si'ei, na ware Jesus, “Mena pifine, namina we'i naranaramu! Una bigidigia fei i'igiamu.” Ma mei na'una na rawani ana a'a fei au fei.

Jesus na Fawanewaneaa Watauda

²⁹ Jesus na di'ininaa fei gufu fei ma tatalai i papaa fei Agii Galilee. I dii, ina fanena fei maugeni ma na guta. ³⁰ Hefi'a baa gupuu rama'a, rona nomai a'ana, nodugamii ei afetoo, ei pudawerai, ei iba'iba, ei umuloo mawe wataudadiai ma rona fahainopaa ro'ou i pinena; ma ina fawanewaneaa ro'ou. ³¹ Ei rama'a, ronamina ba'arofa ei ro'aa fanunia ba ei umuloo, rona warepa'i, ei iba'iba, rona rawani, ei afetoo, rona talaipa'i ma ei pudawerai, rona fanunupa'i. Ma rona uduginaa mei Haidaniaa ei Israel.

*Jesus na Faguaa Gunaroa Pufuba'a
(Mark 8:1-10)*

³² Jesus na harofamai ei otalai nenerana ma na ware, “Una faloloa'inaa eni rama'a eni, uaa rona gutafipui a'au ale'ei oduai arewaa ma lomi rona pa'i hanaa ro'ou. Lomi na rawani a'au ba rona bao ma u'a aloaa ro'ou, uaa ro'aa pasi ma'aa tala.”

³³ Ei otalai nenerana, rona ware, “O to hitani faraa pidaua a'a feni raua gufuu ale'eni ba na hawia ba o'aa faguaa feni baa gupuu rama'a ale'eni?”

³⁴ Jesus na i'igai, “Hamona pa'i figa faraa pidaua?”

Rona ware ba, “Olorompalo ma hefi'a pusu'onia.”

³⁵ Ina warenaa a'a fei gupuu rama'a ba ronei guta malagufu. ³⁶ Ma ina tonaa olorompaloei faraa pidaua ma ei nia ma i'a waredii ba 'ta', na digedigeaa ro'ou ma fanaa ei otalai nenerana ma rona fanaa ei rama'a. ³⁷ Minaa ro'ou, rona hanana ma ronamina magu. Nenee fei, ei otalai nenerana, rona paifapepesuaa olorompalo pa masii du'ua. ³⁸ Puduui ei rona hanana, gunaroa pufaba'a wawane ma na pa'idiai pifine ma baduu. ³⁹ I'a alodigaa fei gupuu rama'a Jesus, na hugi pafoo wa ma aununaa malalaa Magadan.

*Rona Ware ba Inei Fama'aa Hepalo Hilala
(Mark 8:11-13; Luke 12:54-56)*

16

¹ Ei Pharisee mawe ei Sadducee, rona nomai a'a Jesus ma rona mania ale'ei ba nei fama'aiaa ro'ou hepalo hilala noranarai pafea.

² Ina ware,* “T'a fafilao, hamona ware ba, ‘Iwe rawani ua narani hamatee na ro fei haroo pumanugawe’, ³ ma na mafufuo hamo'aa ware ba, ‘Wagieni i pa'i lalarena ma maunu, uaa na ro fei haroo pumanugawe ma ana na giogio.’ Hamona fanunu'apa'aa ei hilala haroo pumanugawe ma'uaa, lomi hamona fanunu'apa'aa ei hilalaa feni au feni. ⁴ A'a feni au feni, ei hafelo'a, ei lomi rona oafagugu, rona labaginaa hepalo foigia hilala, ma'uaa lomi. Ro'aa fanunuaa hepalo ua, fei hilalaa Jonah.” Ma Jesus na di'ininaa ro'ou ma aunu.

*Fei Fafuafuaa ei Pharisee ma Sadducee
(Mark 8:14-21)*

⁵ Rona aunudiginaa pepepe adii fei agi ma ei otalalai nenerana, rona madi'inia ba ro notomai faraa pidaua. ⁶ Jesus na warenaa a'a ro'ou, “Hamonei oma'aa hamu'ou a'a ei fafuafuaa ei Pharisee ma Sadducee.”

⁷ Rona fiwarewareinia dupuaa ro'ou ma ware, “Haa woro si'ei ba lomi ona notomai faraa pidaua.”

⁸ Jesus na apa'adigaa ei fiwarewareiaa ro'ou ma na i'igai, “Hamu'ou ena pusu'oro we'iaa naranara, tani hamo'aa fiwarewarei dupuaa hamu'ou ba lomi hamona pa'i faraa pidaua? ⁹ Haa, hamotawe apa'ia? Lomi hamona nonominaa haipaniei faraa pidaua a'a ei haipani pufaba'a ma hefiga pa masii du'ua hamona paia? ¹⁰ Ma olorompaloei faraa pidaua a'a ei gunaroa pufaba'a—hefiga pa masii du'ua hamona paia? ¹¹ Batanai ei ba lomi hamona apa'ia ba yau a'a ba fi wareaa ei faraa pidaua

---

* **16:2:** **16:2** Hefi'a ne'ia, lomi na pa'i fei dufuu v. 2 ma minaa fei v. 3.

a'a hamu'ou? Ma'uaa, hamonei oma'aa hamu'ou a'a ei fafuafuaa ei Pharisee ma Sadducee.”¹² Ma ronawe apa'ia ba, hia, a'a ba ifi warewareaa fei fafuafua faraa pidaua ma'uaa, fei mau feroiaa ei Pharisee ma Sadducee.

*Peter na Ware ba Jesus, Hia mei Christ
(Mark 8:27-30; Luke 9:18-21)*

¹³ I nopa'amii malalaa Caesarea Philippi Jesus na i'igainaa ei otalai nenerana, “Ei rama'a, rona ware ba mei Na'uu Rama'a, hia, hini?”

¹⁴ Rona ware, “Hefi'a, rona ware ba John, mei Pudugufaia; hefi'a ba Elijah; ma hefi'adiai ba Jeremiah, o hemea ei mamama'a.”

¹⁵ Ina i'igai ba, “Ma hamu'ou, hamona ware ba yau, hini?”

¹⁶ Simon Peter na ware, “Yoi mei Christ,† mei Na'uu mei Hidaa, mei i oalao.”

¹⁷ Jesus na ware, “Ona pa'i hawegiamu, Simon mena na'uu Jonah uaa, a'a ba fa'arewaa hemea rama'a a'amu ma'uaa, fa'arewaa mei Amau pafea.”

¹⁸ Ma u'ei warefanio ba yoi Peter‡ ma pafoo feni na'a feni a fa'ugaa fei losuu ma ei gigei Hades,§ lomi ba ro'aa muaipa'ia.*¹⁹ A fanio ei gigigii fei haparaia pafea; ma tamanu ona faroro'inia yeni malagufu, ana i roro'ai† pafea ma tamanu ona alagia yeni malagufu, ana i ala pafea.”²⁰ Ma ina warefawe'i a'a ei otalai nenerana ba ronei'aa warefanaa nemea ba hia, mei Christ.

---

† 16:16: 16:16 O, Messiah; v. 20 anaa ‡ 16:18: 16:18 Hanuu fei warea Peter, mugoo. § 16:18: 16:18 O, ei gigei fei gufu hafelo
* 16:18: 16:18 O, lomi rona muainaa fei † 16:19: 16:19 O, malagufu, ana na roro'aidii

*Jesus nadii Ware'augaa fei Ma'eana
(Mark 8:31–9:1; Luke 9:22-27)*

²¹ A'a fei au fei ma nolao, Jesus na warefa'arewaia a'a ei otalai nenerana ba hia, i dinaa Jerusalem ma tonaa fi'ina a'a watauda manumanu i panii ei bauaniaa gufu, ei famamoaa humuu mei Haidaa mawe ei feroiaa law. Ma hefi'a, ro'aa fo'afama'eia ma a'a fei fa'odu'aiaa arewaa i asi'adiai.

²² Peter na dugitata'ainia ba i warefawanewaneinia, “Pa'aa lomi, mena Fasu! Hefeni, pa'aa lomi ba i nomai a'amul!”

²³ Jesus na momo'ilao ma warenaa a'a Peter, “Dinaa mugi, mena Satan! Yoi ale'ena hepalo alabe'a a'au; lomi ona pa'i naranaramu a'a ei manumanuu mei Haidaa ma'uaa, a'a ei manumanuu rama'a.”

²⁴ Ma Jesus na warenaa a'a ei otalai nenerana ba, “Hini ba i nenerau nei aunaa ei naranarana i pu ma harenaa fei hawafolona ma nenerau.

²⁵ Uaa hini ba i urofaa fei harenuana[‡] iwe pa'ai a'ana, ma'uaa hini i fapa'ainaa fei harenuana a'au iwe tonia. ²⁶ Tamanu fei rawani'ana nabaa nemea i topedugaa feni malagufu ma'uaa fei harenuana i pa'ai? O, nemea i filoginaa fei harenuana a'a tamanu? ²⁷ Uaa mei Na'uu Rama'a, iwe nomai a'a fei haweraa mei Amana fipuinaa ei alo'alona ma i fani pono'aa hememea ana ale'ei tamanu ina bigi'ia. ²⁸ A warefa'uai a'a hamu'ou ba hefi'a eni rona u yeni, ro'ado'o fanunuaa mei Na'uu Rama'a na nomai ale'ei hemea hapara ei ana roifi werawera.”

[‡] 16:25: 16:25 Hanuna warea Greek ba *faweweni*, o *laloo naranara*; v. 26 anaa

17

Fei Maumauna na Filogii (*Mark 9:2-13; Luke 9:28-36*)

¹ Nenee oloroa arewaa, Jesus na nodugaa Peter ma laguei filofui James ma John pafoo fei tarea maugeni, uniaa ro'ou. ² Ma na filogii fei mau-mauna yei i pudaa ro'ou. Fei pudana na we'a ale'ei fei halo ma ei lawalawana namina po'i ale'ei we'ai. ³ Ana ei ua, laguna fa'arewamai Moses ma Elijah ma laguna fiwarewarei a'a Jesus.

⁴ Peter na warenaa a'a Jesus, "Mena Fasu, ina rawani ba o'ou yeni. Nabaa ona nunuminia, a fa'ugaa odumanu pale, hepalo yoi, hepalo Moses ma hepalo Elijah."

⁵ Ei fi warewarelao, hepalo agimee papalei na hawainaa ro'ou ma hepalo lao noranarai a'a fei papalei na ware, "Simeni, meni Na'uu, meni una haguia; ma unamina ni'eni'e a'ana. Guainaa wareana!"

⁶ Ro'aa guainia ei otalai nenerana, rona fapasipoponainaa pu ma rona ma'aufunurere.

⁷ Ma'uaa Jesus na nomai ma idooa ro'ou. Ina ware ba, "Asi'aa. Apuna ma'au." ⁸ Ro'aa aranaa pafea, lomi rona fanunupa'aa hemeadii, ana unaa Jesus.

⁹ Ei roi upugio a'a fei maugeni, Jesus na warefa'aiaa ro'ou, "Apuna warefanaa nemea tamanu hamona fanunuia nopa'aloo fei ba mei Na'uu Rama'a na asi'aa a'a fei ma'ea."

¹⁰ Ei otalai nenerana, rona i'iginia, "Tani ro'aa ware ei feroiaa law ba Elijah neido'o nomai?"

¹¹ Jesus na ware, "Fa'ua, Elijah ba i nomai ma mi aufarawaninaa minaa ei manumanu. ¹² Ma'uaa

a warefanaa hamu'ou ba Elijah na nodigimai ma lomi rona fanunu'apa'ia; ma'uuaa, rona bigi'aa tamanu rona nunuminia a'ana. Ma mei Na'uu Rama'a ana i tonaa fi'ina i panii ro'ou.” ¹³ Ma ei otalai nenerana, ronawe apa'ia ba hia fi u'ugaa John, mei Pudugufaia.

Fei Farawaniana Mei Baduu Wawane, Mei na Wadu'ia Pigea

(Mark 9:14-29; Luke 9:37-43a)

¹⁴ Ro'aa nobapa'aloo fei gupuu rama'a, hemea na nomai ma na o'o'ui i ma'aa Jesus. ¹⁵ Ina ware, “Mena Fasu, faloloa'inaa mei na'uu, baduu wawane. Ina'o memeroi ma namina nanamuinia. Ina'o pasinaa laloo fei hafi, o laloo fei ranu. ¹⁶ Una noduginaa hia a'a ei otalai neneramu ma'uuaa, lomi ba rona farawanipa'ia.”

¹⁷ Jesus na ware, “Hamu'ou ena rama'aa feni au feni, lomi na we'i ma ana lomi na wanewane ei naranaraa hamu'ou. Yau na tamafoidii a'a fei gutanau a'a hamu'ou. Ana una tamafoi a'a fei maumau hamu'ou. Dugamii mei baduu wawane a'au.” ¹⁸ Jesus na warefawe'i a'a mei pigea ma na wala'aa a'ana ma ana ei ua na rawani mei baduu.

¹⁹ Si'ei, ei otalai nenerana uniaa ro'ou, rona nofagigimai a'a Jesus ma i'iginia, “Tani lomi hai'ouna fawala'apa'ia?”

²⁰ Ina ware, “Hamatee namina pusu'oro'i fei we'iaa naranaraa hamu'ou. A warefa'uai a'a hamu'ou ba nabaa na we'i ma'ida ua ei naranaraa hamu'ou ale'ei fei pusu'o lau mustard, hamo'aa ware a'a fei maugeni ba, 'Asi'aa faweleni ma dinaa

yei' ma i asi'a'aunu. Lomi hepalo manumanu ba lomi i ma'atalaa a'a hamu'ou.”*

*Jesus na Waredinaa fei Ma'eana
(Mark 9:30-32; Luke 9:43b-45)*

²² Ro'aa nofipuimai i Galilee, ina warenaa a'a ro'ou ba, “Mei Na'uu Rama'a, ro'aa aloia panii ei rama'a. ²³ Ro'aa fo'afama'eia ma a'a fei fa'oduaiaa arewaa, i asi'aa ma fawenaidiai.” Ma ei otalai nenerana, ronamina faloloa'i.

Mugoo Po'ii fei Humuu mei Haidaa

²⁴ Nenee fei noramiaa Jesus ma ei otalai nenerana yei Capernaum, ei otonaa guapalo pusu'o mugoo po'ii fei humuu mei Haidaa, rona nomai a'a Peter ma i'igai “Ana i au mugoo po'ii† fei humuu mei Haidaa mei feroiamu?”

²⁵ Peter na ware, “Hi'i, i au.”

I wadu'imai laloo fei humuu Peter, Jesus nado'o ba ware ba, “Tamanu ei naranaramu, Simon? Ei haparaa feni malagufu rona'o to mugoo po'i a'a hini—a'a ei na'uu ro'ou o a'a hefi'adiai?”

²⁶ Peter na ware, “A'a hefi'a.”

Jesus na ware a'ana, “Si'ei ba ei na'uu ro'ou, lomi ro'aa au. ²⁷ Ma'uaa, si'ei ba lomi agu'aa faranaa ro'ou, dinaa agi ma suminaa fei waomu. Tonaa fei rawarawa gu'amu nia; fahawainaa fei poana ma o ma'apa'aa hepalo obao drachma mugoo po'i. Tonia ma fanaa ro'odu fena augaa agua.”

---

* **17:20: 17:20** Hefi'a ne'ia ba ma'atala a'a yoi. **21 Ma'uaa fei mau ale'ei, i wala'aa a'a lafulafua ma fabaoa ua.** † **17:24: 17:24** Warea Greek ba Ana i au guapaloei drachma

18

Mei i Pafeai laloo fei Haparaia Pafea (Mark 9:33-37; Luke 9:46-48)

¹ A'a fei au fei, ei otalai nenerana, rona nomai a'a Jesus ma i'igai, “Hini na pafeai laloo fei haparaia pafea?”

² Ina harofaa hemea pusu'o baduu ma fa'ufalarainia dupuaa ro'ou. ³ Ma ina ware, “A warefa'uai a'a hamu'ou, nabaa lomi hamo'aa filoginaa maumau hamu'ou ale'ei ei pusu'o baduu, pa'aa lomi ba hamo'aa wadu'inaa laloo fei haparaia pafea. ⁴ Si'ei hini i fafafaunaa anaia pu ale'eni meni baduu meni, hia i pafeai laloo fei haparaia pafea.

⁵ “Ma a'a fei harau, hini i taufagutanaa nemea pusu'o baduu ale'eni meni, ina taufagutanau.

Abaa Fapasiala Nemea (Mark 9:42-48; Luke 17:1, 2)

⁶ “Ma'uaa, nabaa nemea i fapasiala nemea eni pusu'o baduu, eni na we'i naranaraa ro'ou a'au, na rawani ba mei rama'a mei, hepalo baua mugoo nei habe huana ma re famomogu lama roroma.

⁷ “Na fagiana feni ano uaa na fafeloaa ei rama'a. Ei manumanu ale'ei, i nomai, ma'uaa na fagiana mei i nomai a'ana! ⁸ Nabaa fei panimu o pinemu na fafeloio, balaisiminia. Ina rawani ba o wadu'aitonaa harenuamu fininaa latoaa panimu o pinemu laraa fei ba ona pa'i guapalo pani ma pine ma i siminio laloo fei hafi lomi i peretoo. ⁹ Ma nabaa fei pudamu na fafeloio, walesiminia. Ina rawani ba o wadu'aitonaa harenuamu a'a hepalo

ua puda laraa fei ba ona pa'i guapalo puda ma i siminaa yoi fei hafii gufu hafelo.

*Fei Warea Hanunuu fei Pa'aiaa Sipsipi
(Luke 15:3-7)*

¹⁰ “Oma'ama'aa hamu'ou ba lomi hamona fanunufafelo a'a nemea eni pusu'o baduu eni. Uaa u'ei warefanaa hamu'ou ba ranimai, ei alo'alo pafea, ei oma'aa ro'ou, rona fanunuaa fei puda mei Amau i pafea.*

¹² “Tamanu naraa hamu'ou? Nabaa nemea na pa'i hefa pu'u sipsipi ma hepalo na lelepa'ai, haa, lomi i di'ininaa ei faimfua pa'ania ma faimpalo pafoo maugeni ma re labaginaa fei na lelepa'ai? ¹³ Ma nabaa i labagipa'ia, a warefa'uai a'a hamu'ou ba imina ni'eni'e a'a fei laraa ei faimfua pa'ania ma faimpalo lomi rona lelepa'ai. ¹⁴ Ana ale'ei, mei Amaa hamu'ou i pafea, lomi na nunumiai ba nemea eni pusu'o baduu eni i pa'ai.

Hemea Lofu i Bigifatata a'amu

¹⁵ “Nabaa mei lofumu i bigifatata a'amu,† dinaa a'ana ma fama'aiaa fei tatana, uniaa hamugua ua. Nabaa i guainio, te, lomi watolaa hamugua. ¹⁶ Ma'uaa, nabaa lomi i guainio, dugaa helaguidiai a'amu ba 'i pa'i helagui o o'odui gutaguaiaa minaa ei awataa.' ¹⁷ Nabaa lomi ina guainaa ro'ou, warefanaa ei losuia; ma nabaa lomi ina guainaa ro'ou, bigi'ia a'ana ale'ei ona bigi'ia a'a nemea roromaa, o nemea otonaa mugoo po'ii gavaman.

---

* **18:10: 18:10** Hefi'a ne'ia ba gufu pafea. **11 Mei Na'uu Rama'a na nomai ba i fatela'anaa fei na pa'ai.** † **18:15: 18:15** Hefi'a ne'ia lomi na pa'i a'amu.

18 “A warefa'uai a'a hamu'ou ba tamanu hamona faroro'inia‡ yeni malagufu, ana i roro'ai i pafea ma tamanu hamona alagia§ yeni malagufu, ana i ala i pafea.”

19 “Hepalodiai, a warefanaa hamu'ou ba nabaa helagui hamu'ou yeni malagufu, hamuna fi'ugai ba hamu'aa i'igainaa hepalo manumanu, mei Amau i pafea, i bigi'ia a'a hamugua. 20 Uaa hitani helagui, o o'odui, ro'amii gutafipui wagii fei harau, yau ana a'a ro'ou.”

Fei Warea Hanunuu mei Nafi Lomi Faloloa'iana

21 I dii, Peter na nomai a'a Jesus ma i'iginia, “Mena Fasu, figa au a futoaa ei hafelo'a na bigi'ia a'au mei lofuu? Inei ale'ena olorompalopoa?”

22 Jesus na ware, “A warefanio, a'a ba olorompalopoa ma'uaa, oloromfua pa'ania ma olorompalopoa.*

23 “Si'ei, fei haparaia pafea, tawi'ana ale'ei hemea hapara, mei ba i fawanewaneaa ei pono'aa ei nafina. 24 Ei ba i fawanewaneaa ei mugoo po'i, hefi'a, rona duginaa a'ana hemea nado'o tonaa hefua pa'ania pufaba'a mugoo po'i a'ana.† 25 Si'ei ba lomi na pa'i mugoo po'i, mei hapara na warefawe'i ba hia, mei harona, ei na'una mawe minaa ei manumanuna, ronei aloaa ro'ou ba hodi'aa ei mugoo po'ina.

26 “Mei nafi na fapasinaa du'una i ma'ana. Ina i'igifawe'i a'ana, 'Do'o fawiwi'ainau ma awe

‡ 18:18: 18:18 O, faroro'idigia § 18:18: 18:18 O, aladii

* 18:22: 18:22 O, na pa'i olorompaloei oloromfua pa'ania. Hanuna ba 7x70 o gunarua pu'u ma faimfua pa'ania. † 18:24: 18:24 watauda million kina (10,000 talent)

hodipedugaa minaa ei mugoo po'i.' ²⁷ Mei fasuu mei nafi na faloloa'inia ma na fama'e'uaiaa minaa ei tonana ma alofatalainia.

²⁸ "Ma'uaa ei fi asi'alao mei nafi, ina nobapa'alao hemeadiai nafi na bigifipui a'ana, hemea nado'o tonaa hefa pu'u denarius‡ a'ana. Ina panarofia ma guafaa gimona ma warefawe'i a'ana, 'Hodi'aa tamanu ona tonia a'au!'

²⁹ "Mei nafi, mei na bigifipui a'ana na fapasinaa du'una ma na i'igifawe'i a'ana, 'Do'o fawiwi'ainau ma awe hodi'aa minaa ei mugoo po'imu.'

³⁰ "Ma'uaa ina ware ba lomi. Ma idii, inaree aunaa hia humuu bobo'aia hawina ba na hodipedugaa ei mugoo po'i. ³¹ Ro'aa fanunuia ale'ei hefi'adiai nafi, ronamina naranara watauda ma ronaree warefanaa mei fasuu ro'ou minaa ei rona fanunuia.

³² "Si'ei, mei fasu na lala'aa mei nafi ma ware, 'Yoi, hemea pa'aa hafelo'a nafi. Unamina fama'e'uaiaa minaa ei onado'o tonia a'au, uaa onamina i'igaifawe'i a'au. ³³ Haa, lomi ba o'aa faloloa'inaa mei hamugua ale'ei a bigi'ia a'amu?'

³⁴ Mei fasuna namina siba ma fifaninaa hia panii ei oma'ama'aa humuu bobo'aia ba ronei fanima'aia hawina na hodipedugaa ei mugoo po'i.

³⁵ "Mei Amau pafea iwe bigi'ia ale'ei a'a hememea hamu'ou nabaa lomi hamona futoaa ei hafelo'aa ei lofuu hamu'ou laloo naranaraa hamu'ou."

19

Fi'alagia (Mark 10:1-12)

---

‡ 18:28: 18:28 ma'ida ua kina

¹ I'a waredigaa ei manumanu ei Jesus, ina asi'adi'ininaa Galilee ma aununaa malalaa Judea, fipepei Jordan. ² Hefi'a baua gupuu rama'a, rona nenegia ma na farawaninaa ei funuua ro'ou yei.

³ Hefi'a Pharisee, rona nomai a'ana ba ro'aa mania. Rona i'igai, "Na wanewane a'a fei law ba nemea wawane i fi'alagii a'a mei harona ma lomi rawani'aa pa'afina?"

⁴ Ina ware, "Haa, lomi hamona igoia ba fama'a, mei Famamaraia na bigi'aa lagua 'wawane ma pifine,' ⁵ ma ware ba, 'Sifei, fei pa'afina ba nemea wawane nei di'ininaa amana ma inana ma gutafipui a'a mei harona ma laguwe pigioinaa hepalo'?" ⁶ Si'ei, a'a ba lagua fai helagui, uaa hemea. Si'ei, tamanu na fihupu'inia mei Haidaa, nemea nei'aa alagia."

⁷ Rona i'igai, "Nabaa fa'ua, tani i ware Moses ba nemea nei fani hepalo ne'iaa fi'alagia ma alofata-lainia?"

⁸ Jesus na ware, "Moses na ugainia ba hamo'aa di'ininaa ei haroo hamu'ou hamatee namina wai-wai tabaa hamu'ou. Ma'uaa do'ofama'a abaa ale'ei. ⁹ A warefanaa hamu'ou ba hini i di'ininaa mei harona ba i lalaidiai ma mei harona lomi na fiharoharoipa'ai, mei rama'a mei, na bigi'aa fei fiharoharoipa'aia.

¹⁰ Ei otalai nenerana, rona ware, "Nabaa ale'ei a'a hemea wawane ma mei harona, ina rawani ba lomi lalalaia."

¹¹ Jesus na ware, "Abaa minaa ei rama'a, ro'aa tonaa fei warea fei, uniaa ei una fanaa ro'ou. ¹² Uaa hefi'a, lomi ba ro'aa lalai, uaa rona waninimai ale'ei ma hefi'adiai, ei rama'a na morosiminaa wawanei ro'ou ba ale'ei ma hefi'adiai, rona

ware ua ba lomi ro'aa lalai* uaa rona nara-nara'uaiaa fei haparaia pafea. Mei ba na rawani a'ana, inei tonia.”

Ei Pusu'o Baduu ma Jesus
(Mark 10:13-16; Luke 18:15-17)

¹³ I dii, rona duginamii a'a Jesus ei pusu'o baduu ba nei augaa panina pafoo ro'odu ma lafulafunaa ro'ou. Ma'uaa ei otalai nenerana, rona pauninaa ei rona dugamii ro'ou.

¹⁴ Jesus na ware, “Fanoramiaa ei baduu pusu'o i a'au ma apuna lawaraa ro'ou, uaa fei haparaia pafea, manumanuu ei ale'eni eni.” ¹⁵ I'a audigaa guei panina pafoo ro'ou, ina di'ininaa fei gufu fei.

Mei Baubara Watauda Mugoo Po'ina
(Mark 10:17-31; Luke 18:18-30)

¹⁶ Ma hemea na nomai a'a Jesus ma na i'igai, “Feroia, a bigi'aa tamanu rawani'a manumanu ba a tonaa fei harena lomi i pedutoo?”

¹⁷ Na ware Jesus, “Tani o i'iginau ba tamanu na rawani? Unaa Hemea ua na rawani. Nabaa o nunumiai ba o'aa wadu'aitonaa harenuamu, onei neneraa ei law mei Haidaa.”

¹⁸ Ina i'igai, “Tamanu ei?”

Jesus na ware, “ ‘Apuna fo'afama'e, apuna fi-haroharoipa'ai, apuna fafanao, apuna warefasifi, ¹⁹ ma'auaa amamu ma inamu,† ma 'haguaa mei gufumu ale'ei ona'o haguio.' ”

²⁰ Mei baubara na ware, “Minaa ena, unamina nenegidigia. Tamanudiai fei lomi una bigi'ia?”

---

* **19:12:** **19:12** O, ware ua ba rona morosiminaa wawanei ana ro'ou. † **19:19:** **19:19** Deuteronomy 5:16-20

21 Jesus na ware, “Nabaa ona nunuminia ba o'aminaa fafa'arai, wi aloaa ena manumanumu ma fanaa ei lomi manumanuu ro'ou ma owe pa'i manumanumu i pafea. Nenee fei, mi nenerau.”

22 I'a guainaa fei mei baubara, ina aunufaloloa'ilao, uaa na pa'i watauda manumanuna.

23 I dii, Jesus na warenaa a'a ei otalai nenerana, “A warefa'uai a'a hamu'ou ba namina waiwai ba nemea na pa'i watauda mugoo po'ina i wadu'ainaa fei haparaia pafea. 24 A warediai ba na madutainaa fei camel ba i wadu'ainaa fei ma'ahi'u laraa fei ba nemea na pa'i watauda mugoo po'ina i wadu'ainaa fei haparaiaa mei Haidaa.”

25 Ro'aa guainaa fei ei otalai nenerana, ronamina hawainaa poaa ro'ou ma i'igai, “Nabaa ale'ei, hini ba i tela?”

26 Jesus na fanunulao a'a ro'ou ma ware, “A'a rama'a lomi na ma'atalaa, ma'uaa a'a mei Haidaa minaa ei manumanu na ma'atalaa.”

27 Peter na warenaa a'ana, “Hai'ouna di'ininaa minaa ei manumanuu hai'ou ba hai'ou nenegio! Si'ei, hai'ou'aa tonaa tamanu?”

28 Jesus na warenaa a'a ro'ou, “A warefa'uai a'a hamu'ou ba a'a fei au ba i manufaudiai minaa ei manumanu, ena na guta fininaa ei hawerana mei Na'uu Rama'a pafoo gutanaa mei hapara, hamu'ou ena hamona nenerau, ana hamowe guta pafoo ei hefua ma guapalo gutanaa ei hapara ma dududuaa ei hefua ma guapalo pai Israel. 29 Ma hini ei rona di'ininaa ei humu, o lofu, o agi, o ama ma ina,‡ o na'u, o pe'ihape uaa yau, rowe to ale'ei

‡ 19:29: 19:29 Hefi'a ne'ia ba ina o harona pifine

hefa pu'udiai ma ropowe tonaa fei harena lomi i pedutoo. ³⁰ Ma'uaa watauda ei rona nomai nene, rowe dinaa ma'a ma ei ro nomai ma'a ro dinaa nene.

20

Fei Warea Hanunuu ei Bigibigi'a Wagii fei Pe'ihape

¹ “Fei haparaia pafea, tawi'ana ale'ei mei amaa fei pe'ihape, mei na asi'aa mafufuo ba i pono rama'a ba ronei bigi wagii fei pe'ihapena wine. ² Ina ware ba pono'aa ro'ou a'a heai arewaa, hepalo denarius ma alonaa ro'ou pe'ihapena.

³ “Nopa'aloo faimpalo ido'o, ina aunu ma fanunupa'aa hefi'adiai rona u i humuu alo'alo, lomi bigi'aa ro'ou. ⁴ Ina warenaa a'a ro'ou, ‘Ana hamoneiree bigi wagii fei pe'ihapeu ma awe fawanewaneaa ei pono'aa hamu'ou.’ ⁵ Si'ei, rona dii.

“Ina aunudia haloina ma fei fa'oduaiiaa ido'o ma bigi'ia ana ale'ei. ⁶ I nopa'aloo haipani ido'o, na aunu ma fanunupa'aa hefi'adiai, ana ro'ei ufalarai ua. Ina i'iginaa ro'ou, ‘Tani hamu'ou ufalarai ua yeni minaa feni arewaa feni ma lomi hamona bigi'aa hepalo manumanu?’

⁷ “Rona ware, ‘Hamatee lomi hemea na pono'aa hai'ou.’

“Ina warenaa a'a ro'ou, ‘Ana hamoneiree bigi wagii fei pe'ihapeu.’

⁸ “I nororolao, mei amaa fei pe'ihape na warenaa a'a mei paniaa panina, ‘Apainamii ena bigibigi'a ma fani pono'aa ro'ou. Do'o pono'aa ei we noramiaa ro'ou ma nene, ei rawarawa.’

⁹ “Ei bigibigi'a rona'aa bigi a'a fei haipani ido'o, hememea ro'ou na tonaa hepalo denarius. ¹⁰ Si'ei, ei rawarawa bigi'a, rona nara ba i bauanadi'ai pono'aa ro'ou. Ma'uaa hememea ro'ou, ana na tonaa hepalo ua denarius. ¹¹ Ro'aa todigia, rona bababau'u a'a mei amaa fei pe'ihape. ¹² Rona ware, “E'ei rama'a we fabigi'uamu nene, lomi rona bigifamadii ma pono'aa ro'ou, fimina'ei ale'ei hai'ou ma hai'ounamina bigifatemu haroo fei baua halo.’

¹³ “Ma'uaa ina warefanaa hemea ro'ou ba, ‘Otafi, lomi una bigifatata a'amu. Haa, lomi ba onado'o uga ba pono'amu, hepalo denarius? ¹⁴ Tonaa fei pono'amu ma aunu. Una nunuminia ba pono'aa mei a'apoo dugamiau, i fimina'ei a'a fei pono'amu. ¹⁵ Haa, lomi na wanewane ba una bigi'aa tamanu nunumiau a'a ei mugoo po'iu? O, yoi, ona punepune hamatee yau, una baubau-rawani?’

¹⁶ “Si'ei ba mei i nomai nene, iwe dinaa ma'a ma mei i nomai ma'a i dinaa nene.”

Jesus na Ware'audinaa fei Ma'eana
(*Mark 10:32-34; Luke 18:31-34*)

¹⁷ Ei fitalaidinaa Jerusalem, Jesus na dugi-tata'ainaa ei hefua ma helagui otalai nenerana ma warenaa a'a ro'ou, ¹⁸ “O'ou, oa dinaa Jerusalem ma mei Na'uu Rama'a, ro'aa aloia panii ei famamoaa humuu mei Haidaa mawe ei feroiaa law. Rowe ware ba inei ma'e ¹⁹ ma rowe fifaninia panii ei Gentile ba ro'aa hapepeinia, babuinia ma fatawaia. Ma wagii fei fa'oduaiaa arewaa iwe asi'atodiai harenuana!”

*Fei I'igaiaa Hemea Ina
(Mark 10:35-45)*

²⁰ I dii, mei inaa laguei na'uu Zebedee na nofipuimai a'a ei na'una, dinamii a'a Jesus, fa'unaa du'una ma i'iginia hepalo nunumiana.

²¹ Ma Jesus na i'iginia, “Tamanu fei nunumi-
amu?”

Ina ware, “Uga ba hemea lagueni na'uu i guta pepei ma'aumu ma hemea mauwimu wagii fei haparaianu.”

²² Jesus na warefanaa ro'ou, “Lomi hamona aida ba tamanu hamo'ei i'iginia. Hamo'aa hunupa'i a'a fei bara ba a hunumia?”

Rona ware ba, “Hai'ou hunupa'i.”

²³ Jesus na warenaa a'a ro'ou, “Pa'aa fa'ua ba hamo'aa hunu a'a fei barau ma'uaa, fei ba hini ba i guta i pepei ma'auu, o mauwiu, abaa yau mei ba a ugainia. Ei gutana ei, pagi'augaa mei Amau, gutanaa ei di rafeiana.”

²⁴ Ro'aa guainaa fei ei hefua, ronamina siba a'a laguei filofui. ²⁵ Jesus na harofipuinaa ro'ou ma ware, “Hamona aida ba ei bauaniaa ei Gentile, rona fasuinaa ana ro'ou mawe ei paniaa panii ro'ou, rona pa'i forafora ro'ou a'a ei rama'a.

²⁶ Abaa ale'ei a'a hamu'ou. Agia, hini ba hia bauana a'a hamu'ou, nei ale'ei nafii hamu'ou ²⁷ ma hini ba i rawarawa nei ale'ei humuwaa hamu'ou—
²⁸ ana ale'ei ba mei Na'uu Rama'a, abaa ei i nomai ba ei rama'a, ronei nafii a'ana ma'uaa, ba i nafii a'a ro'ou ma ba i fanaa fei harenuana ale'ei pono'aa watauda.”

*Helagui Pudawerai, Laguna Fanunupa'i
(Mark 10:46-52; Luke 18:35-43)*

²⁹ Jesus ma ei otalai nenerana, ba ro'aa di'ininaa Jericho, hefaa baua gupuu rama'a, rona nenegia.

³⁰ Helagui pudawerai, laguna guta i papaa fei tala ma lagu'aa guainia ba Jesus fi falogilao nana'aa lagua, laguna haroharo, “Mena Fasu, mena Na'uu David, faloloa'inaa haigua!”

³¹ Fei gupuu rama'a na warefasiba a'a lagua ba lagunei babanini ma'uaa, laguna haropararai apoidiai, “Mena Fasu, mena Na'uu David, faloloa'inaa haigua!”

³² Jesus na u ma na haro'i'iginaa lagua, “Tamanu nunumiaa hamugua ba a bigi'ia a'a hamugua?”

³³ Laguna ware, “Mena Fasu, ba haigu'aa fanunupa'i.”

³⁴ Jesus na faloloa'inaa lagua ma na idooa pudaa lagua. Ana ei ua, laguna fanunupa'i ma nenegia.

21

*Ina Wadu'ainaa fei Gufu Ale'ei Hemea ina Mua
(Mark 11:1-11; Luke 19:28-40; John 12:12-19)*

¹ Ro'aa nofarafi'imai Jerusalem ma nopa'amii Bethphage pafoo Maugeni Olive, Jesus na aloaa helagui ei otalai nenerana ² ma inado'o warefanaa lagua, “Dinaa a'a fei gufu i ma'aa hamugua ma hamuwe fanunupa'aa hepalo donkey na roro'ai yena ma fena na'una, papana. Alaforamiaa lagua a'au. ³ Nabaa nemea i wareaa hepalo manumanu a'a hamugua, warefania ba mei Fasu na nunuminaa gueini donkey ma iwe alodinamai.”

⁴ Fei manumanu fei, fi fafa'uainaa tamanu nadii wareia mei mamama'a:

⁵ “Warenaa a'a mei Na'uu Zion, Baduu Pifine,
‘Fanunu, mei haparamu fi nomai a'amu,

ina nowiwidimai pafoo hepalo donkey,
 pafoo hepalo na'uu manulelele, hepalo na'uu
 donkey.’ ”

⁶ Laguna aunu laguei otalai nenerana ma bigi'ia
 ale'ei na wareia a'a lagua Jesus. ⁷ Laguna foramii
 fei donkey ma fei na'una, augaa ei hawaa uguu
 lagua pafoo guapaloei ma Jesus na guta pafoo gua-
 paloei. ⁸ Hepalo baua gupuu rama'a na hafenināa
 ei hawaa uguu ro'ou i ma'aa tala ma hefi'a, rona
 balaināa ei rāraa haihai ma hafeninia i ma'aa tala.
⁹ Ei gupuu rama'a, ei rona nolao i ma'ana ma ei
 rona talailao nene, rona haroharo,

“Hosanna* a'a mei Na'uu David!”

“Ina pa'i hawegiana mei na nomai a'a fei haraa
 mei Fasu!”

“Hosanna i dinaa pafea!”

¹⁰ I'a wadu'aināa Jerusalem Jesus, minaa ei
 rama'aa gufu, rona asi'aa ma i'igai ba, “Hini
 meni?”

¹¹ Ei gupuu rama'a, rona ware ba, “Meni rama'a
 meni, Jesus, mei mamama'a, noramiana Nazareth
 yei Galilee.”

Jesus Yei a'a fei Humuu mei Haidaa

(Mark 11:15-19; Luke 19:45-48; John 2:13-22)

¹² Jesus na wadu'aināa malalaa fei humuu mei
 Haidaa ma na tetefa'asi'anaa minaa ei ro'ei pono-
 pono ma alo'alo yei. Ina haupeduāa ei tawaa ei
 ro'ei filogināa ei mugoo po'i mawe ei gutanaa ei
 ro'ei aloaa ei pune. ¹³ Ina ware, “Rona ne'inia
 ba, ‘Rowe ware ba fei humuu, hepalo humuu

---

* **21:9: 21:9** Warea Hebrew. Hanuna do'o fama'a ba “Fatela'ania!”
 I dii, nawe oanaa hepalo warea udugia; v. 15 ana

lafulafu,' ma'uaa, hamona bigi'ia ale'ei humuu fafanao.' ”

¹⁴ Ei pudawerai mawe ei afetoo, rona nomai a'ana i humuu mei Haidaa ma ina farawaninaa ro'ou. ¹⁵ Ma'uaa, rona siba ei famamooa humuu mei Haidaa mawe ei feroiaa law ei ro'aa fanunupa'aa ei rawani'a bigi'ana ma ale'ei ba ei baduu, rona haroharo laloo fei humuu mei Haidaa ba, “Hosanna i dinaa a'a mei Na'uu David.”

¹⁶ Rona i'iginia, “Ona guaipa'ia ba tamanu ei wareaa ei baduu?”

Jesus na ware ba, “Hi'i. Haa, lomi hamona igoia, “ ‘A'a fei haba'umuu ei baua baduu mawe ei pusu'o baduu,

ona nunuminia ba ronei uduginio'?”

¹⁷ Ma ina asi'aa a'a ro'ou ma di'ininaa fei gufu fei ma aununaa Bethany ma na ma'igu yei.

Fei Haihai Figi na Hole

(Mark 11:12-14, 20-24)

¹⁸ I nomafufuolao, fi hadiwe'inaa fei baua gufu ma na bao. ¹⁹ Ina fanunupa'aa hepalo haihai figi i papaa fei tala ma na nolao wagina ma lomi na fanunupa'aa hepalo fuana unaa ei rauna. Ma na warenaa a'ana, “Fai lomi ba o fuadiai!” Ana ei ua, fei haihai na hole.

²⁰ Ro'aa fanunuaa fei ei otalai nenerana, ronamina ba'arofa ma i'igai, “Tani ei ba fei haihai figi namina holebatafa?”

²¹ Jesus na ware, “A warefa'uai a'a hamu'ou ba nabaa na we'i naranaraa hamu'ou ma lomi hamona hamamagua, a'a ba una fei ba hamo'aa bigi'ia a'a fei haihai figi, ma'uaa ana hamowe warenaa a'a feni maugeni ba, ‘Wi siminio agi,’ ma iwe guainaa hamu'ou. ²² Nabaa na we'i naranaraa

hamu'ou, hamowe tonaa tamanu hamona i'iginia a'a ei lafulafuaa hamu'ou.”

*Rona Haninaa fei Foraforaa Jesus
(Mark 11:27-33; Luke 20:1-8)*

²³ Jesus na wadu'ainaa malalaa fei humuu mei Haidaa ma fi feroi, ei famamooa humuu mei Haidaa mawe ei bauaniaa gufu, rona nomai a'ana. Rona i'igai, “Tonamu hitani fei forafora ba o'aa bigi'aa eni manumanu eni? Ma hini na ugainio?”

²⁴ Jesus na ware, “Yau ana a i'iginia hamu'ou hepalo i'igaia. Na'aa hamo'aa warefanau, a warefanaa hamu'ou ba tonau hitani fei forafora ba a bigi'aa eni manumanu eni. ²⁵ Fei pudugufaiaa John—noramiana hitani? Noramiana pafea, o a'a rama'a?”

Rona fiwarewareinia dupuaa ro'ou ma ware, “Nabaa o ware ba, ‘Noramiana pafea,’ iwe i'igai, ‘Nabaa ale'ei, tani lomi hamona nara ba fa'ua wareana?’ ²⁶ Ma'uaa, nabaa o ware ba, ‘Noramiana a'a rama'a’—o'ouna ma'auaa ei rama'a, uaa minaa ro'ou, rona nara ba John, hemea mamama'a.”

²⁷ Si'ei, rona warenaa a'a Jesus, “Lomi hai'ouna aida.”

Ma ina ware, “Ana lomi ba a warefanaa hamu'ou ba tonau hitani fei forafora ba a bigi'aa eni manumanu eni.”

Fei Warea Hanunuu Laguei Na'u

²⁸ “Tamanu naraa hamu'ou? Na pa'i hemea rama'a na pa'i helagui na'una. Ina dinaa a'a mei uma'ua ma na ware, ‘Ona'uu, re bigi i pe'ihape wagieni.’

²⁹ “Ina ware, ‘Lomi ba a bigi,’ ma’uaa nenee fei, na filoginaa naranarana ma na aunu.

³⁰ “I dii, mei ama na dinaa a’a mei umugi ma ana ale’ei wareana a’ana. Ina ware, ‘Awe dii,’ ma’uaa lomi na dii.

³¹ “Amaia lagua na bigi’aa nunumiaa amana?”

Rona ware ba, “Mei uma’ua.”

Jesus na warenaa a’a ro’ou, “A warefa’uai a’a hamu’ou ba ei otonaa mugoo po’ii gavaman mawe ei pifinee tala, ro’ei wadu’ainaa fei haparaiaa mei Haidaa, i ma’aa hamu’ou. ³² Uaa John na no-mai a’a hamu’ou ba i fama’aa hamu’ou fei talaa wanewanea ma lomi hamona guainaa wareana ma’uaa, ei otonaa mugoo po’ii gavaman mawe ei pifinee tala, rona guainia. Ma hamo’aa fanunudi-gaa fei, ana lomi hamona filoginaa ei naranaraa hamu’ou ma guainia.

*Fei Warea Hanunuu ei Oma’ama’aa fei Pe’ihape
(Mark 12:1-12; Luke 20:9-19)*

³³ “Guaidiai hepalo warea hanunu: Na pa’i hemea na faroaa ei wine laloo pe’ihapena. Ina nonoinia, agifaa fei huapuu wine ma na fa’ugaa fei palee ei guta’oma’aa fei pe’ihapena. Si’ei, nadii fanaa hefi’a ba ronei oma’aa fei pe’ihapena ma na aunu ba i tatalai gufu raua. ³⁴ I’a norafi’inaloo fei au hufu’a, ina aloaa ei nafina ba ronei dinaa a’a ei ro’aa oma’aa fei pe’ihape ma re tomai ei alagi’augaa ro’ou hanana fua.

³⁵ “Ei oma’ama’aa fei pe’ihapena rona panarofaa ei nafina; babuinaa hemea, fo’afama’eea hemea ma nafa’aa mei fa’o’oduaiiaa ro’ou a’a ei mugoo. ³⁶ Si’ei, na alodinaa hefi’adiai nafina a’a ro’ou, rona wataudadiai a’a ei rawarawa ma ei

oma'ama'aa fei pe'ihapena rona bigi'ia a'a ro'ou ana ale'ei bigi'aa ro'ou fama'a. ³⁷ Nenee minaa ei, nawe aloaloo mei na'una a'a ro'ou. Ma ina ware, 'Ro'awe ma'auaa mei na'uu.'

³⁸ "Ma'uaa, ei ro'aa fanunupa'aa mei na'una ei oma'ama'a, rona fiwarewarei ana ro'ou, 'Simeni, meni ba i tonaa feni pe'ihapee amana. O dii, o fo'afama'eia ma tonaa fei pe'ihapena.' ³⁹ I dii, rona panarofia, fa'asi'ania a'a fei pe'ihape ma fo'afama'eia.

⁴⁰ "Nabaa i nomai mei amaa fei pe'ihape, i bigi'aa tamanu a'a ei oma'ama'aa fei pe'ihapena?"

⁴¹ Rona ware, "I pa'aa fanima'aa ei wawa'ai poa, tonaa fei pe'ihapena ma fanaa hefi'adiai oma'ama'aa, ena rowe fania hefi'a ei fuua fei pe'ihapena a'a fei au hufu'a."

⁴² Na ware a'a ro'ou Jesus, "Haa, lomi hamona igoia laloo fei Bu'u Apuna:

"'Fei mugoo, fei lomi rona nunuminia ei fadu-fadua,

i powe oanaa fasu'ufufugoi.†

Mei Fasu na bigi'aa feni,

ma namina fafanunufarawani pudaa o'ou'?

⁴³ "A warefanaa hamu'ou ba fei haparaiaa mei Haidaa i tonia a'a hamu'ou ma fanaa ei rama'a, ei rowe fafuafarawaninia. ⁴⁴ Hini i pasinaa pafoo feni mugoo i matala, ma'uaa hini i pasi'onia fei mugoo i marafita."‡

⁴⁵ Ro'aa guainaa ei warehanunuiaa Jesus ei famamoaa humuu mei Haidaa ma ei Pharisee, rona apa'ia ba ifi warewareaa ro'ou. ⁴⁶ Ro'ei

---

† 21:42: 21:42 O, English *cornerstone* ‡ 21:44: 21:44 Hefi'a ne'ia lomi na pa'i v. 44.

labarainaa hepalo tala ba ro'aa panarobobo'inia, ma'uua rona ma'au a'a fei gupuu rama'a, uaa ei rama'a rona nara ba hia mamama'a.

22

Fei Warea Hanunuu fei Hananaa Lalaia (Luke 14:15-24)

¹ Jesus na warehanunuidiai a'a ro'ou: ² “Fei haparaia pafea, tawi'ana ale'ei hemea hapara, mei na pagipagiaa fei hananaa lalaiaa mei na'una, baduu wawane. ³ Ina aloaa ei nafina ba ronei dinaa a'a ei rama'a, ei na ware'audii a'a ro'ou ba ronei nomai a'a fei hananaa, ma'uua rona ware ba lomi ro nomai.

⁴ “I dii, ina alodinaa hefi'a ei nafina ma ware, ‘Ware a'a ei una ware'audii a'a ro'ou ba una pagi'audigaa fei finei fafi: ei hapeu manulelele ma ei hapeu bauana buduma'ao, una hawidigaa ro'ou ma minaa ei manumanu namina udedii. Nomai a'a fei hananaa.’

⁵ “Ma'uua lomi rona falanaa huoo ro'ou ma rona aunu ua—hemea na dinaa pe'ihapena, hemeadii a'a fei bigi'aa mugoo po'ina. ⁶ Ma ei dufu, rona patarofaa ei nafii mei hapara ma haperararaiaa ro'ou ma fo'afama'aaa ro'ou. ⁷ Ma mei hapara na sibafafelo. Ina aloaa ei rama'aa fo'aa ma ronaree fo'afama'epedugaa ei rama'a, ei ro'aa fo'afama'aaa ei nafina ma fagu'aa ei gufuu ro'ou.

⁸ “Si'ei na ware a'a ei nafina, ‘Fei hananaa lalaia na udedii ma'uua, ei una waredii a'a ro'ou ba ronei nomai, lomi na rawani ba ro'aa nomai. ⁹ Aununaa ma'aa tala ma ware a'a hini e'ena hamona bapa'aa ro'ou ba ronei nomai a'a feni hananaa.’ ¹⁰ Si'ei, ei

nafi, rona aununaa ma'aa tala ma dugamiaa minaa ei bapa'aa ro'ou, ei rawani'a mawe ei hafelo'a ma fei humuu hananaa namina horo.

¹¹ “Ma'uaa i'a wadu'aimai mei hapara ba imii ma'a ei rama'aa hananaa, na fanunupa'aa hemea lomi na rafeaa fei susuu lalai. ¹² Ina i'igai, ‘Otafi, ona wadu'aibatanaimai yeni ma lomi susumu susuu lalaia?’ Lomi na wareware mei rama'a.

¹³ “Si'ei mei hapara na ware a'a ei paniaa panina, ‘Faroro'inaa panina ma pinena ma suminia ano laloo fei roromaa, fei na pa'i ai'aiga ma fi'u'uiaa difo.’

¹⁴ “Una lala'aa watauda ma'uaa, ma'ida ua rafeiau.”

Fani Mugoo Po'i a'a Caesar

(Mark 12:13-17; Luke 20:20-26)

¹⁵ Ma ei Pharisee, rona aununaranara ba batanai rona sifi'ia ba inei warefatata. ¹⁶ Rona alonaa i a'ana ei otalai neneraa ro'ou mawe ei maroaa Herod. Ma rona ware, “Mena feroia, hai'ouna aida ba yoi hemea wanewanea rama'a ma ona'o feroinaa fei maumau mei Haidaa, fei na neneraa tamanu na wanewane. Lomi ona falanaa huomu ei wareaa rama'a, uaa lomi ona nara ba ro'ou hini. ¹⁷ Si'ei ba onei warefanaa hai'ou fei naranaramu. Ina wanewane ba o fani mugoo po'i a'a Caesar, o lomi?”

¹⁸ Ma'uaa Jesus na aidadii fei hafelo'a ba ro'aa bigi'ia ma na ware, “Hamu'ou ena ware'oni, tamanu pa'afina ba hamo'aa sifi'au ba unei warefatata? ¹⁹ Fama'au fei mugoo po'i, fei rona'o fanaa gavaman.” Rona tonamai a'ana hepalo denarius, ²⁰ ma ina i'iginaa ro'ou, “Hanunuu hini feni? Ma ne'iaa hini?”

21 Rona ware ba, “Caesar.”

Ma na warefanaa ro'ou, “Fanaa Caesar tamanu ei manumanuu Caesar ma fanaa mei Haidaa tamanu ei manumanuu mei Haidaa.”

22 Ro'aa guainaa fei, ronamina ba'arofa. Si'ei, rona di'inia ma aunu.

*Lalaia wagii Fei Au Asi'anaa Ma'ea
(Mark 12:18-27; Luke 20:27-40)*

23 Ana fei arewaa fei, ei Sadducee, ei rona ware ba lomi asi'ana, rona nomai a'ana a'a hep-alo i'igaia. 24 Rona ware, “Mena feroia, Moses nadii warefanaa o'ou ba nabaa nemea wawane na ma'e ma lomi na'una, mei lofuna nei lalainaa mei harona ba nei pa'i na'uu mei lofuna, mei na ma'e. 25 Ma nabaa na pa'i oloromeai filofui a'a o'ou ma mei uma'ua na lalai ma na ma'e ma si'ei ba lomi na'una, mei harona na lalainaa mei umugina. 26 Ana ale'ei a'a mei umugina ma mei umugii mei umugina, mina ale'ei nopa'aloo mei fa'oloromeiaiaa ro'ou. 27 I dii, nawe ma'e mei pifine. 28 Si'ei, wagii fei au asi'ana, haroo hini, mei pifine mei, uaa minaa ro'ou, rona lalainia?”

29 Jesus na ware, “Hamona tata, uaa lomi hamona aida fei Bu'u Apuna, o fei faufau mei Haidaa. 30 Wagii fei au asi'anaa ei ma'ea, lomi lalaia, o falalaia; ei rama'a, ro ale'ei ei alo'alo pafea. 31 Ma'uaa wagii fei asi'anaa ei ma'ea, lomi hamona igoaa tamanu mei Haidaa na wareia a'a hamu'ou ba, 32 'Yau, mei Haidaniaa Abraham, mei Haidaniaa Isaac ma mei Haidaniaa Jacob'? Hia, abaa Haidaniaa ei ma'ea, uaa Haidaniaa ei rona pa'i fawewenii ro'ou.”

33 Ro'aa guainaa fei ei gupuu rama'a, ronamina madufo a'a ei feroiana.

*Fei Wareaa mei Haidaa namina Mua
(Mark 12:28-34; Luke 10:25-28)*

³⁴ Ro'aa guainia ba Jesus na fababaninia ei Sadducee, ei Pharisee, rona figupui. ³⁵ Hemea ro'ou, hemea napa'aa apa'aa fei law na mania a'a feni i'igaia feni: ³⁶ “Mena feroia, tamanu fei wareaa mei Haidaa laloo fei Law namina mua?”

³⁷ Jesus na ware, “ ‘Haguaa mei Fasu, mei Haidaniamu fininaa minaa ei naranaramu ma minaa ei faufau ma minaa ei apa'amu.’ ³⁸ Sifei, fei rawarawa wareaa mei Haidaa, fei namina mua. ³⁹ Ma fei faguapaloana, ana ale'ei: ‘Haguaa mei gufumu ana ale'ei ona haguio.’ ⁴⁰ Minaa ei Law ma ei Mamama'a, rona urofaa guapaloei wareaa mei Haidaa.”

*Mei Christ, Hia Na'uu Hini?
(Mark 12:35-37; Luke 20:41-44)*

⁴¹ Ro'aa gutafipui ei Pharisee, Jesus na i'iginaa ro'ou, ⁴² “Tamanu ei naraa hamu'ou a'a mei Christ?* Hia, na'uu hini?”

Rona ware ba, “Hia na'uu David.”

⁴³ Ina warefanaa ro'ou, “Nabaa ale'ei, tani ei ba David, wagii fei faufau fei Spiriti na roroinia ‘Fasu’? Uaa ina ware,

⁴⁴ “ ‘Mei Fasu na warenaa a'a mei Fasuu:

“Guta i pepei ma'auu

nopa'aloo fei una aunaa ei bidibidii unumu haroo pinemu.” ’

⁴⁵ Nabaa David na ware ba hia, ‘Fasu,’ batanai ei ba hia na'una?” ⁴⁶ Lomi hemea na wareaa hepalo manumanu wagii fei ma a'a fei arewaa fei

---

* 22:42: 22:42 O, Messiah

ma nolao, lomi hemea ba na i'igidinia hepalodiai i'igaia.

23

Jesus na Aweinaa Ro'ou a'a ei Feroiaa Law
(*Mark 12:38, 39; Luke 11:43, 46; 20:45, 46*)

¹ I dii, Jesus na warefanaa ei gupuu rama'a mawe ei otalai nenerana: ² “Ei feroiaa law ma ei Pharisee, rona guta a'a fei gutanaa Moses. ³ Si'ei, hamonei guainaa ro'ou ma bigi'aa ei rona ware ba hamonei bigi'ia. Ma'uaa hamonei'aa bigi'aa tamanu rona bigi'ia, uaa lomi rona neneraa ei rona u'ugia. ⁴ Rona roro'inaa ei awataa manumanu ma augia foreforee ei rama'a ma'uaa, lomi ba rona fani pani ba ro'aa poro'ia.

⁵ “Minaa ei manumanu rona bigi'ia ba ronei ma'aia ei rama'a: Rona fadufabauaninaa ei bao ei ne'iaa Bu'u Apuna* ro'ou ma famalaiaa ei wao supuu lawalawaa ro'ou; ⁶ ronamina nunuminaa ei gutanaa ei baa rama'a a'a ei hananaa ma ei pa'aa rawani'a gutana i laloo ei synagogue; ⁷ ronamina nunuminia ba ei rama'a, ronei fama-fufuoinaa ro'ou malalaa ei humuu alo'alo ma ba ei rama'a nei harofaa ro'ou, 'Rabbi.'

⁸ “Ma'uaa abawe haronaa hamu'ou 'Rabbi,' uaa hamona pa'i hemea ua Fasu ma minaa hamu'ou, filofui. ⁹ Ma apuna harofaa nemea yeni malagufu 'Ama', uaa hamona pa'i hemea ua Ama ma hia, i pafea. ¹⁰ Ana abaa haronaa hamu'ou 'feroia,' uaa hamona pa'i hemea ua 'Feroia', mei Christ.† ¹¹ Mei

---

* 23:5: 23:5 Ei pusu'o bao na pa'i ne'iaa Bu'u Apuna lalona ma rona mo'inia pafoo rawa o fasuu pau ro'ou. † 23:10: 23:10 O, *Messiah*

na pafeai a'a hamu'ou, hia i ale'ei nafii hamu'ou.
 12 Uaa hini na poronaa hia pafea, i oanaa pu ma hini i fafafaunaa hia pu, iwe pafeai.

Jesus na Dududuaa ei Ware'onii Ro'ou

(Mark 12:40; Luke 11:39-42, 44, 52; 20:47)

13 “Hamona fagiana, hamu'ou ena feroiaa law mawe hamu'ou ena Pharisee, gueina ware'oni! Hamona'u fare'aa fei gigei fei haparaia pafea i pu-daa ei rama'a. Lomi ba hamo'aa wadu'ai ma ana hamona lawaraa fei gigei a'a ei ba ro'aa wadu'ai.‡

15 “Hamona fagiana, hamu'ou ena feroiaa law mawe hamu'ou ena Pharisee, gueina ware'oni! Hamona tatalai yeni malagufu ma pafoo agi ba hamo'aa falosuinaa nemea ma i'a neneraa hamu'ou, hamona fahafelodinia ale'ei na'uu fei gufu hafelo ma imina hafelo'apoidiai laraa hamu'ou.

16 “Hamona fagiana, hamu'ou ena pudawerai talaiduga! Hamona'u ware ba, ‘Nabaa nemea i fa'unainaa fei humuu mei Haidaa, lomi hanuna; ma'uaa hini na fa'unainaa fei mugoo po'ii humuu mei Haidaa na roro'ai wagii fei fa'unaiana.’ 17 Hamu'ou ena poapoa pudawerai! Afaia guapaloeni na pa'i hanuna, fei mugoo po'ii laloo humuu mei Haidaa, o fei humuna, fei na fa'apunainaa fei mugoo po'i lalona? 18 Ana hamona'u ware ba, ‘Nabaa nemea i fa'unainaa fei tawahafi na apunai laloo fei humuu mei Haidaa, lomi hanuna; ma'uaa, hini i fa'unainaa

---

‡ 23:13: 23:13 Hefi'a ne'ia ba ro'aa wadu'ai. 14 Hamona fagiana, hamu'ou ena feroiaa law mawe hamu'ou ena Pharisee, gueina ware'oni! Hamona fa'amoaa humuu ei ma'esuabea ma lafulafufamalaa pudaa rama'a. Si'ei imina ratadi ai fei fagianaa hamu'ou.

fei fanaa na ude pafona, ina roro'ai wagii fei fa'unaiana.' ¹⁹ Hamu'ou ena pudawerai! Afaia guapaloeni na pa'i hanuna, fei fana, o fei tawahafi na apunai, fei na fa'apunainaa fei fana pafona? ²⁰ Si'ei, hini i fa'unainaa fei tawahafi na apunai, ana na fa'unainaa minaa ei pafona. ²¹ Ma hini i fa'unainaa fei humuu mei Haidaa ana na fa'unainaa mei na oa lalona. ²² Ma hini i fa'unainaa fei gufuu pafea na fa'unainaa fei gutanaa mei Haidaa mawe mei na guta pafona.

²³ “Hamona fagiana, hamu'ou ena feroiaa law mawe hamu'ou ena Pharisee, gueina ware'oni! Hamona fani hepalo a'a hefua e'ei dufaa du'ua—mint, dill ma cummin. Ma'uaa hamona fanunu'au'uaiaa ei rarabaa manumanu laloo fei law—ale'ei tamanu na wanewane, ei faloloa'ia ma fei mau oafagugua. Ina rawani nabaa hamona bigidigamai e'ei ma lomi hamona madi'inaa fei hepalo a'a hefua. ²⁴ Hamu'ou ena pudawerai talaiduga, hamona nueisiminaa hepalo pugo'a, ma'uaa hamona onomaa hepalo camel.

²⁵ “Hamona fagiana, hamu'ou ena feroiaa law mawe hamu'ou ena Pharisee, gueina ware'oni! Hamona'u fesuaa fei auguu ei bara ma ei apia, ma'uaa lalona na pepesu ei wawa'ai poa ma fei nara'uaiaa ana hamu'ou. ²⁶ Hamu'ou ena pudawerai Pharisee! Do'o fesuaa laloo ei bara ma apia ma fei augu ipowe fafa'arai anaa.

²⁷ “Hamona fagiana, hamu'ou ena feroiaa law mawe hamu'ou ena Pharisee, gueina ware'oni! Hamu'ou ale'ei ei humuu ma'ea na pomaifapo'i fei auguna, fei na fananamai, ma'uaa, i lalona na pepesu a'a ei guii ma'ea ma minaa ei loloaa. ²⁸ Ana

ale'ei, i pudaa rama'a ba hamona wanewane, ma'uaa laloo iaa hamu'ou na pepesu a'a ei ware'onia ma ei naranaraa hafelo'a.

*Jesus na Ware'augaa ei Fagianaa Ro'ou
(Luke 11:47-51)*

²⁹ “Hamona fagiana, hamu'ou ena feroiaa law mawe hamu'ou ena Pharisee, gueina ware'oni! Hamona'u wadufani humuu ma'eea ei mamama'a ma haweginaa ei huapuu ei wanewanea. ³⁰ Ma hamona'u ware ba, ‘Nabaa hai'ouna oa a'a fei au ei amaa hai'ou mina, lomi ba hai'ou rarafiaa ro'ou ei ro fawiginaa fei namoo ei mamama'a.’ ³¹ Ma wagii fei, hamona uniaa ana hamu'ou, uaa hamu'ou pai ei rona fo'afama'eea ei mamama'a. ³² E'eni hamopowe bigifa'apoinaa ei hafelo'a, ei di fa'asi'anaa ei amaa hamu'ou mina!

³³ “Hamu'ou ena wa'a! Hamu'ou ena na'uu ei wa'a hafelo! Hamu'ou ponipa'ai batanai a'a fei waduhero? ³⁴ Si'ei, yau ba a aloawii ei mamama'a, ei ano'ano mawe ei feroia a'a hamu'ou. Hamo'aa fo'afama'eea hefi'a ro'ou ma fatawaa ro'ou a'a ei hawafolo ma hefi'adiai, hamo'aa babuinaa ro'ou i laloo ei synagogue hamu'ou ma tetenaa ro'ou a'a hepapalo gufu. ³⁵ Ma si'ei, i pafoo hamu'ou iwe wigimai fei raraa minaa ei wanewanea, ei rona ma'e yeni malagufu a'a fei au wigiaa raraa Abel nopa'aloo fei au wigiaa raraa Zechariah, mei na'uu Berekiah, mei hamona fo'afama'eia wato-laa fei humuu mei Haidaa ma fei tawahafi na apunai. ³⁶ A warefa'uai a'a hamu'ou ba minaa ei, iwe pasi pafoo taweni.

*Jesus na Aigaa Jerusalem
(Luke 13:34, 35)*

37 “O, Jerusalem, Jerusalem, mena, ona fo'afama'eea ei mamama'a ma nafafama'ena mugoo ena aloawiau a'amu, una'aida nunumina ba a fafigupuinaa ei na'umu ale'ei hepalo inaa a'aroo na fafigupuinaa ei na'una haroo pauna ma'uaa, lomi ona nunumiai. 38 Ma'a, na fawawadua fei humumu, fei na udenaa a'amu. 39 Uaa a warefanaa hamu'ou ba lomi hamo'aa fanunupa'idinau hawina hamona ware ba, ‘Na pa'i hawegiana mei fi nomai a'a fei haraa mei Fasu.’ ”

24

Jesus na Wareaa fei Wata'o'ooa fei Humuu mei Haidaa

(Mark 13:1, 2; Luke 21:5, 6)

1 Jesus na di'ininaa fei humuu mei Haidaa ma i'a talailao, rona nomai a'ana ei otalai nenerana ba ro'aa fama'aiaa ei humu yei. 2 Ina i'igai, “Oo, hamona fanunuia minaa ena manumanu ena? Apa'aa warefa'uai a'a hamu'ou ba lomi hepalo mugoo wagina ba i ude pafoo hepalo diai; minaa ei, ro'aa sumipedunaa pu.”

Ei Hafelo'a Manumanu ma ei Haperararaia

(Mark 13:3-13; Luke 21:7-19)

3 I'a guta pafoo Maugeni Olive Jesus, ei otalai nenerana, rona nofagigimai a'ana ma ware, “Warefanaa hai'ou ba nahaiga i nomai fei manumanu fei ma tamanu fei hilala i unifanaa hai'ou ba opowe nomai ma ipowe pedu fei au.”

4 Jesus na ware, “Oma'ama'a ba lomi nemea i sifi'aa hamu'ou. 5 Uaa watauda, rowe nomai a'a

fei harau ma ware ba, ‘Yau, mei Christ,’* ma ro'aa sifi'aa watauda. ⁶ Hamowe guainia ba ei gufu, rona fifo'ai ma hamowe guainia ba na pa'i fifo'aia, ma'uaa hamonei'aa naranara watauda wagii ei. Ei manumanu ei, ro'apowe nomai, ma'uaa atawe pedu fei au. ⁷ Hefi'a bauan gufu, rowe asi'aa fasibanaa a'a hefi'adiai bauan gufu ma ei hapara, rowe asi'aa fasibanaa a'a hefi'adiai hapara. Iwe moubiabia ma rerere hefi'a gufu yeni malagufu. ⁸ Minaa ei manumanu ei, neido'o nomai ale'ei nemea pifine ba i do'o tonaa fi'ina ma hinene i wanini.

⁹ “Ma nenee fei, hefi'a, ro'aa fifaninaa hamu'ou panii hefi'adiai ba ro'aa haperararaiaa hamu'ou ma fo'afama'ea hamu'ou ma minaa ei gufu i bidibidi unuu ro'ou a'a hamu'ou uaa yau. ¹⁰ A'a fei au fei, watauda i asisi ei naranaraa ro'ou a'au ma ro'aa fi'ufadugii ma fibidibidii unuu ro'ou. ¹¹ Rowe nomai watauda mamama'a sifisifi ma sifi'aa watauda. ¹² Si'ei ba namina rata ei hafelo'a, fei haguua watauda i pa'ai, ¹³ ma'uaa hini i ofafau fawu nopa'aloo fei pedupeduu fei au, i tela. ¹⁴ Ma feni rawani'a wareaa fei haparaia, iwe talepedunaa minaa ei gufu tadiwe'aia ba minaa ei, ronei guainia ma ipowe nomai fei pedupeduu fei au.

Mei Hafelo'a

(Mark 13:14-23; Luke 21:20-24)

¹⁵ “Si'ei, ena hamona fanunupa'aa ‘mei hafelo'a, mei ba i fafeloaa fei humuu mei Haidaa’ ba na ufalarai fawelei na apunai, mei nadii u'ugia mei mamama'a Daniel—mei igoa nei apa'ia— ¹⁶ ma ei

---

* 24:5: 24:5 O, *Messiah*; v. 23 anaa

ro'ou yei Judea, ronei ponipa'ainaa a'a ei mau-
 geni. ¹⁷ Nemea pafoo pupuaa humuna nei'aa upu
 ba i to ne'aa manumanu laloo humuna. ¹⁸ Nemea
 pifine i pe'ihape nei'aa bagua ba i to hawaa uguna.
¹⁹ A'a ei arewaa ei, iwemina hafeloinaa ei wareu
 mawe ei roi fasususuu baduu. ²⁰ Lafulafu ba fei
 ponipa'aiaa hamu'ou nei'aa nomai a'a fei au lalare
 ma maunu, o laloo fei Sabbath. ²¹ Uaa iwe nomai
 fei pa'aa baua au hafelo, fei lomi na hawawagia
 hepalo hafelo'a wagii fei mamaraiamii feni ano
 nopa'amii wagienu ma nefarani, ana lomi ba i pa'i
 hepalo au hafelo'a ale'ei fei. ²² Nabaa lomi i pedu
 ei arewaa ei, lomi nemea i tela ma'uaa, si'ei ba ei
 rafeiana ana rona guta wagina, i faweleguinaa ei
 arewaa ei. ²³ A'a fei au fei, nabaa nemea i ware
 a'amu ba, 'Fanunu, simeni meni Christ!' o, 'Sime,
 hia yei!' apuna guaiana. ²⁴ Uaa, rowe nomai ei
 sifisifi Christ ma ei sifisifi mamama'a ma ro bigi'aa
 ei rawani'a hilala ma ei foigia ba ro'aa sifi'aa ei
 rafeiaa mei Fasuu. Ma'uaa lomi ba ro'aa sifipa'aa
 ro'ou. ²⁵ Ma'aia, unadii warefa'aidigaa hamu'ou.

²⁶ "Si'ei, nabaa nemea i warefanaa hamu'ou ba,
 'Sime, hia yei, fawelei lomi guana ma haihai,'
 apuna nolao; o, 'Simeni, yeni, laloo eni humu,'
 apuna guaiana. ²⁷ Uaa minaa ei, rowe aida ba
 fi nomai mei Na'uu Rama'a, ana ale'ei ba nabaa
 fei usida na gime'aimai pepepe anaa halo dinaloo
 loloaa halo, minaa ei ro'aa fanunupa'ia. ²⁸ Ma
 nabaa rona fanunuaa ei ro'udo rona fidulao hi-
 tani, minaa ei, rona aida ba na pa'i wafuu ma'ea
 yei.

*Fei Noramiaa mei Na'uu Rama'a
 (Mark 13:24-27; Luke 21:25-28)*

29 “Ina'aa pedulao ei hafelo'a wagii ei arewaa ei
 “ fei halo i roroma,
 ma fei puda, lomi i fanaa fei we'aina;
 ei pi'u, ro'aa pasirai haroo pumanugawe
 ma ei manumanu haroo pafea, rowe rerere.’

30 “A'a fei au fei, fei hilalaa mei Na'uu Rama'a
 i fa'arewamai i haroo pumanugawe ma minaa ei
 gufupedu yeni malagufu, ro'aa faloloa'i. Rowe
 fanunupa'aa mei Na'uu Rama'a fi nomai pafoo ei
 papalei pafea nofininamii ei faufauna ma hawer-
 ana. 31 Ma iwe aloaa ei alo'alona fininaa aigaa
 fei maniwa ma rowe figupuinaa ei rafeiana, no-
 ramiaa ro'ou laloo minaa ei gufu tadiwe'aiaa feni
 malagufu ma i pafea.

To Feroia a'a fei Haihai Figi
(Mark 13:28-31; Luke 21:29-33)

32 “Hamonei to apa'aa hamu'ou wagii fei hai-
 hai figi: ena hamona fanunupa'ia ba ei rau ma-
 marawii na sunaimai, hamona aida ba fei au
 rawani ipowe nomai. 33 Ana ale'ei, ena hamona
 fanunupa'aa ei manumanu ei, hamonei aida ba
 ina† rafi'i, i poaa fei gigei. 34 A warefa'uai a'a
 hamu'ou ba ei rama'aa feni taweni,‡ pa'aa lomi ba
 ro'aa pa'ai hawina na nomai minaa ei manumanu
 ei. 35 Fei haroo pumanugawe ma feni ano, laguwe
 apa'ai, ma'uaa ei wareau lomi rowe apa'aitoo.

Lomi na Aida fei Arewaa ma fei Au
(Mark 13:32-37; Luke 17:26-30, 34-36)

36 “Lomi nemea na aida ba pa'aa nahaiga fei
 arewaa o fei au, ana lomi rona aida ei alo'alo

† 24:33: 24:33 O, *hia* ‡ 24:34: 24:34 O, *rama'a hepapa gufu*

pafea o mei Na'u, § ma'uaa uniaa mei Ama. ³⁷ A'a ei arewaa Noah, ana ale'ei fei au noramiaa mei Na'uu Rama'a. ³⁸ Uaa a'a ei arewaa itawe nomai fei lamalamana, ei rama'a, rona hanana ma hunu, lalai ma falalai nopa'aloo fei arewaa ba Noah na wadu'ainaa laloo fei baua wa. ³⁹ Ma lomi rona aida ba tamanu i nomai nopa'aloo fei ba na nomai fei lamalamana ma na lafenotonaa minaa ro'ou. Ana ale'ei a'a fei au noramiaa mei Na'uu Rama'a. ⁴⁰ Helagui wawane, lagua i pe'ihape; hemea i apa'ai ma hemea, lomi. ⁴¹ Helagui pifine, lagu'ei harara du'ua; hemea i apa'ai ma hemea, lomi.

⁴² “Si'ei, hamonei oma'ama'a, uaa lomi hamona aida fei arewaa na nomai mei Fasuu hamu'ou. ⁴³ Ma'uaa hamonei apa'ima'aiaa feni: Nabaa mei amaa fei humu na aidadii ba pa'aa nahaiga laloo fei poi i nomai mei fafanao, i oma'a ma lomi i wadu'aipa'i mei. ⁴⁴ Si'ei, ana ale'ei, hamonei ofaufau, uaa mei Na'uu Rama'a i nomai a'a fei au lomi hamona nara ba i nomai.

Mei Rawani'a o Hafelo'a Nafi

(Luke 12:41-48)

⁴⁵ “Mei fasu i aunaa hini nafi na oafagugu ma na pa'i apa'ana ba nei oma'aa ei hefi'adiai nafi laloo humuna ma fani hanaa ro'ou a'a fei au hananaa? ⁴⁶ Na rawaninaa mei nafi nabaa i hadiwe'imai mei fasuna ma fanunupa'ia ba mei nafi mei, na bigi'aa ei nunumiana. ⁴⁷ A warefa'uai a'a hamu'ou ba iwe aunaa hia oma'ama'aa minaa ei manumanuna. ⁴⁸ Ma'uaa, nabaa mei nafi na hafelo ma na nara ba, ‘Mei fasuu, namina madii gutanana hefawala,’ ⁴⁹ ma na fo'aa ei nafi, ei rafirafina ma hanana ma hunufapoapoi, ⁵⁰ mei fasuna, ipowe nomai wagii

---

§ 24:36: 24:36 Hefi'a ne'ia lomi na pa'i o mei Na'u

hepalo arewaa ma au lomi na nara mei nafi ba i nomai mei fasuna. ⁵¹ Iwe walawalainia ma augia i a'a ei ware'oni, yei fawelei na pa'i ai'aiga ma fi'u'uiaa difo.

25

Fei Warea Hanunuu ei Hefua Nanao

¹ “A'a fei au fei, fei haparaia pafea, tawi'ana ale'ei hefua nanao rona tonaloo ei ramai ro'ou ma aunu ba ro'aa ma'a mei wawane lalaia. ² Haipaniei poapoa ma haipaniei ano'ano nanao. ³ Ei poapoa, rona notonaa ei ramai ro'ou, ma'uaa lomi rona notoo pao. ⁴ Ma'uaa ei ano'ano, rona notolao ramai ma pao fininaa ei pe'i. ⁵ Ma na madii ma'ida fei noramiaa mei wawane lalaia ma na pasiholehole puda minaa ro'ou ma rona ma'igu.

⁶ “Poidifa'u'u hemea rama'a na haroharo: ‘Simeni, meni wawane lalaia! Asi'amai ma mi ma'aia!’

⁷ “Ma minaa ei nanao, rona wera ma fawe'afarawaninaa ei ramai ro'ou. ⁸ Ei poapoa, rona warenaa a'a ei ano'ano ba, ‘Igifani pao eni ramai hai'ou; fi pere eni ramai hai'ou.’

⁹ “Rona ware ba, ‘Lomi na hawia hai'ou ma hamu'ou. Ma'uaa aununaa a'a ei rona'o alo pao ma pono pao hamu'ou.’

¹⁰ “Ma'uaa ei roifi nolao ba ro'aa pono pao, mei wawane lalaia na nomai. Ei nanao ei rona oma'a, rona wadu'ai ma hananafipui a'ana fei hananaa lalaia. Ma fei gigei na fare'i.

¹¹ “Nene, ei haipanidiai, rona nomai. Rona ware, ‘Mena lalaia! Mena lalaia! Gigifanaa hai'ou fei gigei!’

12 “Ma'uaa ina ware, ‘Apa'aa warefa'uai ba lomi una apa'aa hamu'ou.’

13 “Si'ei, hamonei oma'a, uaa lomi hamona aida fei arewaa, o fei au.

Fei Warea Hanunuu ei Mugoo Po'i

(Luke 19:11-27)

14 “Ma ana ale'ei hemea ba i tatalai gufu raua, mei na harofaa ei nafina ma fanaa ei manumanuna a'a ro'ou ba ronei oma'aja. 15 A'a hemea ina fanaa haipani mugoo po'i.* A'a hemeadii, na fanaa guapalo ma a'a hemeadii, hepalo; ina fanaa hememea ana ale'ei na puduaa apa'ana. Ma ina aunulao a'a fei tatalaiana. 16 Mei na tonaa haipani na aunubatafa ma bigi a'a ei mugoo po'ina ma na to haipanidii. 17 Ana ale'ei, hemei na tonaa guapalo, ina to guapalodii. 18 Ma'uaa mei na tonaa hepalo na aunu ma agi'opa'ainaa fei mugoo po'ii mei fasuna.

19 “I madilao, na nomai mei fasuu ei nafi ba i fawanewaneaa ei mugoo po'i a'a ro'ou. 20 Mei tonana haipani na todimai haipani. Ina ware, ‘Mena fasu, onadii faninaa panii haipani. Ma'a, una pafoinaa haipanidii.’

21 “Mei fasuna na ware, ‘Ona bigifarawani mena rawani'a nafii, ona narapa'au! Si'ei ba ona oma'afarawaninaa ma'ida manumanu; a aunaa yoi oma'aa watauda manumanu. Mi ni'eni'efipui a'au!’

22 “Mei tonana guapalo ana na nomai. Ina ware, ‘Mena fasu, onadii faninaa panii guapalo. Ma'a, una pafoinaa guapalodii.’

---

* 25:15: 25:15 Laloo feni warea hanunu, mugoo po'italent. Hepalo talent, puduna ale'ei hefi'a pufaba'a kina

²³ “Mei fasuna na ware, ‘Ona bigifarawani mena rawani'a nafi, ona narapa'au! Si'ei ba ona oma'afarawaninaa ma'ida manumanu; a aunaa yoi oma'aa watauda manumanu. Mi ni'eni'efipui a'au!’

²⁴ “I dii, inawe nomai mei tonana hepalo ma ware, ‘Mena fasu, una aidadii ba yoi, hemea ona'o nunuminia ba ei rama'a, ronei bigifawe'i a'amu, ona'o hufu fawelei abaa faroamu ma ona'o hau fawelei lomi ona sumai lau. ²⁵ Si'ei, una ma'au ma na aunu'agifipa'ainaa fei mugoo po'imu. Ma'a, ana sifeni, feni mugoo po'imu.’

²⁶ “Ina ware mei fasuna, ‘Yoi, pa'aa tamafo ma hafelo'a nafi! Haa, ona aidadii ba una'o hufu fawelei abaa faroau ma una'o hau fawelei lomi una sumai lau? ²⁷ Ona aida ba yau ale'ei, na? Nabaa onadii augaa fei mugoo po'iu laloo fei humuu mugoo po'i, una hadiwe'imai a todiai ma'ida mugoo po'i pafona.

²⁸ “Tonaa fei mugoo po'i a'ana ma fanaa mei na pa'i hefua. ²⁹ Uaa hini na pa'i, i todiai ma iwe pa'i watauda. Hini lomi na pa'i, tamanu ma'idei hodihodiana, nemea i tohadiwe'inia a'ana. ³⁰ Fa'asi'anaa i ano mei hafelo'a nafi wagii fei roromaa, fei na pa'i ai'aiga ma fi'u'uiaa difo.’

Ei Sipsipi ma ei Memee

³¹ “Ena na nomai mei Na'uu Rama'a nofini-namii ei hawerana fipuinaa minaa ei alo'alona, iwe guta pafoo fei gutanaa hapara wagii fei haweraa fei gufu pafea. ³² Minaa ei gufu tadiwe'ai, ro'aa figupuimai i ma'ana ma iwe fi'alaginaa ei rama'a ana ale'ei hemei oma'ama'aa ei sipsipi na fi'alaginaa ei sipsipi ma ei memee. ³³ Iwe aunaa

ei sipsipi raudei ma'auna ma ei memee raudei mauwina.

³⁴ “I dii, mei Hapara, i warenaa a'a ei pepei ma'auna, ‘Nomai, hamu'ou ena na haweginaa hamu'ou mei Amau; tonaa ei pono'aa hamu'ou, ei na pagidigia mina, wagii fei au i famamaraiaa feni malagufu. ³⁵ Uaa una bao ma hamona faguau, una sigigi ma hamona fani numau, lomi gufuu ma hamona taufa'ugau, ³⁶ lomi lawalawau ma hamona falalawainau, una funu ma hamona roinau, yau humuu bobo'aia ma hamonamii ma'a yau.’

³⁷ “Ma ei wanewanea, ro'awe warenaa a'ana ba, ‘Mena fasu, haiga ei hai'ouna ma'apa'io ba ona bao ma hai'ouna faguio, o ona sigigi ma hai'ouna fani numamu? ³⁸ Haiga ei hai'ouna ma'apa'io ba lomi gufumu ma hai'ouna taufa'ugio, o lomi lawalawamu ma hai'ouna falalawainio? ³⁹ Haiga ei hai'ouna ma'apa'io ba ona funu, o yoi humuu bobo'aia ma hai'ounaree ma'a yoi?’

⁴⁰ “Mei Hapara, iwe ware ba, ‘U'eipa'aa ware a'a hamu'ou ba ei hamona bigi'aa e'ei a'a hemea lo-fuu, hemea lomi baua harana, ana ale'ei hamona bigi'ia a'au.’

⁴¹ “Ma iwe warenaa a'a ei i pepei mauwina ba, ‘Hamu'ou ena una umuaa hamu'ou, difaraua a'au ma dinaa i a'a fei hafi lomi i peretoo, fei di pagi'augau ba hafii mei hani'u ma ei alo'alona. ⁴² Uaa, una bao ma lomi hamona faguau, una sigigi ma lomi hamona fani numau, ⁴³ lomi gufuu ma lomi hamona taufa'ugau, lomi lawalawau ma lomi hamona falalawainau, una funu ma yau humuu bobo'aia ma lomi hamona roinau.’

44 “Ana ro'awe ware ba, ‘Mena fasu, haiga ei hai'ouna ma'apa'io ba ona bao, o ona sigigi, o lomi gufumu, o lomi lawalawamu, o ona funu, o yoi humuu bobo'aia ma lomi hai'ouna hadumio?’

45 “Iwe ware, ‘U'eipa'aa warefa'uai a'a hamu'ou ba tamanu lomi hamona bigi'ia a'a hemea lomi na bauana harana, ana lomi hamona bigi'ia a'au.’

46 “Ma ro'awe tonaa fei fagianaa lomi i pedutoo, ma'uaa ei wanewanea, ro'awe tonaa fei harena lomi i pedutoo.”

26

Fei Fiwareipa'aia ba Ro'aa Fo'aiaa Jesus (Mark 14:1, 2; Luke 22:1, 2; John 11:45-53)

¹ I'a warepedugaa ei manumanu ei Jesus, ina warenaa a'a ei otalai nenerana, ² “Hamona aida ba i nomai fei Talai Falogia namafuo ma mei Na'uu Rama'a ro'aa fifaninia panii hefi'a ba ro'aa fatawaia.”

³ I dii, ei famamoaa humuu mei Haidaa ma ei bauaniaa gufu, rona figupui laloo humuu Caiphaphas, mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa ⁴ ma rona fiwareinaa hefi'a manitoai hafelo'a ba ro'aa panarofaa Jesus ma fo'afama'eia. ⁵ Rona ware ale'ei ba, “Ma'uaa a'a ba waggii fei au Hananaa, o ei rama'a rowemina fisibai.”

Mei Pifine na Iginaa Jesus Pao Yei Bethany (Mark 14:3-9; John 12:1-8)

⁶ I guta yei Bethany Jesus laloo humuu hemea rama'a, mei rona roroinia Simon mei Watawatai, ⁷ na nomai a'ana hemea pifine na pa'i hepalo alabaster pe'i pao na dufa ma namina bauana

pono'ana ma na iginaa tabana ei fi gutafapalagi ditataa fei tawa.

⁸ Ro'aa fanunuaa fei ei otalai nenerana, ronamina siba ma i'igai, “Tani o igisimi'uaia ale'ei?

⁹ Fei dufaa pao, ina rawani nabaa ona alonaa baa mugoo po'i ma fanaa ei mugoo po'i a'a e'ei lomi manumanuu ro'ou.”

¹⁰ Jesus na aida ba rona ware ale'ei ma na warenaa a'a ro'ou, “Tani hamo'aa fahauaa unuu mei pifine? Ina bigi'aa hepalo pa'aa rawani'a manumanu a'au. ¹¹ Ranimai, ei lomi manumanuu ro'ou, rona guta inamoaa hamu'ou ma'uaa, abaa ranimai yau a gutafipui a'a hamu'ou. ¹² Ina igiaa feni dufaa pao unuu ba i hapigi'augau a'a fei huapu. ¹³ A warefa'uai a'a hamu'ou ba hitani yeni malagufu ro'aa u'ugaa fei rawani'a warea, ana rowe guainaa tamanu ina bigi'ia a'au mei pifine ba ronei nonominia.”

Judas na Uga ba i Aloaa Jesus

(Mark 14:10, 11; Luke 22:3-6)

¹⁴ I dii, hemea ei Hefua ma Helagui—mei rona roroinia Judas Iscariot—na aununaa a'a ei famamoaa humuu mei Haidaa ¹⁵ ma na i'igai, “Hamo'aa fanau tamanu nabaa a fifaninia panii hamu'ou?” Si'ei, rona wareifania odufua pa'ania mugoo po'i silver. ¹⁶ A'a fei ma nolao, Judas na oma'aiaa hepalo rawani'a au ba i fifaninia panii ro'ou.

Fei Hananaa fei Talai Falogia

(Mark 14:12-21; Luke 22:7-13, 21-23; John 13:21-30)

¹⁷ A'a fei rawarawa arewaa laloo fei Hananaa ei Faraa Pidaua Lomi Fafuafua, ei otalai nenerana,

rona nomai a'a Jesus ma i'igai, “Nunumiamu ba hai'ou'aa pagia hitani fei gutanaa o'ou ba o'aa hanana a'a fei Talai Falogia?”

¹⁸ Ina ware, “Wi wadu'ainaa fei baua gufu a'a hemei rama'a ma warefania ba, ‘Mei Feroia na ware ba: Fei auu na rafi'i. Hai'ou ei otalai nenerau, hai'ou gutafipui wagii fei Hananaa fei Talai Falogia i humumu.’ ” ¹⁹ Si'ei, ei otalai nenerana, rona bigi'aa ei warenaa a'a ro'ou ma pagi'augaa ei manumanuu fei Talai Falogia.

²⁰ I nopoilao, Jesus na gutafapalagi a'a fei tawa fipui a'a ei Hefua ma Helagui. ²¹ Ma ei roi hanana, ina ware, “A warefa'uai ba hemea hamu'ou, i aloau.”

²² Ronamina faloloa'i ma hememea ro'ou na warenaa a'ana ba, “A'a ba yau, mena Fasu?”

²³ Jesus na ware, “Mei i pudifipuinaa panina a'au laloo fei hagi, hia, i aloau. ²⁴ Mei Na'uu Rama'a, iwe aunu ana ale'ei ronadii ne'inia. Ma'uaa ina fagiana mei na aloaa mei Na'uu Rama'a! Ina rawani nabaa lomi ina waninimai.”

²⁵ I dii, Judas, mei ba i aloaa Jesus nawe ware a'ana ba, “A'a ba yau, Rabbi?”

Jesus na ware, “Hi'i, pa'aa yoi.”*

Fei Finei mei Fasu

(Mark 14:22-26; Luke 22:14-20; 1 Corinthians 11:23-25)

²⁶ Ei roi hanana, Jesus na tonaa fei faraa pidaua, na ware ‘ta’, bidigedigeia ma fanaa ei otalai nenerana ma na ware, “Tonia ma hanaia; feni, pigiou.”

²⁷ Ma na tonaa fei bara, ware ‘ta’, fanaa ro'ou ma ware, “Hunu a'a feni, minaa hamu'ou. ²⁸ Feni,

* 26:25: 26:25 O, “Ana yoi ona wareia.”

rarau a'a fei fi'ugaia,[†] fei na wigii a'a watauda ba mei Fasu i futoaa ei hafelo'aa ro'ou. ²⁹ A warefanaa hamu'ou ba lomi ba a hunudinaa ei ranuu grape nopa'aloo fei arewaa na hunufipuidiai a'a hamu'ou laloo fei haparaiaa mei Amau.”

³⁰ Ro'aa laugidigaa hepalo laugaa mei Haidaa, rona aununaa yei Maugeni Olive.

Jesus nadii Wareaa fei Sifisifi Peter

(Mark 14:27-31; Luke 22:31-34; John 13:36-38)

³¹ I dii, Jesus na warenaa a'a ro'ou, “A'a feni poi feni, minaa hamu'ou, hamo'aa pasi, uaa yau. Uaa ronadii ne'inia ba:

“ ‘Yau, ba a hafugaa mei oma'ama'aa ei sipsipi, ma ei sipsipi, rowe ponitalanenei.’

³² Ma'uaa ena na asi'aa, awe aunulao i ma'aa hamu'ou, dinaa Galilee.”

³³ Na ware Peter, “Nabaa minaa ro'ou, rona pasi uaa yoi, yau, pa'aa lomi.”

³⁴ Jesus na ware, “A warefa'uai a'amu ba a'a feni poi feni, atawe ai fei a'aroo, yoi, o'aa ware ba lomi ona apa'au.”

³⁵ Ma'uaa Peter na ware, “Nabaa unei ma'efipui a'amu, ana lomi a ware ba lomi na apa'a'io.” Ma minaa ei otalai nenerana, ana rona ware ale'ei.

Gethsemane

(Mark 14:32-42; Luke 22:39-46)

³⁶ I dii, Jesus na dinaa Gethsemane fipui a'a ei otalai nenerana ma warenaa a'a ro'ou, “Guta yeni ena na dinaa yei ma lafulafu.” ³⁷ Ina dugaa Peter mawe laguei na'uu Zebedee fipui a'ana ma nawemina faloloa'i ma awata naranarana. ³⁸ Ma

[†] 26:28: 26:28 Hefi'a ne'ia ba fei manufau fi'ugaia

ina warenaa a'a ro'ou, “Fei naranarau namina pepesu a'a ei faloloa'ia ba apo'o bima'e ua. Guta yeni ma oma'oma'afipui a'au.”

³⁹ I'a nolao ma'idadiai, na fapasinna pudana i malagufu ma lafulafu, “Mena Amau, nabaa na rawani a'amu, tonaa fei bara a'au. Ma'uaa onei'aa bigi'aa ei nunumiau, uaa ei nunumiamu.”

⁴⁰ Ma inawe hadiwe'idinaa a'a ei otalai nenerana ma re bapa'aa ro'ou, rona ma'igu ua. Ina i'iginna Peter, “Haa, lomi ba hamo'aa guta'oma'afipui a'au ale'ei heai hour ua?

⁴¹ Hamonei oma'a ma lafulafu ba hamonei'aa pasi a'a ei hafelo'a. Fei spiriti, na mamalawia, ma'uaa, fei unu na rafilele.”

⁴² Ina aunudia fei faguapoana ma na lafulafu, “Mena Amau, nabaa unei hunumaa fei bara ma lomi ba o tonia, te, a bigi'aa nunumiamu.”

⁴³ I'a hadiwe'imai, na fanunupa'idinaa ro'ou ba rona ma'igu, uaa namina pasiholehole pudaa ro'ou. ⁴⁴ Si'ei, ina di'ininaa ro'ou ma aunudia ma fei fa'odupoaa lafulafuana ana ale'ei ei wareana fama'a.

⁴⁵ I'a hadiwe'idimai a'a ei otalai nenerana, ina warenaa a'a ro'ou, “Haa, ana hamo'ei ma'igu ma fawenai? Ma'aia, fei au na rafi'i ma mei Na'uu Rama'a, na udediginaa panii ei hafelo'a. ⁴⁶ Asi'aa. O dii! Ifi nomai mena i aloau!”

Rona Panarofaa Jesus

(Mark 14:43-50; Luke 22:47-53; John 18:3-12)

⁴⁷ Ana fi wareware ua, na nomai Judas, hemea ei Hefua ma Helagui. I a'ana na pa'i hepalo baa gupuu rama'a ma rona pa'i wadu ma hafuhafu, aloamiaa ei famamoaa humuu mei Haidaa mawe

ei bauaniaa gufu. ⁴⁸ Mei aloa nadii pagi'augaa fei lala a'a ro'ou ale'ei ba, “Mei una hatofaa manufina, sime; hamone; panarofia.” ⁴⁹ Judas na no-fawanewanelao a'a Jesus ma na ware, “Poi, mena Rabbi!” ma ina hatofaa manufina.

⁵⁰ Jesus na ware, “Otafi, bigi'aa fena ba o'aa bigi'ia.”‡

Ma ei rama'a, rona'aa ulao, panarofaa Jesus ba ro'aa nodugia. ⁵¹ Ma hemea ei maroaa Jesus na rapuwenu'aa fei waduna ma lafigifamosuaa fei adiaa mei nafii mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa.

⁵² Jesus na warefania, “Auhadiwe'inia a'a fei udeana fei wadumu, uaa hini i rapuwenu'aa waduna ana i ma'e a'a fei wadu. ⁵³ Lomi hamona aida ba nabaa a harofaa mei Amau, i alofanamiau ale'ena oloromfua pa'ania pufaba'a alo'alo? ⁵⁴ Ma'uaa, nabaa ale'ei, batanai ba i fa'uai ei ne'ia laloo fei Bu'u Apuna ba nei ale'ei e'eni?”

⁵⁵ A'a fei au fei, Jesus na warenaa a'a fei gupuu rama'a, “Haa, una fasibaiaa ei rama'a a'a fei gava-man ma si'ei hamona notonamiaa ei wadu ma ei hafuhafu ba hamomii panarofau? Minaa ei are-waa na guta i malalaa fei humuu mei Haidaa ma feferoi ma lomi hamona panarofau. ⁵⁶ Ma'uaa minaa ei manumanu ei, ina nomai ba nei fafa'uainaa ei ne'iaa ei mamama'a.” Ma minaa ei otalai nenerana, rona ponidi'ininia.

I Ma'aa ei Sanhedrin
(Mark 14:53-65; Luke 22:54, 55, 63-71; John 18:13, 14, 19-24)

---

‡ 26:50: 26:50 O, “Otafi, tani o nomai?”

⁵⁷ Ei rama'a rona panarofaa Jesus, rona noduginaa hia a'a Caiaphas, mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa, yei fawelei rona figupui ei feroiaa fei law mawe ei bauaniaa gufu. ⁵⁸ Ma'uaa Peter na nenegifarauamai ma'ida a'ana, nopa'aloo fei malalaa fei humuu mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa. Ina wadu'ai ma gutafipui a'a ei oananaa ba i fanunu ba ro'aa bigi'aa tamanu.

⁵⁹ Ei famamoaa humuu mei Haidaa mawe minaa ei Sanhedrin, rona lalabaginaa ei sifisifi warea a'a ei rama'a ba Jesus na bigifatata ma ro'aa fo'afama'eia. ⁶⁰ Watauda rama'aa sifisifi, rona nomai ma'uaa, lomi rona labagipa'aa hepalo tatana.

I dii, lagunawe nomai helagui rama'a ⁶¹ ma laguna ware ba, “Meni rama'a meni, ina ware ba ‘A birosiaa fei humuu mei Haidaa ma fadudinia laloo oduai arewaa.’”

⁶² Nawe ufalarai mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa ma warenaa a'a Jesus, “Haa, lomi o'aa ware? Tamanu fei u'uga laguna wareia ba ona bigi'ia?” ⁶³ Ma'uaa Jesus na ufamadumu.

Mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa na warenaa a'ana, “A warenaa a'amu ba onei warefa'uai i pudaa mei Haidaa, mei fi oalao: Nabaa yoi, mei Christ,§ mei Na'uu mei Haidaa, te, warefanaa hai'ou.”

⁶⁴ Jesus na ware, “Hi'i. Ana ale'ei ona wareia. Ma'uaa a warefanaa minaa hamu'ou ba nefarani, hamopowe ma'apa'aa mei Na'uu Rama'a i guta i ma'au Hemei Faufaua na nomai i pafoo ei papalei pafea.”

---

§ 26:63: 26:63 O, *Messiah*; v. 68 anaa

⁶⁵ Ma mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa na rapunini'aa ei lawalawaa anaia ma ware, “Ina warefafeloaa mei Haidaa! Tani o labagidinaa nemea ba i u'ugia? Ma'aia, hamona guaidigia ba ina warefafeloaa mei Haidaa. ⁶⁶ Tamanu naraa hamu'ou?”

Rona ware ba, “Pono'ana bainei ma'e.”

⁶⁷ Si'ei, rona huwiaa pudana ma la'ugia. Hefi'adiai, rona lapagia ⁶⁸ ma ware, “Di warefa'aiaa hai'ou, mena Christ. La'ugaa hini yoi?”

Peter na Ware ba Lomi na Apa'aa Jesus

(Mark 14:66-72; Luke 22:56-62; John 18:15-18, 25-27)

⁶⁹ Peter na guta i malalaa fei ro'ei fadududu ma hemea nafi nanao na nomai a'ana. Ina ware, “Yoi, ana hemea maroaa Jesus, mei Galilee.”

⁷⁰ Ma'uua ina ware ba lomi. Ina ware, “Lomi una aida ba oi wareaa tamanu.”

⁷¹ Ma ina aunulao a'a fei baula gigei fei gufu ma hemeadiai nanao na ma'apa'ia ma warenaa a'a ei rama'a yei, “Mena rama'a mena, ina gutafipui a'a Jesus, mei Nazareth.”

⁷² Ina warediai ba lomi ma na fa'unai ba, “Lomi una apa'aa mei rama'a mei!”

⁷³ Lomi namina madii ma ei ro'aa ufalarai yei, rona nolao a'a Peter ma ware, “Pa'aa fa'ua ba yoi hemea ro'ou, uua hai'ouna guai'apa'aa paolaa wareamu.”

⁷⁴ Ma inawe umuaa anaia ma fa'unai a'a ro'ou, “Pa'aa lomi una apa'aa mei rama'a mei!”

Ana ei ua, hepalo a'aroo na ai. ⁷⁵ Ma Peter nawe nonomipa'aa ei wareaa Jesus: “Nene iwe ai fei

a'aroo, o'aa wareaa fei fa'odupoaa wareamu ba lomi ona apa'au.” Ma ina dinaa ano ma namina aifafelo.

27

Rona Noduginaa Jesus a'a Pilate

(Mark 15:1; Luke 23:1, 2; John 18:28-32)

¹ Mafufuo badu minaa ei famamoaa humuu mei Haidaa mawe ei bauaniaa gufu ronawe ware ba ronei aunaa Jesus ma'ea. ² Rona faroro'inia, taudugia ma aunaa hia panii Pilate, mei gavanaa.

Judas na Fahabe

(Acts 1:18, 19)

³ I'a fanunupa'ia Judas, mei na aloia, ba rona ware ba nei ma'e Jesus, inamina faloloa'i ma na auhadiwe'inaa ei odufua pa'ania mugoo po'i sil-ver a'a ei famamoaa humuu mei Haidaa mawe ei bauaniaa gufu. ⁴ Ina ware ba, “Yau, una bigifafelo, uaa una aloaa hemea ma'ea ma lomi hafelo'ana.”

Rona ware, “Abaa manumanuu hai'odu! Uaa manumanumu.”

⁵ Si'ei, Judas na siminaa ei mugoo po'i laloo fei humuu mei Haidaa ma aunu. I dii, ina nolao ma re fahabe.

⁶ Ei famamoaa humuu mei Haidaa, rona hau'aa ei mugoo po'i ma ware, “Lomi na rawani a'a fei law nabaa o'aa augia laloo fei ude'udee ei mugoo po'i, uaa na udia raraa mei ma'ea.” ⁷ Si'ei, ronawe ware ba ei mugoo po'i ei nei pono'aa hepalo malagufu fawelei rona'o bigi'aa ei babagii ma ipowe oanaa huapuu ei rama'aa hepapa gufu. ⁸ Sifei, fei pa'afina ba nopa'amii wagienei rona'o ware ba Malagufu Raraa. ⁹ Ma fei diwareaa

Jeremiah, mei mamama'a nawe fa'uai: “Rona tonaa ei odufua pa'ania mugoo po'i silver, ei rona augia ei Israel ba pono'ana ¹⁰ ma a'a fei, rona pono'aa fei malagufu, fawelei rona'o bigi'aa ei babagii, ana ale'ei tamanu mei Fasu na ware ba unei bigi'ia.”

Jesus i Ma'aa Pilate

(Mark 15:2-5; Luke 23:3-5; John 18:33-38)

¹¹ Ma ei, Jesus na u i ma'aa mei gavanaa ma mei gavanaa na i'igainia, “Haa, yoi, mei haparaa ei Jew?”

Jesus na ware, “Hi'i, ana ale'ei ona wareia.”

¹² Ro'aa ware ei famamoaa humuu mei Haidaa mawe ei bauaniaa gufu ba ina bigifata, lomi ina wareware. ¹³ Ma Pilate na i'iginia, “Ona guainia ei u'ufafeloaa ro'ou yoi?” ¹⁴ Ma'uaa Jesus lomi na wareware, pa'aa lomi na ware a'a hepalo hafelo'a wareaa ro'ou—ma namina madufof wagina mei gavanaa.

Rona Ware ba Jesus Nei Ma'e

(Mark 15:6-15; Luke 23:13-25; John 18:39–19:16)

¹⁵ Ma wagii fei au Hananaa, fei maumau mei gavanaa ba i alafalele'anaa nemea i laloo humuu bobo'aia, nemea rona nunuminia ei gupuu rama'a. ¹⁶ A'a fei au fei, rona pa'i hemea pa'aa hafelo'a i laloo humuu bobo'aia, harana Barabbas. ¹⁷ Si'ei, ro'aa figupuidigimai ei rama'a, Pilate na i'iginia ro'ou, “Hini lagua ba a alafalele'ania a'a hamu'ou: Barabbas, o Jesus, mei rona roroinia ba Christ?” ¹⁸ Uaa ina aidadii ba ei ro'aa fifaninaa Jesus panina, si'ei ba rona punepune.

19 Ei i guta pafoo fei gutanaa mei fadududua Pilate, mei harona na alonaa a'ana feni ne'ia feni: “Apuna bigi'aa hepalo manumanu a'a mei wanewanea, uaa laloo fei mefiu wagieni, namina fi'i tabau uaa hia.”

20 Ma'uaa ei famamoaa humuu mei Haidaa mawe ei bauaniaa gufu, rona u'ugainaa ei gupuu rama'a ba Barabbas nei lele'aa ma Jesus nei ma'e.

21 Na i'igai mei gavanaa, “Hini lagua hamona nunuminia ba a alafalele'afanaa hamu'ou?”

Rona ware, “Barabbas.”

22 Pilate na i'igai, “Ma a bigi'aa tamanu a'a Jesus, mei rona roroinia ba Christ?”

Minaa ro'ou, rona ware ba, “Fatawaia!”

23 Pilate na i'igai, “Hamatani? Tamanu fei bigi-fatatana?”

Ma'uaa, rona haropararai'apoi, “Fatawaia!”

24 I'a fanunupa'ia Pilate ba lomidiai ma'atalana ma fei gupuu rama'a fipowe asi'aa fei sibaa ro'ou, ina tonaa fei ranu ma na fesuaa panina i pudaa ro'ou. Ma na ware, “Lomi na pa'i tatau a'a ei raraa meni wanewanea. Manumanuu hamu'ou!”

25 Minaa ei rama'a, rona ware, “Ei rarana, na udenaa pafoo hai'ou mawe ei na'uu hai'ou!”

26 Ma ina alafalele'anaa Barabbas a'a ro'ou. Ma'uaa ina ware ba ei maroana, ronei babuinaa Jesus ma ina fifaninaa panii ro'ou ba ronei fatawaia.

Ei Fo'aa na Hararasinaa Jesus

(Mark 15:16-20; John 19:2, 3)

27 Ma ei rama'aa fo'aa mei gavanaa, rona tauduginaa Jesus i laloo fei Praetorium ma minaa ei rama'aa fo'aa, rona ufaweloinia. 28 Rona dudufa'ala'alaia ma hawainia a'a hepalo hawaa ugu

ina ro ²⁹ ma rona ffigifipuinaa ei wowo'ii na hogia ale'ei tao hapara ma rona aunaa tabana. Rona augaa hepalo o i panina pepe'i ma'au, fa'unaa du'uu ro'ou ma'ana ma hararasinia. Rona ware, “Hagu'u, mena haparaa ei Jew!” ³⁰ Rona huwia, tonaa fei o ma hafuhafugaa tabana. ³¹ Ro'aa hararasidigia, rona dudumaa fei hawaa ugu ma farafehadiwe'inaa hia ana ei susuna. Ma rona aunudugia ba ro'aa fatawaia.

Fei Fatawana

(Mark 15:21-32; Luke 23:26-43; John 19:17-27)

³² Ei ro'ei asi'alao, rona nobapa'aloo hemea Cyrene, harana Simon ma rona augaa fei hawafolo foreforena ba nei harenia. ³³ Rona nomai fawe'ei, Golgotha (hanuna ba Na'ana'a Guitaba). ³⁴ Fawe'ei, ba ro'aa fahunumaa Jesus fei wine, fei rona fihafuinaa a'a fei ranuu ei para'aa fua; ma'uaa, i'a hunuma'aia, lomi na nunumina. ³⁵ Ro'aa fatawadigia, rona fi'alaginaa ei susuna a'a hepalo uni'uni ffigaia.* ³⁶ Rona guta'oma'aia yei. ³⁷ I palalaa fei tabana rona ne'i'augaa feni ba tatana:

HEMENEI, JESUS. MEI HAPARAA EI JEW.

³⁸ Laguei fafanao, laguna fatawafipui a'ana, hemea i ma'auna ma hemea mauwina. ³⁹ Ei rama'a, ei rona talailao nana'ana, rona warefafeloia, bi'oreinaa tabaa ro'ou ⁴⁰ ma ware, “Yoi, mena ba o birosiaa fei humuu mei Haidaa ma fadudinia laloo oduai arewaa, onei fatela'anio!

---

* **27:35:** 27:35 Hefi'a ne'ia ba: uni'uni ffigaia ba fei wareaa mei mamama'a nei fa'uai: “Rona fi'alaginaa fei susuu a'a hememea ro'ou ma rona bigi'aa fei uni'uni ffigaia a'a ei hawaa uguu” (Psalm 22:18)

Upumai a'a fena hawafolo nabaa yoi mena Na'uu mei Haidaa!"

⁴¹ Ana ale'ei, ei famamoaa humuu mei Haidaa, ei feroiaa law mawe ei bauaniaa gufu, rona hararasinia. ⁴² Rona ware, "Ina fatela'anaa hefi'a, ma'uaa, lomi ba i fatelapa'aa anaia! Hia Haparaa Israel! Inei upumai a'a fei hawafolo ma o'awe nara ba fa'ua wareana. ⁴³ Ina narafawe'i a'a mei Haidaa. Na rawani ba mei Haidaa nei fatela'ania e'eni nabaa ina nunuminia, uaa ina ware, 'Yau Na'uu mei Haidaa.' " ⁴⁴ Ana ale'ei, laguei fafanao, laguei laguna fatawafipui a'ana, laguna ware-fafeloia.

Fei Ma'ea Jesus

(Mark 15:33-41; Luke 23:44-49; John 19:28-30)

⁴⁵ Haloaina nopa'aloo fei fa'oduaiaa ido'o, minaa ei gufu tadiwe'ai na roroma. ⁴⁶ Ale'ena fei fa'oduaiaa ido'o, Jesus na aipararai, "Eloi, Eloi,† lama sabachthani?"—hanuna ba, "Mena Haidaniau, mena Haidaniau, tani o ofadugau?"

⁴⁷ Hefi'a ei ro'aa ufalarai yei, ro'aa guainaa fei, rona ware, "Ifi harofaa Elijah."

⁴⁸ Ana ei ua, hemea na ponilao ba i tonaa fei fahununu, fei i fahununaa fei wine a'a fei ranuu ei para'aa fua, na fasuia a'a hepalo haihai ma roainalao a'a Jesus ba nei hunumia. ⁴⁹ Ma ei ro'ou, rona ware, "Di'ininia ma o fanunu ba i nomai Elijah mi hadumana."

⁵⁰ Ma i'a aiparararaidiai Jesus, ina fanaa fei spiritina.

⁵¹ Ana a'a fei au fei, fei rapirapi i laloo fei humuu mei Haidaa na aninirai pafea ma dinaa pu. Fei

---

† 27:46: 27:46 Hefi'a ne'ia ba *Eli, Eli*

malagufu na rere ma ei mugoo, rona afala. ⁵² Ei nopaa ei ma'ea na ba'agigi ma ei unuu watauda ma'ea, ei rona apunai, rona asi'atodiai harenuaa ro'ou. ⁵³ Rona asi'amai a'a ei nopaa ei ma'ea ma nenee fei asi'anaa Jesus, rona aununaa a'a fei gufu na apunai ma ina fa'arewa a'a watauda rama'a.

⁵⁴ Mei centurion mawe ei ro'ei oma'afipuinaa Jesus a'ana, ro'aa fanunuaa fei rereaa malagufu mawe minaa ei manumanu, ronamina ma'au ma rona ware, “Pa'aa fa'ua ba hia, Na'uu‡ mei Haidaa!”

⁵⁵ Watauda pifine yei, ro'ei fanunumai raua ma'ida. Rona neneraa Jesus ei i norai Galilee ba ro'aa hadumia a'a ei nunumiana. ⁵⁶ Dupuaa ro'ou, Mary Magdalene, Mary mei inaa James ma Joses ma mei inaa ei na'uu Zebedee.

Fei Agifaiaa Jesus

(Mark 15:42-47; Luke 23:50-56; John 19:38-42)

⁵⁷ I nopoilao, ina nomai hemea rama'a watauda mugoo po'ina, gufuna Arimathea, harana Joseph, mei ana hia, nawe neneraa Jesus e'eni. ⁵⁸ Ina aunu ma i'iginaa Pilate ba nei fania fei unuu Jesus ma Pilate na ware ba ei maroana, ronei fania. ⁵⁹ Joseph na tonaa fei unu, fahawainia a'a hepalo lawalawa linen lomi na loloa ⁶⁰ ma naree fahainopia laloo fei manufau nopaa ma'ea fei bigi'augana a'a ei na'ana'a. Ina pigu'augaa hepalo baua mugoo i ma'aa fei wawadu'ii fei nopaa na'ana'a ma ina aunu. ⁶¹ Mary Magdalene mawe hemeadiai Mary, laguna guta oma'anaa fei nopaa ma'ea.

Mei Oanananaa fei Nopaa Ma'ea

---

‡ 27:54: 27:54 O, hemea na'u

⁶² I'a nofidunaranilao, hefei arewaa nenee fei Sabbath, ei famamoaa humuu mei Haidaa mawe ei Pharisee, rona aunu ba ro'aa ma'a Pilate. ⁶³ Rona ware, "Hagu'u, hai'ouna nonominia ba ei fi guta mei rama'aa sifisifi, ina ware ba, 'Nenee oduai arewaa, awe asi'adai.' ⁶⁴ Hee, onei warefanaa ei maroamu ba ronei oma'afarawaninaa fei nopaa ma'ea hawina fei fa'oduai'aa arewaa. Nabaa lomi, woro naraa hai'ou ba ei otalai nenerana, rowe nomai ma topa'ainaa fei ununa ma warefanaa ei rama'a ba na ma'elele'aa a'a ei ma'ea. Ma ei sifisifii ro'ou, ipowemina apoidiai laraa ei sifisifii ro'ou fama'a."

⁶⁵ Pilate na ware, "Dugaa hefi'a oananaanaa. Wi lawagifarawaninaa fei nopaa ma'ea ale'ei apa'aa hamu'ou." ⁶⁶ Si'ei, ronaree lawaraa fei nopaa ma'ea a'a hepalo tamatama pafoo fei mugoo ma fa'ugaa ei oananaanaa.

28

Fei Asi'ana

(Mark 16:1-10; Luke 24:1-12; John 20:1-10)

¹ Nenee fei Sabbath, i ba'apanii fei rawarawa arewaa wagii fei hefapagipagia, Mary Magdalene mawe mei ana hemeadii Mary, laguna aunu ba lagu'aree ma'a fei nopaa ma'ea.

² Inamina rerere fei malagufu, uaa hemea alo'aloo mei Fasu na upugio i pafea, na dinaa a'a fei nopaa ma'ea, piguaa fei mugoo ma guta pafona. ³ Fei maumauna ale'ei usida ma ei susuna namina po'imalewa. ⁴ Ei oananaanaa, ronamina ma'aufunurere a'ana ma ro'ou ale'ei ma'ea rama'a.

⁵ Mei alo'alo na warenaa a'a laguei pifine, “Apuna ma'au, uaa una aida ba hamu'ei labaginaa Jesus, mei rona fatawaia. ⁶ Hia, lomi yeni; ina asi'adii, ana ale'ei ei wareana. Mido'o ma'a feni nopana. ⁷ Ma aunubatafa ma re warefanaa ei otalai nenerana ba: ‘Ina asi'adii a'a fei ma'ea ma fi aunulao i ma'aa hamu'ou yei Galilee. Hamowe ma'aia yena.’ Te, una warefanidigaa hamugua.”

⁸ Si'ei, laguei pifine, laguna di'inibatafainaa fei nopaa ma'ea; laguna ma'au, ma'uaa, ana lagunamina ni'eni'e ma poni ba lagu'aa warefanaa ei otalai nenerana. ⁹ Ana ei ua, Jesus na bapa'aa lagua. Ina ware, “Mafufuo.” Laguna nomai a'ana, panarofaa pinena ma laguna losuinia. ¹⁰ Ma Jesus na warenaa a'a lagua, “Apuna ma'au. Wi warefanaa ena lofuu ba ronei dinaa Galilee; rowe fanunuau yena.

Ei Wareaa ei Oanananaa

¹¹ Ei lagu'ei tatalailao laguei pifine, hefi'a ei oanananaa, rona wadu'ainaa fei baua gufu ma u'ufanaa ei famamoaa humuu mei Hidaa minaa ei manumanu rona fanunuia. ¹² Ro'aa fi-warewareidii ei bauaniaa gufu ma ei famamoaa humuu mei Hidaa, rona pa'apa'ainaa hepalo naranara ma fanaa ei fo'aa watauda mugoo po'i. ¹³ Ma rona warefanaa ro'ou, “Hamonei ware ba, ‘Ei otalai nenerana, rona nomai poi ei hamo'ei ma'igu ma poropa'ainia.’ ¹⁴ Nabaa i guainaa fei u'ugaa fei mei gavanaa, ipowe rawani a'ana ma lomi ba hamo'aa tonaa dududua wagina.” ¹⁵ Si'ei, ei rama'aa fo'aa, rona tonaa ei mugoo po'i ma bigi'ia ale'ei rona guainia. Ma fei u'uga fei, na

talena a'a watauda gufu dupuaa ei Jew a'a fei au fei nopa'amii wagiēni.

Ronei Bigi'aa fei Baua Bigi'a

(Mark 16:14-18; Luke 24:36-49; John 20:19-23; Acts 1:6-8)

¹⁶ Ma ei hefua ma hemea otalai nenerana, rona aununaa Galilee a'a fei maugeni, fei na ware Jesus ba ronei dinaa wagina. ¹⁷ Ro'aa ma'apa'ia, rona losuinia; ma'uaa, hefi'a, rona hamamagua. ¹⁸ Ma Jesus na nomai a'a ro'ou ma ware, "Minaa ei faufau i pafea ma yeni malagufu ina fanidigau. ¹⁹ Si'ei, hamonei aununaa a'a minaa ei gufu ma feroinaa ei rama'a ba ronei nenerau ma hamonei pudugufinaa ro'ou a'a* fei haraa mei Ama ma mei Na'u ma fei Spiriti Apuna ²⁰ ma feroinaa ro'ou ba ronei neneraa minaa ei warefanau hamu'ou. Ma apowe oafipui a'a hamu'ou ranimai, nopa'aloo fei pedupeduu feni ano."

---

* **28:19:** **28:19** O, *laloo*; ma'a Acts 8:16; 19:5; Romans 6:3; 1 Corinthians 1:13; 10:2 ma Galatians 3:27

Wuvulu Manufau Fi'ugaia
The New Testament in the Wuvalu-Aua Language of
Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Wuvalu-Aua long Niugini
copyright © 2004 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Wuvalu-Aua

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-11-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 5 Mar 2023 from source files dated 22 Nov 2019

fa91fc57-dbb6-5be2-bed0-2ae5e341066c